

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1944.

Andra kammaren.

Nr 33.

Tisdagen den 5 december.

Kl. 4 em.

Förhandlingarna vid detta sammanträde leddes av herr förste vice talmannen.

§ 1.

Justerades protokollen för den 28 och den 29 nästlidna november samt den 2 innevarande december.

§ 2.

Föredrogos, men bordlades åter statsutskottets utlåtanden nr 232, 242 och 243 samt andra lagutskottets utlåtande nr 71.

§ 3.

Herr **Hagberg** i Luleå erhöll på begäran ordet och yttrade: Herr talman! *Interpellation.* Framställningar till statsmakterna från olika håll i Norrbotten ha på sistone gjorts på grund av den stegrade arbetslösheten inom länet och tendenserna till ytterligare stegring. Särskilt gruvdriftens starka minskning har därvid bidragit till att förvärra situationen. Regeringen har bland annat uppvaktats på grund härav, varvid vissa krav och önskemål framställdes. Men även i skogarna synas arbetsmöjligheterna, så vida intet nytt förhållande inträder, bli mindre än tidigare år. Gruvdriftens minskning leder ju också automatiskt till en minskning av järnvägstransporter och arbetstillfällena vid utlastningshamnen, vilket å sin sida kan dra med sig inskränkningar på många andra områden. Faran av en krisartad försämring av försörjningsläget och arbetsmöjligheterna i Norrbotten ha därför börjat diskuteras.

Regeringens uppmärksamhet har som sagt redan riktats på frågan. Det vore dock enligt min mening en fördel om regeringen inför riksdagen avgav en redogörelse för *hur* den uppfattar situationen och *vilka utvägar* den ämnar tillgripa för att göra slut på arbetslösheten inom Norrbotten. Inte minst är detta önskvärt med tanke på 1945 års riksdag, då regeringens åtgärder kunna påverka eventuella initiativ från riksdagsmännens sida. Jag anhåller därför om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för socialdepartementet få framställa följande spörsmål:

Vilka åtgärder ämnar regeringen vidtaga eventuellt föreslå riksdagen i anledning av den snabbt växande arbetslösheten inom Norrbotten?

Denna anhållan bordlades.

§ 4.

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 491, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1944/45, i vad propositionen avser utrikesdepartementets verksamhetsområde; och

Andra kammarens protokoll 1944. Nr 33.

nr 492, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1944/45, i vad propositionen avser handelsdepartementets verksamhetsområde.

§ 5.

Justerades protokollsutdrag.

§ 6.

Avlämnades följande motioner, nämligen av:

herrar *Lundberg* i Hälsingborg och *Liedberg*, nr 566, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 305, angående aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag; samt

herrar *Hagberg* i Luleå och *Persson* i Stockholm, nr 567, likaledes i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 305.

Dessa motioner bordlades.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 4.05 em.

In fidem
Sune Norrman.

Onsdagen den 6 december.

Kl. 11 fm.

§ 1.

Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

*Svar på
interpellation.*

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet **Möller**, som anförde: Herr talman! Med kammarens tillstånd har herr Thapper till mig riktat följande frågor:

1. Anser statsrådet det nu tillämpligt förfarandet rörande gäldandet av kostnaderna för sjukhusvård åt utländska medborgare, som vistas i vissa flyktingsläger, vara tillfredsställande?

2. Om så ej är fallet, avser statsrådet att vidtaga åtgärder för en bättre och enklare handläggning av dessa ärenden?

Av motiveringen till interpellationen framgår, att densamma närmast för-
anletts av förhållandena vid ett i Finspångs köping anordnat läger för est-
landssvenskar. Detta läger drives av civilförsvarsstyrelsen med användande
av medel, som tillhandahållas av kommittén för estlandssvenskarna. Kom-
mittén erhåller i sin tur statsanslag för sin verksamhet. Drifkostnaderna för
lägret bestridas sålunda av statsmedel.

I motiveringen till interpellationen framhålles, att om någon av de å lägret
intagna personerna drabbas av sjukdom och till följd därav erhåller läkar-
eller lasarettsvård, kostnaderna därför få bestridas av fattigvårdsstyrelsen i
Finspångs kommun. Fattigvårdsstyrelsen har därefter att enligt bestämmel-
serna i 60 och 61 §§ fattigvårdslagen söka kostnaderna åter av statsverket.

Svar på interpellation. (Forts.)

Interpellanten finner det vara svårt att förstå avsikten med en sådan omgång och ifrågasätter om icke sjukhusvården kunde bekostas direkt av statsmedel.

Till svar å det i interpellationen framförda spørsmålet vill jag anföra följande.

Föreskrifterna i 60 och 61 §§ fattigvårdslagen innebära bland annat, att fattigvårdsstyrelse, som meddelat fattigvård åt utländsk medborgare, skall inom 14 dagar efter den dag, då fattigvården började utgå, hos länsstyrelsen göra framställning om den nödställdes hemsändande. Det torde få anses uppenbart, att en tillämpning av ifrågavarande stadganden i fattigvårdslagen icke kan anses ändamålsenlig, då fråga är om meddelande av sjukhusvård åt utlänningar, vilka under nuvarande förhållanden vistas å förläggningar, drivna av statliga myndigheter. Sjukhusvården bör i dessa fall lämnas utan att någon ersättningsskyldighet uppkommer för fattigvårdsorganet i den ort, där lägret är beläget. En sådan ordning har också i stort sett tillämpats alltsedan socialstyrelsen — numera utlänningskommissionen — genom kungörelsen den 12 september 1941 om statlig och statsunderstödd flyktingshjälp fått sig ålagt att handhava flyktingshjälpen i form av vistelse på läger. Vid utlänningskommissionens flyktingsläger ankommer det sålunda på lägrets föreståndare att då flyktning å lägret blir i behov av sjukhusvård utfärda ansvarsförbindelse för sjukhuskostnaderna. Räkning å vårdkostnaderna översändes därefter till lägerföreståndaren, som med attest översänder densamma till utlänningskommissionen för likvidering.

Ett motsvarande förfaringssätt tillämpas i fråga om de läger, som genom utrymningskommissionens — numera civilförsvarsstyrelsens — försorg under hösten detta år upprättats för finska evakuerade och baltiska flyktingar. Civilförsvarsstyrelsen har sålunda bemyndigat inkvarteringsorganen att utfärda erforderliga ansvarsförbindelser, varefter vårdkostnaderna betalas av styrelsen.

Beträffande de estlandssvenskar, som vistas på lägret i Finspångs köping, har emellertid detta förfaringssätt icke kommit att tillämpas. Enligt vad civilförsvarsstyrelsen på min förfrågan uppgivit har detta berott därpå, att frågor rörande bl. a. ersättning för läkarvård och sjukhusvård åt dem, som vistas på detta läger, icke handhafs av civilförsvarsstyrelsen utan av en särskild kurator, tillsatt av kommittén för estlandssvenskarna. För sin verksamhet har kuratorn erhållit medel direkt från kommittén. Då sjukhusvård meddelats åt estlandssvenskar från lägret har det förfaringssättet tillämpats, att räkning å vårdkostnaderna av sjukhuset utskrivits å fattigvårdsstyrelsen i Finspång. Civilförsvarsstyrelsen har emellertid framhållit, att styrelsen — sedan dess uppmärksamhet genom herr Thappers interpellation riktats på detta förfaringssätt — föreskrivit, att lägerchefen skall utfärda ansvarsförbindelser och att alltså samma förfaringssätt skall tillämpas som vid civilförsvarsstyrelsens övriga läger för utlänningar. Fattigvårdsstyrelsen i Finspång kommer sålunda för framtiden icke att beröras av den sjukhusvård, som lämnas de å lägret intagna.

I detta sammanhang må omnämnas, att kommittén för estlandssvenskarna därjämte i egen regi driver ett antal läger. Enligt vad jag inhämtat ha kostnaderna för sjukhusvård åt dem, som vistas på dessa läger, hittills reglerats med tillämpning av fattigvårdslagens bestämmelser. Dessa kostnader synas emellertid för framtiden böra bestridas av medel, som stå till kommitténs förfogande.

Jag vill slutligen med några ord beröra ett spørsmål, som visserligen ligger utanför den till mig riktade interpellationen men som dock äger nära sammanhang med denna, nämligen frågan om ersättning för sjukhusvård åt me-

Svar på interpellation. (Forts.)

dellösa flyktingar, vilka *icke* vistas å läger. Även i sådana fall synes nämligen en tillämpning av fattigvårdslagens bestämmelser under de nu rådande förhållandena — då flyktingarna icke kunna hemsändas — innebära en väl tung apparat. Att olägenheterna härav icke under den gångna tiden gjort sig gällande i någon högre grad har berott därpå att i fråga om norrmän och danskar särskilda anordningar träffats, som i huvudsak inneburit att vederbörande legations flyktingskontor svarat för vårdkostnaderna. Sedan numera antalet flyktingar, tillhörande andra nationaliteter, väsentligt ökats, kan man emellertid emotse en stegring av antalet fall, då flyktingar, som icke vistas på läger, bliva i behov av sjukhusvård. Med hänsyn därtill synes böra övervägas, huruvida icke även för dessa fall ett enklare system kan åstadkommas för gäldande av vårdkostnaderna än som följer av en tillämpning av fattigvårdslagens bestämmelser.

Härefter yttrade

Herr **Thapper**: Herr talman! Jag ber att till statsrådet och chefen för socialdepartementet få framföra mitt tack för det synnerligen positiva svaret på min interpellation.

Statsrådet säger i svaret, att sjukhusvården bör i de fall, då utlänningar vistas i förläggningar, drivna av statliga myndigheter, lämnas utan att någon ersättningsskyldighet uppkommer för fattigvårdsorganet i den ort, där lägret är beläget. Detta är ju ett mycket klart besked och för mig fullt tillfredsställande. Vad som emellertid i någon mån förvånat mig i statsrådets svar, är, när det säges, att en sådan ordning i stort sett tillämpats alltsedan socialstyrelsen — numera utlänningskommissionen — genom kungörelsen den 12 september 1941 om statlig och statsunderstödd flyktingshjälp fått sig ålagt att handhava flyktingshjälpen i form av vistelse på läger. Vid utlänningskommissionens flyktingsläger ankommer det sålunda på lägrets föreståndare, säger statsrådet, att då flykting å lägret blir i behov av sjukhusvård utfärda ansvarsförbindelse för sjukhuskostnaderna. Att detta förfaringssätt icke kommit att tillämpas på lägret i Finspångs köping, säger civilförvarsstyrelsen bero på, att frågor rörande bl. a. ersättning för läkarvård och sjukhusvård åt dem, som vistas på detta läger, icke handhafs av civilförvarsstyrelsen utan av en särskild kurator.

Detta besked har som sagt gjort mig något förvånad. Jag har nämligen i en skrivelse av den 4 augusti i år vänt mig till statens inspektör för fattigvård och barnavård och framhållit vilken omständlig och byråkratisk ordning som ett bekostande av sjukhusvården från fattigvårdsstyrelsen skulle bli. Även till länsstyrelsen i Östergötland riktade jag samma framställning, som länsstyrelsen i sin tur även underställde inspektören för fattigvård och barnavård. I det från denne tjänsteman erhållna svaret anfördes emellertid, att han visserligen till fullo insåg vilket arbete befattningen med ärenden om sjukhusvård åt estländare från flyktingslägret i kommunen måste medföra för fattigvårdsstyrelsen, men att fattigvårdsstyrelsen enligt gällande bestämmelser är skyldig att svara för kostnaderna för lasarettsvård och läkarvård åt dessa estländare och att fattigvårdsstyrelsen kan erhålla ersättning av statsmedel för kostnaderna. I fattigvårdsinspektörens svar till länsstyrelsen underströks särskilt vikten av att hos länsstyrelsen göra framställning om den nödställdes hemsändande. »Med nu rådande förhållanden är det visserligen ytterst ovanligt, att någon hemsändning kan komma till stånd, men fattigvårdsstyrelsen är lika fullt skyldig att underställa frågan länsstyrelsens prövning genom att göra nämnda framställning. Försummas detta går fattigvårdsstyrelsen i regel

Svar på interpellation. (Forts.)

förlustig rätten till gottgörelse av statsmedel», hette det vidare i svaret. Vidare lämnades en hänvisning till publikation nr 1, råd och anvisningar i socialvårdsfrågor, vilket nummer bland annat innehåller en artikel om sjukvård åt utlänningar.

Vad som för mig alltså förefaller litet egendomligt är, att en tjänsteman i socialstyrelsen i sitt svar på min framställda fråga icke kunde meddela den ordning, som, enligt statsrådet, tillämpats alltsedan socialstyrelsen — numera utlänningskommissionen — genom förut omnämnda kungörelse av den 12 september 1941 om statlig och statsunderstödd flyktingshjälp fått sig ålagt att handhava flyktingshjälpen i form av vistelse på läger. Hade jag alltså redan då kunnat erhålla ett positivt besked hade jag ju inte behövt besvara statsrådet med min interpellation.

Jag vill även uttala min tillfredsställelse över det andra spörsmål och dess behandling, som statsrådet omnämner i slutet av interpellationssvaret, nämligen frågan om ersättning för sjukhusvård åt medellösa flyktingar som icke vistas å läger. Kan en mindre tung och byråkratisk ordning komma till användning för handläggande även av dessa ärenden, så vore därmed en stor lättnad vunnen för de kommunala hjälporgan, som ha att tillämpa dessa bestämmelser i praktiken.

Överläggningen förklarades härmed avslutad.

§ 2.

Chefen för jordbruksdepartementet, herr statsrådet **Pehrsson-Bramstorp** erhöll på begäran ordet och yttrade: Med andra kammarens tillstånd har dess ledamot herr Carl Johansson i Torp till mig riktat följande interpellation:

Svar på interpellation.

1. Har herr statsrådet för avsikt att med anledning av det uppenbarligen förbättrade försörjningsläget i fråga om material förelägga riksdagen förslag om ytterligare anslag under innevarande budgetår till landsbygdens elektrifiering?

2. Har herr statsrådet vidare för avsikt att låta undersöka möjligheterna för en förhöjning av bidragsbeloppen i de fall då särskilda svårigheter göra en sådan förhöjning önskvärd?

I anledning av den första frågan vill jag erinra att för befrämjande av landsbygdens elektrifiering anvisats sammanlagt 20 000 000 kronor, därav 5 000 000 kronor för ett vart av budgetåren 1940/41 och 1941/42, 2 000 000 kronor för budgetåret 1942/43, 4 000 000 kronor för ett vart av budgetåren 1943/44 och 1944/45. För sistnämnda budgetår ha tillika uppförts å allmän beredskapsstat II 2 000 000 kronor och på allmän beredskapsstat III 4 000 000 kronor. Under innevarande år ha för att möjliggöra genomförandet av fem stora elektrifieringsföretag i Norrland i huvudsak inom Sorsele, Stensele, Kareuando, Arjeplogs och Älvsby socknar från anslaget anvisats sammanlagt 1 881 900 kronor. Till följd härav har anslaget för budgetåret 1944/45 blivit särskilt hårt belastat. För närvarande pågår emellertid inom jordbruksdepartementet beredning rörande äskande av medel å tilläggsstat för löpande budgetår liksom ock å riksstaten för nästa budgetår. Min avsikt är att, under beaktande av försörjningsläget i fråga om koppar, vilket alltjämt är ansträngt, föreslå Kungl. Maj:t att av riksdagen begära ytterligare medel för ifrågavarande ändamål för båda de sistnämnda budgetåren.

Vad angår interpellantens andra fråga får jag meddela, att några bestämda regler ej äro fastställda rörande bidragsbeloppens storlek utan prövas dessa från fall till fall.

Svar på interpellation. (Forts.)

Vidare anförde:

Herr **Johansson** i Torp: Herr talman! Jag ber att till herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet få framföra mitt tack för det lämnade svaret.

Det är med tillfredsställelse jag erfar, att herr statsrådet har för avsikt att föreslå Kungl. Maj:t att begära medel såväl å tilläggsstat för innevarande som å ordinarie stat för nästa budgetår. Med hänsyn till elektrifieringsberedningens optimistiska inställning rörande materialtillgången, då frågan senast var föremål för riksdagens prövning, en optimism, som tydligtvis var fullt befogad, är det beklagligt, att det förslag om förhöjning av anslaget, som framfördes, ej vann riksdagens beaktande. Det betyder att flera trakter, som eljest kunnat få elektriskt ljus och kraft redan innevarande höst, nu måste vänta över till den ljusare årstiden innan situationen förbättras.

Jag tillåter mig att tolka herr statsrådets uttalande, om hänsyn till försörjningsläget i fråga om koppar, så att anslagsäskandet kommer att i gör-ligaste mån avvägas till sådan storlek att den för elektrifieringsarbetena tilldelade materielen också slipper ligga oanvänd på grund av brist på medel. Det är en otrevlig situation, om man ute i de berörda bygderna försöker förklara riksdagens beslut med den motiveringen, att materialsvårigheterna bromsa möjligheterna till elektrifiering, och man så möter den förklaringen: materielen är klar, det är bara statsbidraget vi vänta på.

Vad angår min andra fråga, så vet jag mycket väl att några bestämda regler ej äro fastställda rörande bidragsbeloppens storlek, om man därmed avser regler, som exempelvis underställts riksdagens prövning. Men däremot är det fullt klart att elektrifieringsberedningen i sina yttranden över ansökningarna går efter vissa normer. I Kungl. Maj:ts proposition nr 344 år 1943 redogöres för denna tilldelningsgrund, och om jag läst redogörelsen rätt, så är man där ej främmande för tanken att undandraga sådana företag hjälp, där det ekonomiska läget är sådant att elektrifieringen skulle, för att använda ett vanligt talesätt, kosta mer än den smakar. Rent affärsmässigt sett må detta vara förståeligt, men saken har dock även en social sida, som ej får förbises. Jag anser det av mig i interpellationen anförda exemplet från Stora och Lilla Kornö vara ett typiskt fall, där de sociala hänsynen också böra ha något inflytande. Jag har inga exakta siffror från detta fall, jag har endast befolkningens muntliga uppgifter att hålla mig till, men jag har ingen anledning att betvivla riktigheten. Och enligt dessa tyngas kalkylerna rörande elektrifieringen av kostnaden för en kabel ut till öarna, något som gör företaget så dyrt att dessa öbor rygga tillbaka för den kostnad, som skulle åvila dem även med högsta statsbidrag, som kan komma i fråga med nu tillämpade tilldelningsgrunder. Det är därför jag vädjar till herr statsrådet att i sådana exceptionella fall tillämpa större givmildhet än vad som eljest är regel.

Chefen för jordbruksdepartementet, herr statsrådet **Pehrsson-Bramstorp**: Herr talman! Det har hela tiden gått till på det sättet att i den mån koppar har kunnat ställas till förfogande för landsbygdens elektrifiering har man försökt avväga anslagsbehovet därefter. Det är emellertid alldeles självklart, att det ej kan bli fråga om koppar i vilka kvantiteter som helst, ty koppar skall ju användas även för industriella ändamål och man måste se till att verksamheten inom industrien och övriga företag kan pågå, och att icke brist på koppar uppstår som medför minskad sysselsättning eller rent av arbetslöshet i vissa fall. Med hänsyn härtill vill jag understryka att situationen på kopparmarknaden är ansträngd.

Svar på interpellation. (Forts.)

Beträffande beredningens beräkningar är det självfallet, att beredningen bör anlägga ekonomiska synpunkter på elektrifieringsfrågorna. Men jag vill nämna, att när det gällde de fem stora elektrifieringsföretagen i Norrland, där även sociala synpunkter lades på frågorna, beviljades bidrag utöver vad beredningen ur ekonomiska synpunkter ansåg riktigt. Jag förmenade nämligen, att om man bara elektrifierar en sluten rayon, där det anses ekonomiskt riktigt att genomföra en elektrifiering, blir resultatet att de områden, som ligga i periferien bli utan bidrag och hjälp för sin elektrifiering. Föreningen inom den trängre kretsen komme nämligen att få svårt att få bidrag härför. Om man emellertid elektrifierar hela rayonen från början får man ta områdena i tur och ordning. Om materielen då räcker till, få de, som ligga i ett ur ekonomisk synpunkt bättre läge, bidra till den merkostnad, som föranledes av den stora anslutningen från dem, som bo i periferien. Detta har beaktats och därför få abonnenterna själva, även de, som befinna sig i ett ur ekonomisk synpunkt bättre läge för elektrifiering, betala högre anläggningskostnader såsom villkor för högre bidrag av statsmedel. Vi söka att i varje särskilt fall pröva saken.

Beträffande Bohuslän, som här har nämnts, känner jag icke till, att det skulle råda några särskilt svåra förhållanden där. Vi ha ej haft några elektrifieringsfrågor därifrån under prövning som avslagits. Med hänsyn emellertid till önskvärdheten att en hel krets elektrifieras ha vi tillämpat ett bidragssystem, som egentligen varit generösare än som skulle ha behövts, om man ger bidrag allenast till en trängre krets.

Herr **Ericsson** i Sörsjön: Herr talman! Jag har för min del uppfattat saken så att det ordinarie anslaget till främjande av elektrifiering på landsbygden i stort sett är förbrukat och att medel från anslagen till beredskapsstat ej kunna användas annat än under vissa förutsättningar. Jag finner detta förhållande något egendomligt med hänsyn till de uttalanden som gjorts här i kammaren vid innevarande års riksdag vid behandlingen av de motioner, som då väcktes med begäran om ökade anslag till elektrifiering på landsbygden. Då uttalades, att man skulle kunna taga i anspråk medel från de å beredskapsstat upptagna anslagen i den händelse det ordinarie anslaget icke visade sig vara tillräckligt. Detta uttalande, som skulle utgöra motivering för avslagsyrkandet på nämnda motioner, visar sig nu vara till innebörden oriktigt. Vid behandling av då föreliggande ärende sade herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet, att det behöver inte föreligga någon arbetslöshet för att anslag som äro upptagna under beredskapsstat II skola kunna tagas i anspråk, utan man kan också använda dem för att förebygga arbetslöshet. Beträffande ett flertal av de planerade elektriska anläggningarna på landsbygden kan man väl knappast säga, att de äro ägnade att förebygga arbetslöshet. Den väsentligaste uppgiften för dessa företag är väl att bereda möjlighet till erhållande av elektrisk kraft för belysning och andra ändamål. När så är förhållandet kunna, såvitt jag kan förstå och enligt de underrättelser jag erhållit, under sådana förutsättningar medel från beredskapsstat icke utgå såsom bidrag till utförande av dylika anläggningar. Jag vill emellertid ta fasta på de uttalanden som herr statsrådet har gjort om att det så fort sig göra låter under nästkommande års riksdag skall upptagas tillräckliga medel för det ändamål det här är fråga om.

Herr **Johansson** i Torp: Herr talman! Jag är naturligtvis fullt medveten om att elektrifieringen under nuvarande situation måste gå till på det sättet att materialtillgången och penninganskaffningen böra något så är samordnas. Jag har aldrig ifrågasatt att riksdagen skulle anslå en mängd pengar som

Svar på interpellation. (Forts.)

inte kunna användas på grund av materialsvårigheter, men orsaken till att denna interpellation framfördes, i vad det gäller frågan nummer ett, var att jag blev informerad av den elektriska distributionsföreningen i min hemort, Västra Orusts elektriska distributionsförening, angående det företag som jag har omnämnt i min interpellation. Är det materialsvårigheter som göra att pengarna inte ställas till disposition? frågade jag. Vederbörande svarade då: Nej, det är det inte. Vi ha licenser och allt är klart att sätta i gång, det är bara pengar som fattas. Man kan ju knappast tala om materialsvårigheter, då vederbörande redan har licens, och den licensgivande myndigheten ser väl till att tilldelningen ej länder andra näringsgrenar till förfång.

Jag noterade med tacksamhet herr statsrådets exempel på fall, där man har beviljat pengar efter en vidare ram så att säga än den normala. Som jag antydde i mitt förra anförande, hoppas jag, att dylika principer få göra sig gällande även i exceptionella fall i framtiden.

Chefen för jordbruksdepartementet, herr statsrådet **Pehrsson-Bramstorp**: Herr talman! Jag förstår mycket väl att det kan inträffa sådana fall som det den siste ärade talaren berörde, då det alltså finns material men fattas pengar. Jag vet inte hur länge ifrågavarande ansökan legat inne, men det är klart att man kan säga, att om vi beviljat 400 000 kronor mindre till Norrland, som jag nyss redogjorde för — Norrland har fått över 1 800 000 kronor — hade man haft bättre tillgångar för detta företag. Men det är inte så lätt, ty jag betraktar det också som mycket angeläget att elektrifiering kan komma i gång i de fem socknarna i Norrland. Om inte beredskapsstaten tages i anspråk kan man ta det på tilläggsstaten, pengarna bli ju tillgängliga ändå, så det kan inte bli frågan om något nämnvärt uppskov.

Härmed förklarades överläggningen avslutad.

§ 3.

Svar på interpellation.

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för folkhushållningsdepartementet, herr statsrådet **Gjöres**, som anförde: Herr talman! Med andra kammarens tillstånd har herr Nilson i Spånstad till mig framställt följande frågor:

Har det planerats något som nu kan offentliggöras rörande nyttobiltrafikens förseende med gummiutrustning för den händelse staten inte längre anser sig böra hålla på sitt lager av begagnade personbilsringar?

Om så ej är fallet, anser herr statsrådet, att en sådan planering lämpligen bör komma till stånd?

Som svar å den första frågan kan jag meddela, att någon planering av det slag interpellanten åsyftar icke skett.

Av ordalydelsen i interpellationen framgår, att interpellanten vid framställandet av sin fråga utgått från att den situationen sannolikt komme att inträffa, nämligen att å ena sidan landets tillgångar av flytande bränsle i och för sig skulle medgiva upprätthållandet av en mera omfattande personbilstrafik än den nu förhandenvarande, medan å andra sidan det i landet icke skulle finnas tillgång till nytillverkade gummiringar. Interpellanten uttalar, att det i ett sådant läge vore tänkbart, att en betydande del av statens förråd av bilgummi komme att utföras i marknaden.

Redan nu är som bekant situationen i vad avser motorfordonstrafiken den, att tillgången på drivmedel är betydligt bättre än tillgången på bilgummi. En förbättring av bränsleförsörjningen kan därför icke i och för sig föranleda till lättnader i restriktionerna för motorfordonstrafiken. Sådana torde kunna

Svar på interpellation. (Forts.)

genomföras först sedan landets förråd på bilgummi avsevärt ökats genom import eller nytillverkning inom landet. Så länge nuvarande situation består, torde därför reservförrådsnämndens lager av personbilsgummi icke kunna ställas till marknadens förfogande i större utsträckning än vad som för närvarande sker.

Det av interpellanten väckta spørsmålet skulle däremot kunna aktualiseras, därest till landet kunde importeras bilgummi i sådana kvantiteter, att dessa på kort tid kunde täcka alla primära behov. Under sådana förhållanden kunde det givetvis tänkas, att reservförrådsnämndens lager bleve tillgängligt för mindre angelägna behov. För att lagret skulle kunna disponeras fritt skulle emellertid fordras en mycket betydande import, genomförd praktiskt taget på en gång, ävensom att utsikterna till en fortsatt import bedömdes såsom gynnsamma. Hittills gjorda undersökningar beträffande möjligheterna att få till stånd en import av färdigt bilgummi ge emellertid vid handen, att den här berörda situationen troligen icke kommer att inträffa.

Landets tillgångar å bilgummi äro vidare så ansträngda, att det förefaller ganska osannolikt, att reservförrådsnämnden kommer att ligga med något lager av personbilsgummi av någon betydenhet vid tidpunkten, då restriktionerna med avseende å motorfordonstrafiken kunna helt upphävas. Upplysningsvis kan sålunda nämnas, att av reservförrådsnämndens lager av personbilsgummi avses huvudparten, nämligen 16"-ringar, skola användas för personbilar i nyttigbetonad trafik och för lastbilar med P-boggiemontering, för vilka fordon ersättningsringar garanterats fram till den 1 oktober 1945. En icke obetydlig del av gummilagret utgöres av däck, vilka huvudsakligen kunna användas för hästdragna fordon. Den resterande delen består av däck i sådana dimensioner, som i regel äro användbara för nyttotrafiken först efter ombyggnad av de fordon, varpå de skola monteras. På grund av bristen på ringar i gångbara dimensioner väntas ombyggnad komma att ske i så stor omfattning, att även dessa ringar snart äro förbrukade.

I anslutning till vad jag här anfört vill jag såsom svar på interpellantens sista fråga, nämligen huruvida jag anser någon planläggning av det slag, som interpellanten åsyftar, nu bör komma till stånd, uttala, att jag finner en dylik planläggning icke för närvarande aktuell. Skulle emellertid mot förmodan den situationen inträffa, att reservförrådsnämnden kommer att innehava något lager av bilgummi av betydenhet vid tidpunkten för ett hävande av nuvarande restriktioner med avseende å biltrafiken, kommer givetvis frågan om den ordning, i vilken reservförrådsnämndens gummilager skola utförsäljas, att i god tid upptagas till prövning. Jag är emellertid icke beredd att för närvarande taga ställning till de försäljningsspörsmål, som i dylikt sammanhang kunna uppkomma.

Härpå yttrade

Herr Nilson i Spånstad: Herr talman! Jag ber att till herr statsrådet och chefen för folkhushållningsdepartementet få framföra mitt tack för svaret på min interpellation. Jag ber också att få framföra mitt tack för det att det beretts tillfälle för mig att i förväg få taga del av svarets innehåll.

Jag förstår också, att det finns anledning till att detta svar så starkt understryker svårigheterna på gummiförsörjningens område. Den optimism man tidigare kanske hade anledning hysa har under de senaste veckorna starkt dämpats av den utveckling världshändelserna tagit, varvid hoppet om en snar fred än en gång försvagats.

Jag är dock angelägen betona, att jag inte allenast tänkt på en situation där

Svar på interpellation. (Forts.)

alla restriktioner på en gång kunde komma att upphävas. Även om situationen under en längre tid framåt kan komma att betecknas som synnerligen ansträngd, kan kanske det läget uppstå att gradvisa lättnader bli genomförbara innan alla primära behov täckts.

Jag uttalar därför den förhoppningen, att herr statsrådets svar på den andra frågan innebär, att herr statsrådet med intresse följer den kommande utvecklingen på detta område. Jag vill understryka, att de erfarenheter ägarerna till nyttobilar utan gummiutrustning ha från den gång man fick avräkningar för de ringar man avstått till staten äro sådana, att varje planering, som innebär ett försök till hänsynstagande till även mindre grupper av lojala bilägare kommer att hälsas med tillfredsställelse.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 4.

Svar på fråga.

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet **Sköld** erhöi på begäran ordet och yttrade: Herr talman! Herr Svedman har frågat mig, om jag är i tillfälle att meddela kammaren resultatet av de undersökningar, som genom marinens försorg eller annorledes gjorts rörande anledningen till och omständigheterna vid ångaren Hansas undergång.

Med anledning härav vill jag först framhålla, att Kungl. Maj:t uppdragit åt justitiekanslersämbetet att med biträde av särskilt förordnade utredningsmän skyndsamt verkställa utredning rörande omständigheterna vid Hansas undergång den 24 november 1944. I avbidan på resultatet av denna utredning anser jag mig böra till besvarande av den till mig riktade frågan i korthet sammanfatta resultatet av den preliminära undersökning som hittills verkställtts och som utförts genom marinens försorg.

Undersökningen tyder på att en mycket kraftig explosion ägt rum och att Hansa gått under till följd av denna. Genom undersökningen har icke kunnat utredas, om explosionen vållats av en torpedträff, av sammanstötning med en förankrad eller drivande mina eller av sprängladdning ombord på fartyget. Kontrollminsvepning av den väg, Gotlandsbåtarna använda, har utförts, men inga förankrade minor ha därvid påträffats. Med till visshet gränsande sannolikhet har utröntts, att intet övervattensfartyg under natten förföljt Hansa från farvattnet syd Landsort till olycksplatsen. Det har icke kunnat klargöras varifrån det ljus härrörde, som de båda överlevande observerade efter Hansas undergång.

Sedan lång tid tillbaka har farvattnet väster om Gotland övervakats av såväl fartyg som flygplan.

Varken dessa spaningsfartyg och flygplan eller spaningsorgan på kusten ha under åtta månader — undersökning härom har nu icke utförts för längre tid tillbaka — siktat främmande örlogs- eller hjälpfartyg. Några drivande minor ha heller icke siktats. Den natt, under vilken Hansa var på färd till Gotland, avpatrullerades Gotlandsångarnas kurslinje mellan Landsort och Visby av en svensk jagare, som utan att iakttaga något av vikt passerade Hansa omkring kl. 2.10. Det kan antagas att Hansa gick till botten omkring kl. 6 på morgonen den 24 november efter att omkring 2½ timmar tidigare ha siktats av ett annat svenskt marinfartyg, hjälpkryssaren 4. Denna hjälpkryssare synes ha varit det svenska fartyg, som senast siktat Hansa.

Under veckan den 13—18 november ha fartyg ur Visbyavdelningen bedrivit övningar i farvattnen utanför Visby. Den 22 november bedrev 1. minsvepardivisionen övningar på omkring 20 distansminuters avstånd från Got-

Svar på fråga. (Forts.)

lands nordvästkust. Den 23 november verkställdes i samband med övning förflyttning längs kusten mellan Fårösund och Kappelhamnsviken. Vid intet av dessa tillfällen har något anmärkningsvärt observerats. Den 24 november hade 1. minsvepardivisionen avgått från Fårösund kl. 8 på morgonen för övning norr om Fårön och för övervakning av farvattnet. Ej heller vid detta tillfälle iaktogs något anmärkningsvärt, innan ordern om sökning efter Hansa kom. Även efter olycksdagen har i samband med konvojeringar eller patrullering spaning ägt rum, dock utan resultat.

I Hansas last ingick bl. a. ett parti för militära ändamål avsedda sprängämnen, bestående av dels 2 490 kg nitrolit och 50 kg trotyl, fördelade på burkladdningar, respektive detonatorer, dels 2 500 meter pentylstubin. Enligt gällande bestämmelser kunna dylika explosiva varor med befälhavarens tillstånd transporteras med passagerarfartyg, dock icke i så stora kvantiteter som här voro i fråga. Militär myndighet har icke haft att skaffa med denna transport. Transporten utgick från ett av krigsmaterielverkets centralförråd. Vid sådana transporter överlämnas materielen till järnvägen, varefter verket eller förrådet icke vidare tar befattning med transporten. Några särskilda anvisningar rörande transportsättet har i detta fall, enligt vad jag inhämtat, icke meddelats av avsändaren. De sprängämnen, som medföljde Hansa, kunde enligt vad jag inhämtat initieras endast av särskilda initieringsmedel eller av en kraftig explosion intill sprängämnena. Det har vidare visat sig, att nitrolit under ogynnsamma förhållanden kan bringas att detonera genom upprepad beskjutning även med gevärsammunition eller genom splitterverkan. Trotyl är i detta hänseende mera okänsligt. Hittills gjorda undersökningar utvisa att initieringsmedel, innefattande även tändhattar, icke medföljde transporten samt att sprängämnena förvarades i aktra lastrummet, och att den explosion, som sänkte Hansa, inträffade i förskeppet. Det bör anmärkas, att detonatorer icke få förväxlas med tändhattar. Utan tändhatt kan en detonator icke initiera ett annat sprängämne.

Det måste alltså konstateras, att den hittills utförda undersökningen icke lämnat fasta hållpunkter för ett klarläggande av anledningen till Hansas undergång. Då Hansa ligger på sådant djup, att bärgning icke synes kunna ske, kan man sålunda endast sätta sin lit till att den särskilda undersökning, som av Kungl. Maj:t anbefallts, skall kunna kasta ljus över vad som passerat. Det behöves icke särskilt framhållas hur viktigt det ur olika synpunkter är att få klarhet i vad som kan ha föranlett denna fartygskatastrof, som framkallat sorg i så många svenska hem och så upprört hela vårt land.

Härefter anförde:

Herr **Svedman**: Jag ber, herr talman, att få framföra mitt tack till statsrådet och chefen för försvarsdepartementet för svaret på min fråga. Den är föranledd av en önskan att få en officiös redogörelse för orsakerna till och omständigheterna vid ångaren Hansas undergång, så dokumenterade som omständigheterna kunna medgiva. Detta har givetvis försvärats av den omständigheten att ingen av dem, som befunnit sig på fartygets däck vid olyckstillfället räddades till livet. Ingen av dessa har sålunda kunnat avgiva sitt vittnesmål.

Inför och efter händelser, som i särskilt hög grad påkallat allmänhetens intresse och uppmärksamhet, träder den mänskliga inbillningskraften i livligare funktion än eljest. Rykten uppstå och påståenden göras, som icke sällan befinnas ha en ganska tvivelaktig sanningshalt. Det gäller därför att draga upp en demarkationslinje mellan fantasi och fakta. Den undersökning, som sedan några dagar på regeringens anbefallning bedrivs i denna sak, hoppas man

Svar på fråga. (Forts.)

skall göra denna gränsdragning. Innan resultatet av denna undersökning föreligger och innan den sjöförklaring, som inom den närmaste tiden kommer att avgivas, lagts på bordet, torde väl knappast några mera vägledande och belysande bidrag till diskussionen om denna upprörande händelse vara att förvänta.

Herr Lindberg: Herr talman! Det är ju icke vanligt att man efter besvarandet av en så kallad enkel fråga sätter i gång en större debatt, men jag tycker att det ämne som nu avhandlas är av så stort allmänt intresse, att man i detta fall kan ha lov att gå ifrån praxis här i kammaren.

Under det nu pågående kriget har den svenska handelsflottan och den svenska sjömanskåren blivit utsatt för många och svåra katastrofer men Hansakatastrofen torde vara den allra värsta med hänsyn både till människoförluster och till en del nu kända omständigheter vid samma tillfälle som katastrofen hände. Först och främst har det gjorts anmärkning mot att icke konvojering hela tiden skett för Gotlandsbåtarnas vidkommande. På denna anmärkning har ju lämnats en såvitt jag kan förstå ganska nöjaktig förklaring. Det enda som man möjligen skulle kunna göra anmärkning mot i det fallet är, att man varit för trygg, sedan tyskarna förklarat praktiskt taget hela Östersjön såsom krigsområde. Vi veta ju av erfarenhet, att det för de krigförande makterna icke egentligen finns något heligt farvatten, och enbart en deklaration från en krigslednings sida bör därför icke ge våra myndigheter, som syssla med dessa saker, anledning att resonera som så, att det och det området kan icke vara att betrakta såsom krigsfarligt.

Det är emellertid klart, att när det icke har inträffat några olyckor just på denna trade, så bli alla människor mer eller mindre säkra och tycka, att här föreligger ingen risk och därför behöver man icke vidtaga några särskilda säkerhetsåtgärder. Det är naturligtvis samma säkerhetskänsla och trygghetskänsla, som har gjort att man icke har lagt om trafiken på Gotland till dagtrafik långt tidigare, vilket ju borde ha skett. Det har i vissa fall från de enkla besättningsmännens sida gjorts framställningar och frågor, om det icke skulle vara lämpligt att låta trafiken ske i dagsljus. Man har emellertid icke ansett sig behöva ta någon större hänsyn till sådana förfrågningar, därför att som sagt ingenting har inträffat och det därför icke skulle föreligga någon risk. Det har i alla fall vid flera tillfällen siktats drivminor i dessa farvatten, och även om drivminor i och för sig icke äro så särdeles farliga för fartyg under gång, så innebära de i alla fall tillräcklig risk och tillräcklig anledning för att iakttaga försiktighet.

Det är emellertid en sak, som har kommit fram både i herr statsrådets svar och genom tidningarna, som man har anledning att alldeles särskilt slå ned på. Det har meddelats att ångaren Hansa hade omkring 3 ton förstklassiga sprängämnen ombord i lastrummet. Det har uppgivits, att dessa sprängämnen funnos förvarade i akterrummet, men det har också uttalats misstankar om att en del av dessa sprängämnen skulle ha förvarats i förrummet eller till och med midskepps, ovan rumsdäcket således. Hur därmed förhåller sig lär väl bli ganska svårt att få någon riktig klarhet i. Det faktum står emellertid kvar, att fartyget hade ungefär 6 gånger så mycket sprängämnen ombord som det enligt säkerhetsförfattningarna hade rättighet att föra. Man måste således kräva, att den undersökning, som skall göras på denna punkt, göres så grundlig som möjligt — det har man väl ingen anledning misstänka att så icke skall ske — men också att de, som bära ansvaret för att denna farliga last togs ombord, komma att straffas.

Det finns i säkerhetsbestämmelserna även föreskrift om att när högexplosiv vara inlastas vid kaj skall det ske under polisbevakning. Jag har icke riktigt

Svar på fråga. (Forts.)

klart för mig vad polisens uppgift i det fallet skall vara men jag tror det är riktigt, att han endast har att tillse, att lastningen icke sker under vårdslösa former och att fartyget, sedan sprängämneslasten har inlastats, icke får ligga kvar vid kajen längre än som är absolut nödvändigt för att få ombord de varor, som fartyget skall ha med sig. Man borde nog utvidga denna säkerhetsbestämmelse till att polisen också skall ha rättighet och framför allt skyldighet att rapportera till annan myndighet, när lastning av sprängämnen sker och allra helst när det sker ombord i ett passagerarfartyg. I detta fall tycks det ha varit så, att polisen i Nynäshamn, som har kontrollerat lastningen och tillsett att därvid icke vidtogos åtgärder, som skulle kunna vara farliga för de människor, som bodde i samhället, icke ens ansett sig ha rättighet att tala om i vilken del av fartyget eller under vilka förhållanden denna sprängämneslast intogs. Det är, tycker man, ganska upprörande, att de som verkligen ha vetskap om hur detta skett, sätta munkavle på sig själva och icke ens våga uppge det för tidningarna under förebärande av den gamla vanliga termen att »man vill icke föregripa en pågående utredning».

Det händer till och med någon gång i Stockholms hamnområde, att man lastar in sprängämnen i lastfartyg visserligen utan att anmäla det till polisen och utan att den nödvändiga, jag upprepar nödvändiga, poliskontrollen och övervakningen ske. Senast för ett par dagar sedan skedde en sådan inlastning i ett fartyg här. I organisationen fingo vi reda på det för sent för att kunna anmäla det. Fartyget hade redan avgått, när jag fick klart för mig vad som skett. Denna inlastning skedde utan den föreskrivna polisbevakningen. Det var också ett fartyg, som skulle gå till Gotland.

Jag tror man gott kan säga, att de ansvarighetsbestämmelser, som finnas i vår sjölag och i särskilda författningar rörande säkerheten och övervakandet av densamma, nog vid detta laget tåla vid en revision. Det räcker tydligen icke, som man tidigare varit inställd på, med att överlämna ansvaret för allting helt och hållet till befälhavaren. Jag vill minnas att jag för några år sedan hade tillfälle att här i kammaren säga, att det icke var alla befälhavare om ens några, som hade möjligheter att helt och hållet iakttaga säkerhetsbestämmelserna, därför att de också äro pressade av sitt rederi. Det kan nog finnas anledning att se över dessa författningar en gång till för att ge befälhavaren det skydd, som han säkerligen, såsom Hansakatastofen tydligt visar, måste ha för att kunna iakttaga säkerhetsföreskrifterna rörande fartyg, gods och passagerare.

Det är klart, att man icke kan nöja sig heller bara med en översyn av säkerhetsbestämmelserna. Man måste också effektivisera de organ, som ha att övervaka att säkerhetsbestämmelserna följas. Det gjordes ju också begäran härom för några år sedan här i riksdagen och en liten ändring blev också genomförd, men icke, som det nu visar sig, på långa vägar tillräcklig för att besättningar och människor skola ha den trygghet, som lagarna i alla fall förutsätta, fastän de icke orka med att åstadkomma det.

Det är också en annan sak, som man i detta sammanhang måste säga ett par ord om. De besättningsmän, som gingo bort med Hansa, äro ju försäkrade enligt olycksfallsförsäkringslagens bestämmelser. Den lagen är emellertid på sätt och vis tvåfaldig. När fartyg förliser till följd av krigsorsak, utgå ersättningarna till de efterlevande enligt många gånger generösare grunder än efter 1916 års olycksfallsförsäkringslag. Skulle det nu vara så, att här kommer att bevisas, att det var sprängämneslasten som var orsak till katastrofen, kommer det alldeles säkert att heta från försäkringsbolagens sida, att detta icke var ett krigsolycksfall och följaktligen skola ersättningarna utgå efter de snävare grunder, som

Svar på fråga. (Forts.)

äro bestämda i 1916 års olycksfallsförsäkringslag. I detta fall måste man kräva, att det göres en mycket noggrann undersökning i den mån det nu finns möjlighet att göra det. Om man därvid icke med någon större säkerhet skulle kunna bevisa, att det var sprängämneslasten, som vållat katastrofen, så vill jag vädja till de myndigheter, som därtill ha makten, att betrakta detta olycksfall, denna katastrof såsom ett krigsolycksfall. Jag vet nämligen, att flera familjer tillhörande de bortgångna besättningsmännen redan nu befinna sig i ett ganska prekärt läge. Det var en familj, bestående av hustru och 6 minderåriga barn, som icke hade pengar till sitt uppehälle, när den avlöning, som man skulle uppbära, uteblev bara två dagar. Skulle en sådan familj nu bli satt på det understöd, som 1916 års lag medger, kommer det att bli ganska svårt för den att dra sig fram, och då måste människor med givmilt sinnelag träda hjälpende emellan. Jag tycker att man i så fall kan begära, att även om katastrofen skett på grund av något, som icke kan hänföras till krigsolycksfall, skall man sörja för att de efterlevande ändå icke överges eller utlämnas åt stor nöd och elände.

Jag vill sluta detta anförande med att ytterligare en gång hemställa, att man skall göra en översyn av de säkerhetsförfattningar som finnas, såväl den författning som gäller sprängämnen som de författningar, som befälhavaren i övrigt har att iakttaga ombord å fartyget.

Herr Lundgren: Herr talman! Jag har icke så mycket att tillägga men vill erinra om att riksdagen helt nyligen har fattat beslut om att överlämna till 1936 års arbetarskyddssakkunniga att även studera säkerhetsbestämmelserna ombord å fartyg. Den olycka, som har inträffat med Hansa, visar mer än nog, att de bestämmelser som nu finnas icke äro till fyllest utan måste omarbetas. Det är icke tu tal om att icke såväl rederiet som befälhavaren visste av att stora mängder sprängämnen lastades ombord i fartyget, men det är endast befälhavaren, som är ansvarig. Rederiet teg visligen med sin kännedom om de mängder sprängämnen, som hade inlastats, och jag skulle vilja se den befälhavare, som skulle ha ringt upp rederiet och frågat, huruvida han skulle avgå med fartyget, när det fanns så mycket sprängämnen ombord. Den befälhavaren hade nog icke blivit långvarig ombord i det fartyget.

Man upplyste inte ens passagerarna om att det fanns sprängämnen ombord, ty hade man gjort detta, så kan man vara förvissad om att icke en enda passagerare hade stannat kvar ombord i fartyget och näppeligen heller besättningsen utan man hade gått i land. Det har sagts att en person, som hade kännedom om saken, lämnade tillbaka sin biljett och i stället tog flyget över till Gotland. Jag känner dock icke till om det är riktigt.

Den katastrof, som har inträffat, visar att man ovillkorligen måste avlasta det ansvar, som ligger på befälhavaren. Även rederiet bör vara delaktigt i detta ansvar. Ävenså bör fartygsinspektionen odläggas på sådant sätt, att den kan samarbeta med yrkesinspektionen. Det var icke möjligt för befälhavaren att rådgöra med en enda myndighet i Nynäshamn. Om han velat rådgöra med någon myndighet, hade han måst sätta sig i förbindelse med Stockholm. I detta fall skulle det ha varit fartygsinspektören. Icke heller denne hade emellertid haft möjlighet att stoppa fartyget. Det är endast kommerskollegium i egenkap av fartygsinspektionens chefsmyndighet, som har den möjligheten. Något sådant som här skett får icke inträffa i fortsättningen.

För varje arbetsställe i land, som sysselsätter 10 arbetare, har man både rättighet och skyldighet att ha skyddskommittéer. men ombord å fartyg kan det gå så långt, att en besättningsman blir straffad för att han begärt syn på ett fartyg, som är oriktigt lastat o. s. v. När det föreligger en sådan skillnad på

Svar på fråga. (Forts.)

förhållandena i land och på sjön, då bör man med det snaraste se till att sådana åtgärder bli genomförda, att sjöfolket i fortsättningen skall kunna känna sig något så när tryggt.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 5.

Föredrogos var efter annan och remitterades till statsutskottet följande på kammarens bord liggande motioner:

nr 566 av herr *Lundberg* i Hälsingborg och *Liedberg*; samt
nr 567 av herrar *Hagberg* i Luleå och *Persson* i Stockholm.

§ 6.

Föredrogs den av herr *Hagberg* i Luleå vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda, men då bordlagda anhållan att få framställa interpellation till herr statsrådet och chefen för socialdepartementet, i anledning av den snabbt växande arbetslösheten inom Norrbotten.

Kammaren biföll denna anhållan.

§ 7.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 232, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1944/45, i vad propositionen avser försvarsdepartementets verksamhetsområde.

Punkten 1 angående Armén: Ytterligare anskaffning av ammunition m. m.

Efter föredragning av utskottets i punkten gjorda hemställan anförde:

Herr **Hagberg** i Luleå: Herr talman! Jag tänker icke ta upp någon principdebatt i den nu föreliggande frågan. Den lär väl icke bli den stora militära fråga, som skall behandlas i dag, ty med den praxis, som råder här i riksdagen, lär det väl, såvitt jag förstår, i stället bli en relativt sett mindre fråga, nämligen frågan om försvarets forskningsanstalt, som skall bli dagens huvudfråga. Jämfört med de 55 miljoner, som det nu gäller, om man räknar med utgifterna på kapitalbudgeten, rör det sig i fråga om den sistnämnda frågan dock om ett relativt sett blygsamt belopp. Det är väl så, att man ofta silar mygg och sväljer kameler. Utan att närmare ingå på de punkter, som nu skola behandlas, vill jag säga, att de likväl ganska väl illustrera betydelsen av att åstadkomma en forskningsanstalt. Här finns exempelvis ett anslag på ett par miljoner kronor i anledning av att våra militära myndigheter ha anskaffat sprängämnen, som visat sig vara odugliga eller i varje fall olämpliga att använda. Det betraktar jag icke alls såsom något sensationellt. Tvärtom har det visat sig vara ganska vanligt, att man gör stora utgifter, som riksdagen sedan får täcka med nya anslag, därför att dessa utgifter ha visat sig vara illa planerade och allt annat än välbetänkta.

Även den summa, som det nu rör sig om eller icke fullt 55 miljoner kronor, är naturligtvis bagatellartad, om man jämför den med de astronomiska tal, som det hittills har gällt i fråga om militära utgifter. Men jag kan icke underlåta att säga, att provisoriernas tid nu borde vara förbi. Nu borde man ha vunnit tillräcklig erfarenhet. Nu borde femårsplanen för den militära utrustningen vara så genomarbetad, att man icke ideligen skulle vara tvungen att öka dessa bidrag. Jag tror, att det börjar bli en ganska utbredd stämning i lan-

*Ytterligare
anskaffning
av ammunition
åt armén
m. m.*

Ytterligare anskaffning av ammunition åt armén m. m. (Forts.)

det, att man måste börja hålla igen litet grand. Den ytterligare beredskap, som man nu kan åstadkomma, blir ju i många fall sådan, att den icke kan komma till nytta förrän någon gång efter detta krigs slut och då det väl, som vi hoppas, icke längre skall bli aktuellt att använda en stor del av folkets tillgångar för ändå ganska improduktiva utgifter. Jag vänder mig icke mot saken i princip. Jag har varit på det klara med att vi behöva ha ett försvar under dessa förhållanden och insett att detta försvar måste vara dyrt, liksom jag förstått, att under de säregna betingelser, under vilka försvaret byggts upp, en massa omprovationer varit nödvändiga och misstag kunnat göras. Men, herr talman, detta är en annan sida av saken. Frågan är, om man icke skulle kunna gör några besparingar och börja litet grand stoppa miljonrullningen.

Jag understryker, att jag icke tänker närmare utveckla mitt resonemang, då jag anser, att nästa års riksdag blir lämpligare forum i det hänseendet. Men det är en sak, som jag fäst mig vid och som jag tycker, att riksdagen icke borde alldeles stillatigande gå förbi. Överbefälhavaren, general Jung, höll den 22 oktober, om jag icke minns alldeles fel, ett föredrag i Norrköping, däri han förklarade, att vår vapenutrustning fortfarande är så bristfällig och otillräcklig, att den icke ens medgiver beväpning av våra värnpliktiga. Han erinrade om att det är många tiotusentals värnpliktiga, som på grund av olika omständigheter icke inkallats under nuvarande förhållanden men som naturligtvis skulle inkallas, därest vi råkade i krig. Man har icke vapen ens för dessa värnpliktiga, långt mindre för all den mankraft, som skulle kunna tagas ut i en mycket kritisk situation men som icke kan räknas till värnpliktiga. Jag tycker, att detta överbefälhavarens uttalande är ganska uppseendeväckande. Det är flera år sedan man utgav en broschyr med titeln »Om kriget kommer», där man ålade varje svensk man att, därest kriget komme, sätta in alla krafter för att bekämpa fienden. Det var en appell, som så vitt jag förstår väckte allmänt gensvar här i landet. Men nu konstaterar överbefälhavaren, att man icke ens har vapenutrustning för de värnpliktiga. I krigets femte år talar han om att det skulle vara nödvändigt att sätta upp lokalförsvaret, som bl. a. skulle bemannas av dessa flera tiotusentals värnpliktiga, som man icke har vapen för. Då frågar man sig ju: om saken ligger till på det sättet, hur kan det då vara med övriga vapen? Finns det automatvapen, finns det reservförråd o. s. v.? Man måste betvivla, att det kan vara på ett tillfredsställande sätt ordnat på dessa områden, sedan man hört sådana deklamationer av överbefälhavaren, deklamationer som han därtill anser nödvändigt avgiva inför offentligheten. Vad skulle de lokalförband, som överbefälhavaren talar om, göra? Jo, han erinrar om att det moderna kriget har förändrat tekniken, att det numera finns möjlighet att luftlandsätta trupper långt innanför försvarslinjerna, att landsättningsmekaniken undergått revolutionerande förändringar, och att man genom pansargenombrott kan tränga långt in i landet innanför försvarslinjerna. Det är för att möta sådana eventualiteter, vilka det nu pågående kriget visat äro mycket sannolika överallt, som dessa lokalförband på flera tiotusentals värnpliktiga svenskar, som man saknar vapen till, skola finnas till. Det vittnar onekligen om en ganska stor optimism, om man tror, att frågan skulle lösas så lätt. Överbefälhavarens uttalande fick också som bekant en mycket god press här i landet. Med fetstil stod det i tidningarna, att överbefälhavaren proklamerat partisankrig, därest vårt land skulle råka i krig. Vi måste, sade han, bereda oss för ett totalt försvar, vi måste gå man ur huse, om kriget skulle komma för oss. Ja, rent formellt var det en appell till partisankrig, en appell att mobilisera hela folkets försvarskraft. Men reellt ligger det så till — jag drager slutsatsen av överbefälhavarens förklaring, att man icke har vapen ens för alla värnpliktiga — att det är en tom

Ytterligare anskaffning av ammunition åt armén m. m. (Forts.)

fras och att man icke har möjligheter att lösa en sådan uppgift, som den man föreställde sig att överbefälhavaren förordade och som man kannstöpte så mycket om.

Herr talman! Det är faktiskt så — jag tror, att det bör sägas nu — att det varit åtskilligt av illusionsmakeri över våra militära föranstaltanden. Man har ingivit folk mycket falska illusioner om omfattningen av den beredskap, som har genomförts. När jag konstaterar detta, betyder det icke att jag ifrågasätter, att det icke nu föreligger en helt annan och effektivare beredskap än när kriget började, då vår statsminister förklarade, att vår beredskap var god. Naturligtvis är det så. Man kan givetvis icke hålla på att öka statsskulden med nära ett par miljarder kronor om året utan att det leder till resultat i fråga om en förstärkt beredskap. Men det kan icke hjälpas, att man tid efter annan bibringat vårt folk en ganska skev uppfattning om graden av denna beredskap och skapat en falsk trygghetskänsla. I september 1942 förklarade överbefälhavaren — om jag nu bara håller mig till honom — att vi började bli riktigt bra i fråga om vår beredskap. Ett år senare, i december 1943, sade han, att det stora målet att taga hela folkets värmkraft i anspråk nu var nära. När han, såsom jag nyss anförde, den 22 oktober 1944 tager till orda, konstaterar han — samtidigt som han slungar ut parollen om det totala försvaret och partisankriget — att vi icke ens ha gevär för samtliga dem som äro värnpliktiga i vårt land.

Jag har icke anfört detta för att samla glödande kol på försvarsministerns hjässa. Jag tror emellertid, att det föreligger goda skäl att rikta uppmärksamheten på även dessa förhållanden. Jag har, herr talman, icke ansett mig böra göra något yrkande i anledning av den önskelista, som försvarsministern har uppställt. Man har icke så stora möjligheter att bedöma, om vart och ett av dessa förslag är motiverat eller omotiverat. Jag har emellertid ansett mig böra göra dessa erinringar.

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet **Sköld**: Herr talman! I 1942 års försvarsordning räknade man med att en viss mängd av den svenska befolkningen skulle tillhöra krigsmakten, och dit räknade man så många vapenföra män, som man överhuvud taget ansåg att landet kunde använda för sitt försvar. Under krig kan det icke vara så, att alla vapenföra män kunna användas till att bära vapen. Det finns många andra viktiga uppgifter, som måste anförtrös åt även dem som äro vapenföra. Följaktligen beräknades vår krigsmateriel efter det antal vapenföra män, som vi ansågo kunde tagas i anspråk för landets försvar. För alla dessa finns det vapen. Däri inräknar jag hemvärnet. Det finns för dessa en reserv så stor, att den skall kunna räcka för förbrukningen intill dess en krigsindustri kan ersätta det förbrukade. Det finns icke någon anledning att här tala om brister. Vad som är beräknat finns för ändamålet.

Jag vill också fästa uppmärksamheten på att i broschyren »Om kriget kommer» sättes det icke ifråga, att andra skola bära vapen till landets försvar än de som äro placerade vid krigsmakten. Därför föreligger det ingen motsättning mellan vår materielanskaffning enligt 1942 års försvarsordning och broschyren »Om kriget kommer».

Sedan är det en annan sak, om man därutöver ställer önskemål om att varje man — och varför icke också varje kvinna, som kan bruka ett vapen — som har civil sysselsättning under kriget men har vapen inom räckhåll, skall använda dessa. Den saken ha vi aldrig från regeringens eller riksdagens sida tagit ställning till. Detta är ett problem, som faller alldeles utanför frågan om den svenska krigsmakten sådan vi hittills betraktat den.

Ytterligare anskaffning av ammunition åt armén m. m. (Forts.)

Beträffande den första punkt, som här föreligger till behandling, har visserligen herr Hagberg icke gjort annat än antydningar och insinuationer om ett odugligt eller icke användbart sprängämne, och han tycker, att i krigets femte år skulle man icke behöva göra improvisationer. Läget är ju det, att vi i detta land icke ha råvaror till de sprängämnen, som användas i andra länder. Vi ha icke möjlighet att skaffa de råämnena, som vi skulle behöva. Vi måste alltså söka oss fram till sådana sprängämnen, som kunna tillverkas av svenska råvaror. Vi ha till stridsvagnsminor använt nitrolit. Det är icke något fel på detta sprängämne. Det är fruktansvärt till sin verkan, och de minor som innehålla nitrolit, äro ytterst farliga för fienden. Det är icke något fel i det avseendet. Men det har visat sig, att om detta sprängämne tillföres för mycken fuktighet, påverkar detta stridsvagnsminans konstruktion och mekanism, och den blir därigenom farlig för oss själva. Det är alltså icke på det sättet, att icke sprängämnet är farligt för fienden. Det är icke så att det icke fyller sin uppgift som ett krigsmedel. Men erfarenheten har visat, att det blir för farligt för oss själva att handskas med det. Och när vi gjort den upptäckten, ha vi icke velat fortsätta, utan vi vilja försöka komma till en annan lösning, som gör det tryggare för svenska soldater att handskas med dessa farliga ting. Man kan komma med vilket klander man vill. När vi behövde göra oss beredda, hade vi ingen annan möjlighet än att använda detta sprängämne, och ingen kunde då räkna med att en mängd sammanstötande omständigheter skulle leda till resultat, vilka visade, att man inte kunde anse detta sprängämne tillräckligt säkert. Därför kan ingen lastas för att vi nu anse oss behöva använda ett dyrare sprängämne och alltså behöva några miljoner kronor mera än vi räknade med för att upprätthålla samma krigsberedskap fastän i för oss själva säkrare former.

Vad slutligen beträffar herr Hagbergs tal om att det är på tiden att strama åt och att det är en allmän tendens att göra slut på miljonrullningen, så skall jag icke bestrida, att det har använts onödiga pengar och att det har slösats, men jag understryker vad jag så många gånger förut sagt, att det dock under hela denna beredskapstid bedrivits ett målmedvetet arbete för att motarbeta slöseri och onödiga utgifter och att detta arbete fortsätter. Det ger resultat — det är icke tu tal om den saken — men faktum är, att man icke kan göra mer än allt vad man orkar. Och jag skulle vilja säga, att det görs allt vad som är möjligt från ansvarigt håll för att icke pengarna skola användas i onödan. Sedan kan det naturligtvis bli diskussion om vad som är nödvändigt eller icke nödvändigt. Det är en fråga om försvarets effektivitet. Men — liksom den föregående talaren — utan att gå in på detaljer vill jag understryka, att det icke finns underlag för talet om att man från ansvarigt håll skulle vilja tolerera eller underlåta att motarbeta tendenser, som kunna finnas till slöseri med statens medel.

Herr Hagberg i Luleå: Herr talman! Jag tänkte först att försvarsministern polemiserade mot överbefälhavarens konstaterande, att det icke ens finns vapen för utrustning av våra värnpliktiga män. Sedan försvarsministern utvecklat sitt resonemang, fann jag emellertid, att han egentligen genom vad han underlåter att säga bekräftar vad överbefälhavaren fastslagit. Försvarsministern säger, att det finns vapen åt dem som kallas ut. Men, förklarar han, som bekant kan man icke kalla ut alla vapenföra män, då de också behövas inom industrien, transportväsendet o. s. v. Men måste man icke, herr försvarsminister, under de särskilda betingelser, som det moderna kriget skapat och som överbefälhavaren var inne på, förutsätta såsom möjligt, att vi kunna komma i den situationen, att vi ha en rad värnpliktiga, vapenföra män, som

Ytterligare anskaffning av ammunition åt armén m. m. (Forts.)

vi absolut icke vilja ha i krigsproduktionen eller till att betjäna kommunikationer, emedan de skulle befinna sig i ett av fienden ockuperat område? När överbefälhavaren talar om att man nu måste skapa ett lokalförsvår och säger, att detta lokalförsvår skall bestå av många tiotusental värnpliktiga, som icke ha vapen och som det icke finns vapen för, så tycker jag, att det bekräftar helt och hållet det motiverade i den anmärkning, som jag här har gjort. När försvarsministern säger, att det finns vapen för det antal som är beräknat, är att märka, att man endast beräknat för en begänsad del av våra värnpliktiga och för hemvärnet, men man har icke alls beräknat för det totala kriget, för det som man i propagandan brukar kalla partisankriget och för det krig som försvarsministern talade om, när han antydde, att t. o. m. kvinnornas värnkraft skulle under vissa betingelser kunna och böra tagas i anspråk. Ändå återstår att konstatera det faktum, att man bedriver en propaganda, som ger folket helt andra föreställningar om kraften i dess insatser och om vad statsmakterna vänta av det i händelse av ett totalt krig, men man har icke vidtagit de elementära totala åtgärderna för att göra alla dessa förespeglningar till något annat än tomma ord.

Med anledning av vad herr försvarsministern sade om det där diskutabla sprängämnets karaktär vill jag säga, att jag har ju icke ifrågasatt, att det går att spränga med det. Jag vill bara hålla mig till vad han säger i propositionen, nämligen att det är livsfarligt att handskas med under vissa betingelser. Nu har han emellertid förklarat, att anledningen till att man tydligen lagt ned miljoner kronor för att skaffa en del livsfarliga sprängämnen är, att vi icke kunna importera vissa material och råvaror, som äro nödvändiga för desamma. Strax efteråt förklarar han emellertid, att vi ansett det vara nödvändigt att skaffa ett dyrbarare sprängämne för att vi skola slippa de skadeverkningar, som inträffat vid användningen av det nuvarande. Om man kan skaffa ett sådant sprängämne, förutsätter jag, att det är möjligt att få det, kanske t. o. m. inom vårt land. I så fall är det ju icke det skäl försvarsministern framför, att vi på grund av avspärning icke kunna få tag i det, som varit avgörande. Det är då i stället av andra skäl — låt mig säga några slags militära sparsamhetsskäl, vilka i verkligheten visat sig vara ett oerhört slöseri — som man har anskaffat sprängämnen, vilka man icke kan använda, därför att de äro livsfarliga för folket.

Slutligen säger försvarsministern, att man söker motarbeta slöseriet, och att man faktiskt haft stora framgångar. Det fattas väl bara, säger jag, att man icke skall göra allt för att motarbeta slöseriet, och det vore väl underligt, om man icke skulle kunna ha stora framgångar på detta område, där man verkligen kan tala om att möjligheterna äro nästan obegränsade på grund av det slöseri försvarsministern själv konstaterat.

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet **Sköld**: Herr talman! Det är ju klart, att man kan fortsätta att diskutera en sådan här sak hur länge som helst, ty varje förklaring jag lämnar ger herr Hagberg tillfälle att göra nya antaganden och insinuationer i det oändliga. Jag skall icke upphålla tiden längre. Jag skall bara säga, att vi nu ha ett annat sprängämne, som är dyrare och som vi icke hade, när vi lade in denna nitrolit i stridsvagnsminor, ty då var det ännu icke utexperimenterat.

Herr **Hagberg** i Luleå: Herr talman! Om herr försvarsministern hade lämnat denna enkla förklaring på en gång, hade min replik i denna fråga varit onödig.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Utskottets hemställan bifölls.

Punkterna 2—13.

Vad utskottet hemställt befallts.

§ 8.

Inrättande av försvarets forskningsanstalt. Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 242, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inrättande av försvarets forskningsanstalt jämte i ämnet väckta motioner.

I propositionen nr 293 hade Kungl. Maj:t, under återopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 20 oktober 1944, föreslagit riksdagen att, bland annat, besluta, att en försvarets forskningsanstalt skulle från och med tidpunkt, som finge av Kungl. Maj:t bestämmas, inrättas och organiseras efter i huvudsak den plan, som av departementschefen i berörda statsrådsprotokoll angivits.

Vidare hade utskottet till behandling förehaft dels en inom första kammaren av herr *G. Karlsson m. fl.* väckt motion (I: 352), vari hemställdes, att riksdagen måtte avslå Kungl. Maj:ts proposition nr 293;

dels ock en inom andra kammaren av herr *von Friesen* väckt motion (II: 560).

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 352 och II: 560.

a) besluta, att en försvarets forskningsanstalt skulle från och med tidpunkt, som finge av Kungl. Maj:t bestämmas, inrättas och organiseras efter i huvudsak den plan, som av departementschefen i statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 20 oktober 1944 angivits;

b) godkänna i utskottets hemställan intagen personalförteckning för försvarets forskningsanstalt, att tillämpas under budgetåret 1944/45 från och med tidpunkt, som finge av Kungl. Maj:t bestämmas;

c) godkänna i utskottets hemställan intagen avlöningsstat för försvarets forskningsanstalt, att tillämpas under budgetåret 1944/45 från och med tidpunkt, som finge av Kungl. Maj:t bestämmas;

d) till Försvarets forskningsanstalt: Avlöningar å tilläggsstat I till riksdagen för budgetåret 1944/45 under fjärde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 35 000 kronor;

e) till Nybyggnad för försvarets forskningsanstalt å tilläggsstat I till riksdagen för budgetåret 1944/45 under försvarsväsendets fastighetsfond, arméförvaltningens delfond, anvisa ett investeringsanslag av 100 000 kronor.

Reservationer hade avgivits:

1) av herr *Pauli*, utan angivet yrkande;

2) av herrar *Gustaf Karlsson* och *Åkerström*, vilka ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, med bifall till motionen I: 352 och med avslag å motionen II: 560, avslå förevarande proposition;

3) av herr *Persson* i Tidaholm och fru *Alvén*, utan angivet yrkande.

Sedan utskottets hemställan föredragits, anförde:

Herr *Åkerström*: Herr talman! Kammarens ledamöter ha ju observerat, att det finns tre reservationer vid detta utskottsutlåtande, och att en av dem är undertecknad av herr *Gustaf Karlsson* i första kammaren och mig. Det kan ju förefalla, som om vi reseranter här äro beredda att, såsom en talare sade beträffande föregående ärende, sila mygg och svälja kameler. Emellertid är det ju så, att i det förra utlåtandet gällde ett spörsmål, som har avseende på den

Inrättande av försvarets forskningsanstalt. (Forts.)

tid vi beräkna ha kvar av detta världskrig. Nu föreliggande fråga vill jag åtminstone uppfatta såsom en fråga om hur vi skola ha det ordnat efter detta krigs slut. Man förutsätter här, att denna föreslagna forskningsanstalt icke skall komma att fungera förrän efter den 1 juli 1945, och många av oss gå ju och hoppas, att detta världskrig ungefär vid den tiden kommer att vara slut. I fråga om de andra reservanterna vet jag, att åtminstone en av dem, nämligen den som undertecknat den med 1) betecknade blanka reservationen, har stannat inför frågan om hur organisationen skall vara ordnad. Det framgår ganska klart av motiveringen till den av herr Karlsson och mig undertecknade reservationen, att vi anse, att man bör undersöka, huruvida man icke kunde samordna denna forskning utan att tillskapa en särskild anstalt. De ärade kammarledamöterna torde också vid en genomläsning av den korta motiveringen finna, att vi helst se, att vi kunde komma ifrån att i detta land behöva tillskapa någon sådan här institution. Forskningen på detta område bedrivs ju och kommer säkerligen alltjämt att bedrivas, även om icke detta institut tillskapas.

Om man utöver vad jag nu anfört skulle få göra några reflexioner, så blir det väl i någon mån fråga om känslöbetonade argument. Vi gå ut ifrån att här är det fråga om, som jag förut sade, att tillskapa en institution, som skall verka från och med ungefär den tidpunkt, då detta världskrig beräknas vara slut. Man ger då uttryck åt den uppfattningen, att framtiden kommer att vara sådan även för vårt lilla land, att vi måste sätta in alla krafter på att söka få fram så effektiva förstörelsemedel som överhuvud taget är möjligt. I och med att man sålunda tillskapar detta institut har man sagt, att man tror, att framtiden ter sig mörk på detta område. Jag vill icke vara en sådan pessimist och ge uttryck åt en sådan uppfattning. Detta är också ett skäl varför jag anslutit mig till reservationen.

Man kan säga, att ett skäl, om också icke det huvudsakliga, för att man borde tillskapa detta institut är, att de som för närvarande syssla med denna forskning ha anställningsvillkor, som icke äro betryggande, och att man på detta sätt skulle kunna ordna upp deras anställningsförhållanden. Dessutom säger man, att om man icke vidtar denna åtgärd och sålunda säkrar deras anställningsförhållanden i fråga om både avlöning och pension, riskera vi att förlora dessa framstående forskare för denna uppgift. Det framgår av utskottets motivering, att utskottet är på det klara med att man liksom konkurrerar med forskningen på de för det fredliga framåtskridandet nödvändiga områdena. Jag skulle härtill vilja knyta den reflexionen, att om nu dessa personer, som för närvarande stå till förfogande för denna forskning speciellt på det militära området, icke i fortsättningen kunna stå till förfogande för denna uppgift, få vi väl hoppas, att de i stället komma att göra tjänster på det civila området, alltså i det fredliga framåtskridandets tjänst.

Jag ber, herr talman, att med dessa ord få yrka bifall till den av herr Gustaf Karlsson och mig undertecknade med nr 2) betecknade reservationen.

Fru Alvé: Herr talman! Jag har vid detta utskottsutlåtande fogat en blank reservation, trots att jag, om jag hade haft tillfälle att vara närvarande när den med nr 2 betecknade reservationen framlades, skulle ha undertecknat densamma. Jag vill här anföra några synpunkter varför jag kommer att rösta för avslagsyrkandet.

När jag genomläst denna proposition och hört debatten i utskottet, har jag funnit, att här försiggår trots alla ord och alla utredningar en viss dragkamp mellan den fria forskningen och den militära. Jag kan icke finna annat än att man här söker inom den militära förvaltningen i större utsträckning än som är nödvändigt framskapa en vetenskaplig institution, som kanske i många av-

Inrättande av försvarets forskningsanstalt. (Forts.)

seenden kan komma att bli konkurrensduglig i förhållande till de forskningsanstalter som vi redan ha, och jag undrar, om detta kan vara forskningen till gagn. Det har förut sagts av herr Åkerström, att man avser att binda de forskare, som äro sysselsatta med detta militära forskningsarbete, vid nu ifrågakommande anstalt. Det är kanske inte mycket att säga om den saken. Jag tror emellertid, att man kanske därvid kan komma att göra forskarna en stor otjänst.

När man läser vad de olika institutioner ha svarat, till vilka detta utlåtande har varit remitterat, finner man, att åtminstone tre av dem, som bedriva vetenskaplig forskning, vilja fritaga sig från att bli anslutna till denna statens forskningsanstalt. Ligger det icke häri ett bevis för att forskningen måste vara fri, om den helt skall kunna utnyttjas?

Forskningsnämnden har såsom ett bevis för att forskning i statens tjänst skulle kunna medföra betydande besparingar av mer eller mindre indirekt natur talat om det fall, att exempelvis tack vare vunna forskningsresultat en dyrbar utländsk konstruktion icke behöfde inköpas, enär en likvärdig eller effektivare svensk konstruktion framkommit. Det må förlätas mig, om jag i mitt stilla sinne gör följande reflexion: hur skall man kunna garantera effektiviteten, om man icke har något att jämföra med? Det är ju känt, att de största forskningsresultaten ha framkommit under krigets press. Det är tack vare de erfarenheter och den inblick man genom kriget fått i de olika förstörelseredskapen, som man kunnat utforska och formfullända dem till att bli de mest gigantiska vapen.

Forskningsnämnden anför också som ett belegg för att en sammanslagning i ett statens forskningsinstitut skulle kunna medföra besparingar, tillverkningen av folkgasmasker. Man säger, att efter ingående försök av fysisk, kemisk och fysiologisk natur kunde kemiska anstalten föreslå tillverkning av en gasmasktyp, som — utan att den nödvändiga effekten eftersattes — reducerade statens anskaffningskostnader med omkring 10 miljoner kronor. Jag tycker icke, att detta är ett belegg för att man behöver skaffa en statens forskningsanstalt. Det är ju snarare ett belegg för att man genom samverkan mellan redan befintliga institutioner har möjlighet att nå vad man åsyftar.

När man läser departementschefens uttalanden och gör en analys över de olika punkter som där beröras, så finner man, att det pågår fyra olika utredningar på detta område. Det kanske finns flera, men fyra sådana äro omnämnda, vilka ännu icke äro färdiga och vilkas resultat man ännu väntar på. Hade det icke ur många synpunkter varit önskvärt, att dessa utredningar varit färdiga, innan man framlagt detta förslag, då ju förslaget genomförande i många avseenden måste beröra de utredningar som här pågå? Jag syftar då närmast på det resonemang som departementschefen för, då han talar om att han med en viss sympati hade tänkt sig, att man skulle kunna förena ett statens forskningsinstitut med krigsmaterielverket. Han är icke främmande för att det kanske skulle kunna lösa saken, men han går ifrån denna åsikt endast med den motiveringen, att med hänsyn till de maktpåliggande uppgifter som ankomma på krigsmaterielverket, särskilt under en förstärkt försvarsberedskap eller krig, synes det icke välbetänkt att på verket lägga ansvaret jämväl för den omfattande verksamhet, som kommer att åvila den ifrågasatta forskningsanstalten. Vad vi vilja nå med detta forskningsinstitut är ju avsett att uppnås under fredstid, och man kan väl ändå tänka sig, att under de fredsåar, som komma, kunna ju krigsmaterielverkets arbetsuppgifter minskas och dess arbetsförmåga tagas i anspråk för en sådan sak som man här vill framskapa. Jag tror, att den utvägen skulle i många avseenden minska de kostnader, som säkerligen följa med ett antagande av Kungl. Maj:ts förslag, som utskottsmajoriteten har anslutit sig till.

Inrättande av försvarets forskningsanstalt. (Forts.)

När departementschefen behandlar frågan om förläggningen av en sådan forskningsanstalt pekar han också på de militära högskolorna. Även härvidlag försiggår en utredning, nämligen rörande frågan om en sammanslagning av högskolorna. Kungl. Maj:t frångår alltså alla dessa utredningsförslag, som ha en direkt betydelse för utformningen av detta forskningsinstitut, och tar frågan i egen hand och säger, att anstalten bör ställas direkt under Kungl. Maj:t. Vi ha lämnat många fullmakter under det pågående kriget, och det kanske icke direkt skulle vara farligt att lämna en sådan fullmakt även här, men jag tycker, att det finns andra förhållanden, som komma till synes i departementschefens uttalanden, som göra mig oerhört betänksam. Det kan kanske också i detta sammanhang sägas, att vi veta icke, vilken Kungl. Maj:t som kan komma att utforma det hela.

Det är en annan sak, som gör mig ännu mer bekymrad, nämligen de uttalanden som gjorts rörande den person, som skall ha ledningen om hand, den överdirektör, som skall utöva makten i denna institution. Det säges bland annat, att överdirektören skall äga rätt att följa och samordna det vetenskapliga arbetet och utöva en rent administrativ kontroll över arbetets bedrivande. Det heter också, att det bör stå överdirektören öppet att avbryta ett arbete, som enligt hans mening icke kommer att leda till resultat. Överdirektören skall också ha möjlighet eller frihet att, om han så finner lämpligt, avskilja personal, som skall fullborda ett påbörjat forskningsarbete. Den person, som skall inneha denna syssla, skall alltså besitta alla möjliga egenskaper, men han behöver icke vara någon speciell forskarbegåvning. Jag tycker, att en sådan maktbefogenhet, som man här vill ge åt en enskild man genom att han får avbryta eller förhindra fortsättandet av ett redan påbörjat arbete, strider mot forskningens hela väsen. Framstegen i all vår forskning ha varit och komma i all framtid att bli beroende av friheten. Ett ingrepp sådant som det i departementschefens uttalande formulerade kommer att bli till största otjänst för forskningen som sådan och för vetenskapsmännen i synnerhet. Det är denna princip om forskningens frihet som gör, att jag måste reservera mig och yrka avslag på förslaget som sådant. Jag tror nämligen icke, att man bör fastslå en princip som den här förordade, ty om den funnits fastslagen för forskningsinstitutionerna på det fredliga arbetets område eller för den så att säga mera enskilda forskningen hade vi måhända ännu icke i vår tid haft att tillgå exempelvis radium. Jag tror sålunda, att det är farligt att slå in på den föreslagna vägen.

Det sades under utskottsbehandlingen, att man genom ett sådant här forskningsinstitut skulle kunna få möjlighet att skapa hemliga effektiva vapen åt krigsmakten. Enligt min åsikt ger det pågående kriget belägg för den uppfattningen, att effektiviteten hos ett vapen må vara hur stor som helst, men att man med ett sådant vapen dock icke når det resultat, som man vill ernå med kriget. Det nu pågående kriget visar ju i stället, att det är mängden av de vapen, som man förfogar över, som faller utslaget. Vad detta betyder för vårt land med dess ekonomiska resurser förstå vi var och en. Man har sagt, att ett hemligt vapen skulle trygga vårt lands säkerhet. Jag protesterar mot ett sådant åskådningssätt. Det hemliga vapnet är någonting, som man på militärt håll önskar framskapa. Det är en dimbildning ägnad att inge lätt-trogna människor en känsla av trygghet, samtidigt som den tar död på människornas förmåga till förnuftig reaktion.

Det som ytterligare dikterat mitt ställningstagande i denna fråga är den omständigheten, att de sakkunniga icke kunna enas om var denna institution bör förläggas. Man har kommit fram med icke mindre än fem olika alternativ. Somliga önska verksamheten koncentrerad till en enda plats, medan andra

Inrättande av försvarets forskningsanstalt. (Forts.)

önska den uppdelad på flera olika ställen. Jag tycker, att det pågående kriget borde ha lärt åtminstone menige man, att om man räknar med ett angreppskrig måste det mest sunda vara, att man placerar ut forskningsinstitutionerna på olika håll, ty i annat fall skulle ett krigsangrepp beröva landet de väsentligaste möjligheterna att kunna bedriva forskningsarbete på detta område. Jag tror alltså, att man genom att fördela forskningsuppgifterna på olika institutioner kan nå ett minst lika gott resultat som genom den föreslagna anordningen.

Det smärtar mig att när man planerar denna forskning som ett fredstidsarbete, så räknar man med kriget såsom något för all framtid bestående. Skulle då icke detta oerhörda världskrig ha ingivit människorna en annan önskan än att, när kriget väl är över, man under den kommande freden måste framskapa vapen, som i ett kommande krig skola släppa löst över människorna ett än värre inferno än det nuvarande? Det är ju icke möjligt annat än att efter detta krig skall komma en uppbyggnadsperiod under, låt mig säga, 20, 30 eller 40 år. Att under sådana förhållanden binda framstående forskare vid sysslandet med uppfinningar, som endast kunna gagna militära mål, finner jag vara något oerhört olyckligt för forskningen och icke minst för forskarna själva. Under denna fredsperiod måste ju ett militärt forskningsarbete ändå bli ett mer eller mindre improduktivt företag, då i stället alla krafter böra spännas för att få fram det bästa möjliga på den civila forskningens alla områden. Därmed har jag icke velat säga, att icke militär forskning skulle vara nödvändig, men jag tror icke, att den tid, som nu nalkas, är den rätta för ett sådant forskningsarbete. Jag tror, att för forskningens egen del det ligger en oerhört stor sanning i det uttalande, som gjorts av styrelsen för Chalmers tekniska högskola, nämligen att själva organisationsfrågan borde ställas på framtiden för att ånyo upptagas, sedan lugnare förhållanden inträtt.

Med dessa ord, vilka jag hoppas i någon mån belyst anledningen till att jag icke kunnat dela utskottsmajoritetens uppfattning, ber jag, herr talman, att få yrka bifall till den med nr 2) betecknade reservationen.

Herr von Friesen: Herr talman! Som av den förste talaren i denna debatt redan påpekats har ju denna verksamhet bedrivits sedan ganska lång tid tillbaka, låt vara att man har ansett, att den varit alldeles för splittrad och uppdelad på alldeles för många avdelningar, som sorterat var och en under sin huvudman. Man har därför velat samordna dessa olika forskningsavdelningar till en gemensam institution, men man har med största sannolikhet velat eftersträva inte bara detta, utan man har även velat få fram större effektivitet i själva forskningsarbetet.

Det arbete som bedrivs vid dessa olika forskningsinstitutioner har ju redan förut berörts, och det redovisas delvis också i propositionen och i utskottsberäkandet. Det rör sig emellertid icke bara om uppfinnandet av detta, som populärt och kanske en smula felaktigt kallas det hemliga vapnet. Det är med största säkerhet icke det som står i förgrunden för det svenska forskningsarbetet på detta område. Det väsentliga gäller att med till buds stående medel, som vetenskapen kan erbjuda, försöka avvärja anfall från olika krigstekniska nykonstruktioner, som kunna komma att uppträda, alltså avvärjandet av olika slag av faror från exempelvis minor, magnetminor och andra, som till äventyrs kunna konstrueras, avvisandet av reaktionsstyrda flygmaskiner, robotplan och en hel del dylika saker. Beträffande radiopejlingen framhålles det särskilt i propositionen, att man hunnit ganska långt, och att man beträffande dessa saker har kommit till resultat, som med största säkerhet komma att ut-

Inrättande av försvarets forskningsanstalt. (Forts.)

nyttjas, icke bara under krigiska förhållanden, utan vilka resultat också kunna komma den fredliga samfärdseln till godo.

För min del är jag övertygad om, att en verksamhet som denna är absolut nödvändig. Om vi gå till de olika krigförande länderna, finna vi också, huru som samtliga med stor kraft ha inrättat forskningsinstitutioner på de fysiska, kemiska och teletekniska områdena. Jag tänker exempelvis på ett land som Ryssland, som för närvarande har en jättelik organisation på detta område. När Ryssland överfölls av Tyskland 1941 fick hela den existerande civila fysiska vetenskapen träda i försvarets tjänst, och den torde också enligt vad som uppgives ha utträttat många ting av betydelse för landets krigföring. Det samma kan också sägas om de andra krigförande länderna där man betraktar denna verksamhet som ett utomordentligt viktigt led i krigföringen. Jag kan följaktligen icke dela reservanternas uppfattning, att man ingenting skall göra på detta område nu, utan att man eventuellt skall vänta tills fredliga förhållanden åter råda. Jag vill gärna medge, att det hade syntts mig önskvärt, att en proposition som den, vilken vi ha att behandla i dag, hade kommit på riksdagens bord långt tidigare. Det hade syntts mig vittna om en bättre beredskap än vad som här varit förhållandet.

De skäl som reservanterna anfört äro ju, som herr Åkerström sade, åtminstone delvis känsluskäl. Jag förstår mycket väl en hel del av dessa känsluskäl, och jag förstår mycket väl, att man litet varstans i vårt land, där man hoppas på att den pågående miljonrullningen till försvaret nu äntligen skall kunna bringas att upphöra, känner sig olustig inför varje förslag till nyanskaffning av materiel, nyuppförande av byggnader o. s. v. Det är en synpunkt, som jag mycket väl kan förstå, och den har skyntat fram i en tidigare debatt här i dag, i den oro som besjälar många medborgare på detta område, en oro som jag för övrigt själv delar. Jag måste emellertid säga, att när det gäller en verksamhet som denna anser jag icke, att den bör bli föremål för dessa särskilda besparingssträvanden. Jag tror, att man i det avseendet utan svårighet skulle kunnat finna många andra lämpliga områden. Man skulle exempelvis kunnat peka på att det för närvarande uppföres befästningsanordningar, som riksdagen beviljat medel till för lång tid sedan, men om vilkas effektivitet man kan säga, att den i nuvarande läge är ganska diskutabel. Jag tror alltså, att man icke skall låta den vetenskapliga forskning det här är fråga om umgälla den allmänna oro, som gör sig gällande beträffande försvarsanslagen.

Man har också på sina håll — jag vill icke säga, att det är reservanterna som gjort att den kritiken kommit fram, utan fastmera har det berott på pressen — sagt som så: ja, här läggs det fram förslag om hjälp till forskning på det militära området, och så veta vi, hur det är ställt med den övriga forskningen i vårt land, den civila forskningen, som delvis lever på svältkost och som de anslagsbeviljande myndigheterna icke intressera sig för i någon nämnvärd grad. Jag kan helt instämma i den synpunkten, att det säkerligen är alldeles för svårt att vinna gehör för den meningen, att den forskning, som bedrivs vid våra högskolor, laboratorier o. s. v., är ganska dåligt tillgodosedd med medel, och att det för en kommande god försvarsberedskap säkerligen skulle vara nödvändigt att bevilja mycket mera. Men jag kan omöjligt se, att detta är ett skäl att vara njugg också mot den verksamhet, som det här är fråga om. Man måste i så fall ha utgått från den sats, som präglades för 10 à 15 år sedan och som sade, att fattigdomen fördrages lättare om den delas av alla. Att man är njugg mot den civila forskningen behöver icke med nödvändighet förutsätta, att man är lika njugg mot den militära.

Om jag alltså i princip godkänner de synpunkter, som ligga till grund för propositionen i ärendet och som också vunnit utskottsmajoritetens bifall, har

Inrättande av försvarets forskningsanstalt. (Forts.)

jag icke kunnat underlåta att på vissa, t. o. m. ganska väsentliga punkter anföra en avvikande mening. Dessa avvikande meningar äro redovisade i en av mig avlämnad motion nr 560 i denna kammare. Det är i huvudsak i tre avseenden, som jag skulle vilja ha en ändring i propositionen och i utskottets föreliggande förslag. Det första berör ledningen av anstalten, det andra berör personalorganisationen, alltså antalet forskare och deras lönegradsplacering, och det tredje berör förlägningsfrågan. Jag skall be att få ta dem i tur och ordning som jag nämnt dem här.

Beträffande forskningsanstaltens ledning — jag tänker då närmast på den person, som skall stå i spetsen för denna nya anstalt eller detta ämbetsverk, hur man nu vill kalla det — ha två synpunkter gjort sig gällande. Den ena är den, som omfattas av Kungl. Maj:t och utskottet och som säger, att vi måste som chef ha en naturvetenskapligt väl orienterad forskare, som självfallet då kommer att vara specialist på ett av de områden, det fysiska eller det kemiska området, på vilka denna militära forskning skall bedrivas. Mot den synpunkten skulle jag vilja hänvisa till vad reservanterna inom försvarets forskningsnämnd säga. De äro oroliga för att en sådan person — om han nu överhuvud taget existerar med alla de förträffliga egenskaper, som försvarsministern utrustar honom med — genom den befogenhet han har att ingripa även på områden, där man icke kan säga, att han är direkt sakkunnig, skulle verka förryckande på arbetet. Jag tror i likhet med den föregående talarinnan, att det på detta område är mycket viktigt att man håller på forskningens frihet inom de olika avdelningarna, låt vara att det ligger i sakens egen natur, att en forskning av denna beskaffenhet icke kan vara fri i den mening, som man lägger i begreppet forskning, då det gäller våra högskolor och andra civila anstalter. Det är alldeles självfallet, att en viss målsättning måste äga rum. Jag tror emellertid, att det vore nyttigt och nödvändigt för forskarnas trivsel och för att bereda dem möjligheter att få fram ett tillfredsställande resultat av sitt arbete, att de inom sina respektive avdelningar lämnas ganska ostörda för ingripanden utifrån.

Jag kommer så till den andra linjen beträffande ledningen av forskningsarbetet, en linje, som jag för min del ansluter mig till och som jag har föreslagit i min motion. Den innebär, att man till chef för forskningsanstalten utser en person med uteslutande administrativa befogenheter, en person, som kan vara den sammanhållande kraften i arbetet där, som inte direkt skall lägga sig i forskningsarbetet som sådant, och till vilken myndigheter och framför allt de militära myndigheterna ha möjlighet att vända sig med förfrågningar o. s. v. Det förefaller ganska naturligt, att man till en sådan befattning skulle kunna få en tekniskt-vetenskapligt orienterad officer av överstes till generalmajors grad. Inom olika försvarsgrenar ha vi säkert många, som skulle vara lämpliga för en sådan uppgift. Överhuvud taget tror jag det skulle vara lättare att på militärt håll finna den rätta personen, utrustad med egenskaper av nämnda beskaffenhet, än att finna den högt kvalificerade naturvetenskapsman, som herr statsrådet talar om i sin proposition.

Herr statsrådet framhåller i propositionen, att synpunkten att tillsätta en militär anstaltschef har rönt ringa förståelse bland de hörda remissinstanserna. Jag vill dock påpeka, att kanslern för rikets universitet och matematisk-naturvetenskapliga sektionerna vid universiteten i Uppsala och Lund samt Svenska nationalkommittén för fysik, som är huvudföreträdaren för den hit-tillsvarande forskningen på det fysiska området här i landet, alla ha avstyrkt förslaget att utse en civil forskningschef. Jag medger, att detta inte är många av de tillfrågade instanserna, de andra äro betydligt flera; men jag vågar

Inrättande av försvarets forskningsanstalt. (Forts.)

påstå, att uttalandena från dessa sakkunniga instanser böra väga alldeles särskilt tungt.

Jag kommer sedan till den andra punkt, där jag har en annan mening än Kungl. Maj:t och utskottet. Det rör personalorganisationen, alltså antalet anställda och framför allt antalet forskare och den ställning, som dessa skola få. Kungl. Maj:t har ju ganska väsentligt skurit ned det antal forskare och övriga medhjälpare, som forskningsnämnden har föreslagit. Med hänsyn till att forskningsnämnden på denna punkt är enhällig — jag tror det är nära nog den enda punkt där detta verkligen är fallet — har jag funnit det vara svårt att vara med om en så betydande nedskärning, som föreslagits. Det är emellertid tillfredsställande, att herr statsrådet ställt i utsikt, att det finns möjlighet att begära anslag för inrättande av nya befattningar, när man vunnit erfarenheter av organisationen. Anledningen till att jag har föreslagit flera forskare med fastare anställningsförhållanden, pensionsförmåner o. s. v. än Kungl. Maj:t är den, att jag ansett det vara mycket viktigt, att man till denna verksamhet i konkurrens med den civila forskningen knyter ett tillräckligt antal goda forskare. Om forskarnas villkor bli alltför dåliga är det att befara, att övriga forskningsinstitutioner, industrien o. s. v., i stället ta hand om dem, så att man inte på detta område, som enligt den uppfattning jag tidigare framfört är så viktigt, får de tillräckligt kvalificerade krafterna.

Till sist, herr talman, skall jag även beröra frågan om nybyggnaderna. Professor Siegbahn, som är reservant inom forskningsnämnden, framhåller, att en felaktig lösning av byggnadsfrågan kommer att få de mest ödesdigra konsekvenser, åtminstone för den forskningsgren, som han själv representerar, den fysiska forskningen, vilken man väl får beteckna som den viktigaste av de olika forskningsgrenarna. Det har tidigare påpekats och framgår också av utskottets betänkande, att man när det gäller byggnadsfrågan inte haft mindre än fem alternativ att överväga. För min del vill jag bestämt hävda, att det alternativ, som innebär en placering i det nya militärfysiska institutet i anslutning till de militära förvaltningsbyggnaderna på Ladugårdsgårde, är den riktiga lösningen, och att det icke kan vara riktigt att lägga forskningsanstalten i anslutning till den förut existerande kemiska anstalten vid Lilla Ursvik. Nu har Kungl. Maj:t emellertid inte bestämt engagerat sig beträffande byggnadsfrågan. Jag skulle därför till herr statsrådet, då han är här närvarande, vilja rikta en vädjan, att han inte på detta område företar sig någonting, som åtminstone står i bestämd strid med synpunkterna hos den framstående fackkunskap på det fysiska området, som jag nyss citerade.

Det är olika skäl som tala för en förläggning av förvaltningsbyggnaderna ute på Gärdet. Ett av dem är, att de som syssla med en verksamhet som denna åtminstone i vissa stadier av forskningsarbetet äro i mycket starkt behov av konsultationer och samråd med de militära myndigheterna, och sådana kunna ju lättare och utan alltför stor tidsspillan ske, om respektive byggnader äro förlagda i närheten av varandra. Det är emellertid inte endast denna synpunkt som jag i detta sammanhang skulle vilja framhålla. Det finns även andra i huvudstaden förlagda institutioner, som det kunde vara nyttigt för forskarna att komma i kontakt med. Här finnas omfattande bibliotek, som det kan vara lämpligt för dem att rådfråga. Här finnas också andra, civila forskningsanstalter, såsom materialprovningsanstalten och tekniska högskolan för att nämna ett par exempel, med vilka forskarna även skulle kunna tänkas ha samråd. Det finns alltså åtskilliga skäl, som tala för detta alternativ, låt vara att det — vilket jag beklagar — är något dyrare än det, som innebär förläggning vid Lilla Ursvik i anslutning till den kemiska anstalten där.

Inrättande av försvarets forskningsanstalt. (Forts.)

Herr talman! När jag övervägt mitt ställningstagande vid avgörandet av denna fråga här i kammaren i dag, finner jag på grund av utskottets enhälliga inställning i princip — utskottet har ju delat sig på två linjer, dels godkännande av Kungl. Maj:ts förslag, dels avslagslinjen, men inte funnit nödvändigt beakta de synpunkter, som jag anfört i min motion — inte lämpligt att här komma med något yrkande om bifall till motionen. Jag vill till slut tillägga, att jag i alla fall anser det innebära en så stor vinst, att vi ha hunnit så pass långt med det arbete det här gäller, att jag i valet mellan ett godkännande av Kungl. Maj:ts förslag och avslagslinjen kommer att rösta för Kungl. Maj:ts förslag.

Under detta anförande hade herr förste vice talmannen övertagit ledningen av kammarens förhandlingar.

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet **Sköld**: Herr talman! De argument, som framlagts i motionen i första kammaren av herr Karlsson i Munkedal m. fl. och som också framförts av vissa talare under debatten i denna kammare och som gällt avslagsyrkandet, bottna ju i mycket hög grad i en uppfattning, vilken, om man vill dra ut dess konsekvenser, måste innebära avrustning. Det är alldeles självklart, att om det icke skall finnas något militärväsen eller någon försvarsmakt, behövs det inte heller någon militär forskningsanstalt. Jag tänker emellertid inte för min del gå in på denna vidlyftiga principfråga. Jag tror det är ytterst få människor, som på allvar skulle vilja ta ansvaret för en avrustning, ett nedläggande av det militära försvaret. Vi få därför gå ut ifrån att vi under överskådlig framtid komma att ha ett militärt försvar, och skola vi ha det, så kan jag utan vidare med stöd av mina erfarenheter säga, att detta försvar kommer alltid att vara i viss mån omodernt, om vi inte ha en militärteknisk forskning i detta land. Hittills har det — det kan jag gott säga — i stor utsträckning varit så, att de stora nyheterna på militärteknikens område ha vi icke kunnat börja tillägna oss förrän de stora länderna redan tagit dem i bruk. Låt mig anföra ett enda exempel. Ni veta alla, att det finns någonting som vi här i Sverige kallat för radioeko och som engelsmännen benämna radio location. Det är en metod, som bygger på att ultrakorta radiostrålar återkastas till utgångspunkten av ett metallföremål. Genom denna metod blir det möjligt att upptäcka ett flygplan i luften på 25 svenska mils avstånd. Jag kan nämna, att vi t. ex. under en övning från fastlandskusten följt en svensk flygflottilj ända från det ögonblick den gick i luften på Gotland. Vi kunde t. o. m. i våra apparater konstatera, att flottiljens chef flög framför den övriga flottiljen. Var och en förstår, att denna metod har en oerhörd betydelse för bekämpandet av fientliga flygangrepp över havet emot ett land, och Sverige är som vi veta ganska havsomflutet. Denna metod kan också användas av krigsfartyg vid eldgivning nattetid. De korta radiovågorna tala om på vilket avstånd och i vilken riktning ett fientligt fartyg befinner sig. Man kan med ledning härav inrikta och avfyra kanonerna i mörker med stor säkerhet. Man kan även använda metoden för att beskjuta flygplan med luftvärnskanoner både dag och natt med mycket bättre resultat än med andra metoder. Denna metod är ett av de ting, som ha revolutionerat krigsföringen under detta världskrig och som kommer att få oanade konsekvenser för den fortsatta utvecklingen. Detta gäller icke blott den militära utvecklingen; metoden kommer att revolutionera navigationen även för den civila sjöfarten.

På vad sätt blev nu denna metod känd? Det är mycket lärorikt att konstatera. Det var en forskare, anställd hos Förenta staternas marin, som i slutet av förra världskriget gjorde denna upptäckt på ett av amerikanska marinens

Inrättande av försvarets forskningsanstalt. (Forts.)

forskningsinstitut. På grundval av upptäckten började amerikanerna att utveckla denna metod, som de drevo till sådan fulländning och som har spelat så stor roll under detta krig. Inget annat land kände till upptäckten i fråga — den var amerikanernas hemlighet, som de bevarade ytterligt noga. Vid mitten av 1920-talet publicerades emellertid rönen av vissa allmänvetenskapliga undersökningar. Dessa undersökningar ha givit vid handen, att det finns ett luftskikt, som omsluter jorden på 10 svenska mils avstånd från jordytan, ett luftskikt, som är positivt elektriskt laddat och som på grund därav har förmågan att återkasta korta radiovågor, som skickas ut i luften. Man kallar detta skikt för jonisfären. När dessa undersökningar genom publicerandet hade blivit allmän egendom, var det engelska vetenskapsmän som på grundval därav kommo fram till metoden att använda ultrakorta radiovågor för militärt ändamål. Tyska vetenskapsmän gjorde på samma sätt, men ingen svensk vetenskapsman gjorde det, trots att vi här i Sverige känt lika bra till jonisfärfenomenet som tyskar och engelsmän. Och varför skedde inte detta? Jo, därför att i England och i Tyskland finns det forskare, som ha till uppgift att undersöka, om vetenskapliga rön kunna användas för militära ändamål. Men här i Sverige ha vi hittills icke haft forskare, som haft en dylik uppgift. Därför är det nödvändigt, att vi här i landet få forskare, som ha till uppgift att tillämpa vetenskapens rön på de militära metoderna. Utan detta kunna vi aldrig följa med i utvecklingen. Därför måste man också säga, att skola vi ha ett militärväsen, då böra vi också ha en forskningsanstalt av det slag, som här är föreslagen.

Man kan då fråga sig: varför skola vi ha denna forskningsanstalt just nu? Herr von Friesen frågade rent av: varför har den inte kommit förr? Jag vill svara honom: därför att det varit viktigt för oss att komma till ett resultat och därför ha vi tvungits att improvisera. Vi ha haft en verksamhet av detta slag i gång, fastän i lösliga former. Men nu visar det sig vara omöjligt att hålla samman denna verksamhet. Jag kan t. ex. nämna, att vi med stor möda ha byggt upp en avdelning för teleteknisk forskning — om jag får kalla det så — som just sysslar med dessa ultrakorta radiovågor. Denna höst har verksamheten sjunkit ner till en obetydlighet jämfört med vad den var i fjol. Varför? Jo, därför att jag icke kan hålla kvar människorna kring uppgiften. Man kan inte begära av forskare, att de skola utan hänsyn till egna intressen hålla på hur länge som helst med en sådan uppgift. De måste tänka på sin framtid och sina möjligheter, och inom denna verksamhet fanns ingen framtid. Vi kunde inte bjuda dem en lön med pension. Vi kunde överhuvud taget inte bjuda dem någon fastare anställning. Det är därför nödvändigt — om vi vilja, att denna verksamhet skall fortsätta — att skapa en form för att hålla dessa människor kvar kring dessa arbetsuppgifter. Det skulle vara en ofantlig förlust, om all den erfarenhet och den kunskap, som nu med stor möda har samlats, bleve splittrad ut på andra områden, där den icke alls fyller samma funktion. Det är detta som gör, att ett beslut nu är viktigt för att vi skola kunna bevara de rent personliga värden, som vi ha skapat under dessa år.

En forskningsanstalt bör ordnas så, att verksamheten där följer den fria forskningens principer. Man skall icke lägga tvång på den fria forskningen. Det är en princip, som jag av allt hjärta godtar. När man har velat göra gällande, att denna anstalt rent av kränker den fria forskningen, beror detta nog i mycket på att man inte riktigt satt sig in i hur verksamheten där är tänkt. Den är tänkt så, att allmänt principiella spørsmål, forskningsuppgifter av mera allmängiltig natur, skall icke denna forskningsanstalt syssla med. Det skall överlämnas åt universitetens och högskolornas professorer och in-

Inrättande av försvarets forskningsanstalt. (Forts.)

stitutioner att sysselsätta sig med sådana ting. Det är framför allt beträffande dessa allmängiltiga problem som den fria forskningens princip är så betydelsefull. Men det är icke meningen, att denna anstalt skall bindas fast vid sådana uppgifter — det skulle vara ett slöseri. Vi kunna inte ha råd till detta. Inte heller skall denna anstalt syssla med sådana uppfinningar och arbeten, som närmast kunna hänföras till konstruktionernas område. Sedan de allmänna principerna för en uppfinning äro klarlagda, bör det fortsatta arbetet överlämnas åt industrien eller andra försvarsväsendets tekniska anstalter. På så sätt blir uppgiften för denna anstalt så att säga mera målbunden.

Jag skall anföra ett exempel härpå. Vi ha nu haft att utarbeta en metod för riktad sprängverkan. Det är också någonting, som egentligen borde skett långt tidigare. Det gäller nämligen här ingen nyhet. Det var redan i början av detta århundrade, som själva upptäckten gjordes, att man kunde rikta kraften av en sprängladdning åt ett visst håll. Men upptäckten har inte närmare utformats förrän under detta krig, när det gällde att slå hål på pansarvagnar. Även vi fingo gripa oss an med problemet att finna en metod för den riktade sprängverkan. Då fingo våra forskare till uppgift att utarbeta en sådan metod. Det gick bra den gången. Men en annan gång kan det ju hända, att man misslyckas. Det kan därvid inträffa, att en forskare, som sysslar med denna uppgift, samtidigt har kommit in på något mycket intressant fysikaliskt problem av mera allmängiltig natur. Då kan det inte vara rimligt, att den militära forskningsanstalten skall låta denne forskare fortsätta på anstalten med att lösa en allmängiltig vetenskaplig fråga med långt gående perspektiv. Den frågan överlåtes då till andra instanser. Det är mycket möjligt, att det kan ordnas så, att forskaren kan fortsätta med sin uppgift, men det får då bli under andra former och på annat sätt. Själva arbetet med att lösa den förelagda metoduppgiften måste ju läggas ner, och någon människa måste ju bestämma, att det skall läggas ner. Det finns alltså människor, som mena, att inom denna militära forskningsanstalt skola forskarna ha full frihet att bedriva sitt arbete, det får bära vart det vill. Jag vet inte, om herr von Friesen möjligen menar, att den av honom föreslagna överstelöjtnanten en vacker dag skall avbryta detta forskningsarbete. Jag tror inte, att herr von Friesen menade detta, men resultatet måste bli så. Det förhåller sig nämligen på det sättet, att vid en forskning som denna kan inte forskaren ensam lösa uppgiften, utan han måste ha hjälp. Forskaren måste kunna få hjälp av expertis från alla de vetenskapliga gränsområden, som han själv inte behärskar. Den hjälpen måste ställas till förfogande, men den kostar pengar. Forskaren måste ha laboratorietrymmen och andra resurser av olika slag, vilket också kostar pengar, som måste ställas till förfogande. Av vem skola de emellertid ställas till förfogande? Skall det ske av styrelsen för anstalten, av överstelöjtnanten-styresmannen eller av den överdirektör, som föreslagits i propositionen? Vi kunna inte se bort ifrån, att det kan uppkomma situationer då den instans, som har det ekonomiska ansvaret på detta område, måste säga ifrån, att mer pengar inte kunna offras på en viss uppgift. Forskaren får alltså besked, att han icke kan få mera pengar till sitt förfogande för just det speciella arbete han sysslar med, vilket forskningsarbete således måste avslutas. Under sådana förhållanden anser jag, att det är bättre att man har klara linjer, så att man inte så att säga i skymundan stryper till en forskare genom att undandra honom pengar. Man bör därför helt enkelt säga ifrån, att anstalten icke längre kan låta den ifrågavarande forskningen pågå, utan att den måste avbrytas. Den konsekvensen kommer man aldrig ifrån, att någon måste ge detta besked. Jag har för min del ansett, att det är bättre,

Inrättande av försvarets forskningsanstalt. (Forts.)

att man som ledare för forskningsinstitutet försöker få en förständig person med naturvetenskaplig allmänbildning och som har förmåga att se på själva saken. Det är enligt min mening bättre att överlämna avgörandet till en sådan person än att överlämna det åt en styrelse, som aldrig kan ha tid att gå till botten med de olika frågorna och som aldrig kan få någon direkt personlig kontakt med de olika forskarna. Det är vidare enligt min mening icke lämpligt att överlämna denna beslutanderätt till en militär, som icke kan vara insatt i själva sakfrågan. Jag tror därför, att den vetenskapliga forskningens frihet gagnas bäst genom att man skapar förutsättningar för ett förtroendefullt samarbete mellan forskarna och den ekonomiska ledningen för forskningsanstalten. Dessa förutsättningar kunna endast skapas därigenom att den ekonomiska ledningen omhänderhas av en person, som har förståelse för forskningens frihet, som känner forskningens metoder, och som kan åtminstone ytligt bedöma de olika sakfrågorna. Jag tror därför, att det förslag, som Kungl. Maj:t avgivit i denna fråga och som utskottet nu tillstyrkt, är den bästa kompromiss mellan de olika intressena, som det överhuvud taget går att komma fram till. Man skall nämligen inte tro, att man kan finna någon ideallösning på detta område. Det måste ständigt bli en kompromiss mellan den fria forskningen, statens önskemål och de ekonomiska resurserna. En sådan kompromiss kommer man aldrig ifrån.

Herr talman! Med vad jag nu anfört har jag velat motivera, att det finns goda skäl för att denna forskningsanstalt skall komma till stånd, att den skall komma till stånd nu och att den får den huvudsakliga utformning, som framgår av propositionen och utskottets utlåtande i ärendet. Jag tillåter mig rekommendera utskottsutlåtandet till kammarens bifall.

Herr von Friesen erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Jag vill endast på en enda punkt bemöta vad herr statsrådet anförde till försvar för sin specielle överdirektör. Statsrådet utgick ifrån, att en eller flera forskare på någon av specialavdelningarna inom anstalten kommit in på ett ämnesområde, som inte stämmer med den målsättning, som bör vara gällande för den militärtekniska anstalten. Statsrådet menade då, att det måste finnas någon överordnad person, som säger ifrån, att verksamheten i fråga måste avbrytas. Jag vill för min del framhålla, att om det är en av de underordnade forskarna på någon av specialavdelningarna inom anstalten, som råkat in på dylika »avvägar», åligger det ju närmast hans chef på den sektion, där han arbetar, att hålla honom till rätta. Om herr statsrådet däremot även tänkte sig det fallet, att själve avdelningsföreståndaren skulle i sin forskning komma på dylika »villovägar», vill jag hänvisa till att om man tillsätter en person med en så högt kvalificerad ställning som en avdelningsföreståndare inom anstalten, måste man väl ändå ha ett visst förtroende för personen i fråga. Jag tror därför inte, att det är nödvändigt att avdelningsföreståndaren skall ha någon kustos över sig, vilken skall tala om för honom, när han skall sluta med ett arbete och börja med något annat. Jag anser nämligen, att man måste bygga denna forskningsverksamhet på ett ganska obegränsat förtroende för kompetensen och omdömet hos dylika forskare inom deras specialiteter.

Härefter anförde:

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet **Sköld**: Herr talman! Herr von Friesens tal låter visserligen mycket vackert, men man måste ha klart för sig, att en forskare mycket ofta kommer till en inre konflikt, då hans ve-

Inrättande av försvarets forskningsanstalt. (Forts.)

tenskapliga ambition driver honom åt ett håll och hans ansvar inför forskningsanstalten åt ett annat. Jag skulle för min del inte ha intagit den ståndpunkt till frågan, som jag gjort i propositionen, om jag inte under min hittillsvarande verksamhet i praktiken sett varthän det kan bära även för mycket förtjänta forskare, när deras vetenskapliga ambition driver dem i fåror, i vilka forskaren inte lämpligen bör gå. Jag har själv tidigare varit med om att organisera en sådan målbunden forskning, och jag vet därför hur viktigt det är att ha en förnuftig kontroll över även de mest framstående forskare.

Herr Sandberg: Herr talman! Jag delar de betänkligheter, som framförts av de reservanter till detta utskottsutlåtande, vilka yrkat avslag på den föreliggande propositionen. Jag skall inte här närmare ingå på denna fråga utan endast något beröra frågan om kostnaderna.

Som tidigare framhållits här i dag är det visserligen sant, att kostnaderna för denna forskningsanstalt inte äro av någon alltför betydande storleksordning, när man jämför med många andra anslag för försvaret, som beviljats av riksdagen även på senare tid. Det bör emellertid i detta sammanhang uppmärksammas, att det i det långa loppet nog inte rör sig om så obetydliga belopp även för denna forskningsanstalt. Man vet sålunda exempelvis inte, till vilka belopp byggnadskostnaderna verkligen komma att uppgå. De bli sannolikt åtskilligt högre än beräknade 3 miljoner kronor. Den årliga nettoökningen av driftkostnaderna, framkommen genom en jämförelse med den nuvarande forskningsverksamheten, skulle dessutom belöpa sig till omkring 400 000 kronor. Även detta belopp torde komma att överskridas. Mest betydelsefull blir emellertid säkerligen den ökning av försvarskostnaderna, som man kan förutse uppstår som en följd av den utvidgade forskningsverksamheten, d. v. s. då det blir fråga om att i praktiken omsätta de gjorda rön. Detta kommer med största sannolikhet att medföra betydande kostnadsökningar.

Det mest bärande av de skäl, som anförts mot att nu i princip besluta om det ifrågavarande forskningsinstitutet, synes mig dock vara, att tidpunkten för att utvidga och permanenta den forskningsverksamhet på området, som redan pågår, icke är lämplig. Såsom här tidigare påpekats, är det uppenbart, att någon förstärkning av försvaret genom den anordning, som nu planeras, icke kan erhållas inom den tid, som rimligen kan beräknas återstå av det nu pågående världskriget. Även om man inte vet någonting om hur förhållandena komma att gestalta sig efter vapenstillståndet och fredsslutet, anser jag, att det bör vara naturligt, att man beträffande en anordning, som skall verka *på lång sikt*, dröjer med avgörandet, till dess man får större möjligheter än nu att överblicka de framtida förhållandena. Den omständigheten att viss forskningsverksamhet för militära ändamål hittills har pågått och att det således inte är fråga om ett nytt ändamål bör inte utan vidare leda till den slutsatsen, att man i nuvarande tidsläge skall utvidga ifrågavarande forskningsverksamhet. Av statsrådets anförande nyss framgick det för övrigt, att det redan under nuvarande förhållanden inte varit alldeles omöjligt att tillgodogöra sig de forskningsresultat och vetenskapliga rön, som på olika håll ha framkommit.

Jag kan i detta sammanhang inte underlåta att beröra en sak, även om den icke främst sammanhänger med ifrågavarande förslag. Jag nämnde i början av mitt anförande, att de för denna forskningsanstalt avsedda anslagen voro av en jämförelsevis liten storleksordning. De totala försvarskostnaderna äro emellertid kolossala. Jag vill därför understryka, att man i vårt land numera märker en stark reaktion inför den alltfört pågående väldiga miljönrollningen på det militära området. Jag tror, att denna reaktion är sund och riktig. Jag anser därför, att den bör uppmärksammas.

Inrättande av försvarets forskningsanstalt. (Forts.)

Herr talman! Jag vill till sist framhålla, att jag beträffande den nu föreliggande frågan måste anse, att ett accepterande av propositionens förslag i viss mån innebär, att någonting sker, som är symboliskt för den uppfattningen, att vi för all framtid måste inrätta oss för det totala kriget. Jag måste säga, att det är en mörk framtidssyn, som ligger bakom en sådan uppfattning. Jag kan för min personliga del inte dela den. Jag vill icke släppa hoppet om att mänskligheten ändock har en framtid, värd att leva och sträva för.

I detta anförande instämde herr *Nilsson* i Norrlångträsk.

Herr **Törnkvist**: Herr talman! Jag skall be att med några ord få redovisa utskottets behandling av den kungl. propositionen och de föreliggande motionerna.

Det förhåller sig icke alls på det sättet, att utskottet i och med att propositionen framlagts var på det klara med att den borde bifallas. Tvärtom var den kritiska inställningen inom utskottet mycket stark, och man ställde sig där den frågan, om det verkligen var nödvändigt att framlägga detta förslag just nu. Den granskning inom utskottet, som företogs med hjälp av expertis från olika håll, och vilkens uppfattning i ärendet vi måste bedöma från våra lekmannasynpunkter, ledde emellertid till det resultatet, att utskottet kom fram till propositionens ståndpunkt.

Vi ha i utskottet inte betraktat denna proposition såsom ett uttryck för en framtida rustningsvilja. Utskottet har vidare icke heller ett ögonblick tänkt på att det totala kriget kräver ett forskningsinstitut sådant som det nu föreslagna. Lika litet ha vi utgått ifrån, att ett forskningsinstitut för försvaret skulle peka på det totala kriget. Ett krig kan nämligen vara mycket begränsat, men likväl kräva förstklassiga stridsredskap. Även det totala kriget har dock självfallet nytta av de bästa stridsredskap. Dessa olika frågor äro således vitt skilda från varandra och böra överhuvud taget icke bedömas i samband med frågan om ett forskningsinstitut för försvaret. Tystnaden från statsutskottet i samband med de många miljonanslagens tillstyrkande till försvaret har hittills visserligen varit ganska envis. Den måste emellertid betraktas såsom sammanhängande med den omständigheten, att vi ännu icke kunnat säga, att Norden kommit ur farozonen. När så sker, tror jag att utskottet kommer att diskutera de stora militärutgifterna. Jag tror mig kunna profetera, att något enhälligt tillstyrkande av utskottet för en ohejdad miljonrullning till försvaret icke kommer att kunna uppvisas. Så länge det nuvarande läget råder nödgas vi emellertid hålla fast vid den för omkring fyra år sedan ursprungligen intagna ståndpunkten.

Vid en granskning av föreliggande proposition tog utskottet till utgångspunkt, att den militära forskning, som nu bedrives, inte får avbrytas. Vi frågade oss då i utskottet efter villkoret för att forskningen inte skulle avbrytas. Vi funno då, att villkoret härför var, att den arbetande vetenskapliga forskningens personal skulle behållas kvar i tjänst. Detta var också grundvalen för Kungl. Maj:ts proposition i ämnet. På den enkla vägen kom utskottet således fram till samma resultat som propositionen. Utskottet fann, att det i nuvarande läge dessutom var en förtjänst, om departementschefen rigoröst kunde infria vad han i propositionen lovat, nämligen att hålla forskningsanstalten till sin organisation mycket begränsad. När jag nyss hörde försvarsministerns anförande, tyckte jag mig finna ytterligare stöd för den förhoppningen i hans uttalande om att uppgifterna inom forskningsinstitutet på ett visst stadium av de inledande försöken skulle spridas ut på andra forskningsinrättningar, sådana som finnas i anslutning till universitet och enskilda industrier o. s. v.

Inrättande av försvarets forskningsanstalt. (Forts.)

Departementschefen har också i sitt förslag sökt att begränsa den tänkta framtida organisationen. För att fortfarande få behålla de nuvarande forskarna måste emellertid en viss organisatorisk anordning finnas, som säkerställer deras framtid inom den militära forskningen. På den punkten har departementschefen givit tillräckligt klart besked, och jag kan därför lämna den delen av denna fråga.

Sedan jag sålunda kommit till det resultatet, att det — såsom också utskottet uttalat — icke skulle vara klokt att nu avbryta den forskningsverksamhet som pågått, kommer jag in på herr von Friestens motionsvis framlagda förslag om forskningsanstaltens organisation. Även här har utskottet tillåtit sig att höra sig för vad på detta område olika sakkunniga — både militärer och forskare — haft att säga. Vi ha fått det beskedet, att forskarna icke äro rädda för att få en vetenskapsman såsom överdirektör, och att militärerna icke önska ha en militär såsom överdirektör. Även utan dessa frågor och svar föreföll det emellertid utskottet ganska naturligt, att om man ville skydda forskningens frihet inom anstalten, borde väl den första förutsättningen därför ligga i att man har såsom chef en vetenskapsman och icke en militär. Det har redan av herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet utvecklats och påpekats, att forskarmentaliteten borde kunna intimt förenas med forskningsarbetet, även om man sätter en forskare såsom ledare. Vilken uppgift ett militärt chefskap skulle få är mycket svårt att förstå, då det skulle kunna bli ett alldeles onödigt mellanled mellan forskarna och de militära staber som man tänker sig skola ge anvisningar om vad militärerna behöva ha undersökt i ett eller annat avseende.

I fråga om antalet forskare, som departementschefen begränsat till ett fåtal, har jag knappast efter statsrådets anförande någon anledning att upptaga någon diskussion.

Beträffande frågan om forskningsanstaltens förläggning har därom icke sagts något bestämt. Propositionen lämnar den frågan öppen, och vi ha att avvakta förslag från Kungl. Maj:t i fråga om såväl byggnaderna som anstaltens förläggning. Utskottet har inskränkt sig till att ganska bestämt sätta i fråga, om det är något intresse av att bygga någon del av anstalten tillsammans med militära förvaltningsbyggnader. Det är här, skulle jag vilja säga, blott en fråga om avståndet, men vad spelar avståndet för roll i förhållandet mellan militära förvaltningsbyggnader och forskningsanstalten, då de båda praktiskt taget komma att ligga inom en mycket begränsad rayon? Vi måste se frågan uteslutande ur ekonomiska synpunkter. Det är dyrt att bygga på Gärdet. Det vore bättre att bygga på billigare mark och på det sättet spara någon miljon eller något hundratusental kronor — vilket det nu kan bli. Det är uteslutande ekonomiska synpunkter som utskottet har skyldighet att här bevaka å riksdagens vägnar. Såsom vi ha erinrat, ha vi icke kunnat anse det vara av så stort intresse, om man hade militärer och forskare boende vägg om vägg med varandra. Vi få granska och överse det hela, när förslag, som är utlovat till nästa riksdag, kommer in. Nu gäller det uteslutande att samordna den redan pågående forskningen, sätta till styrelse och ledamöter däri samt några speciella vetenskapsmän på de olika avdelningarna.

Herr talman! Vi ha funnit detta förslag rimligt och väl uppbyggt, och jag ber därför att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Gustafsson** i Bogla: Herr talman! Jag har icke kunnat frigöra mig från stora betänkligheter, när det gäller den fråga som här föreligger till behandling. Man ställer sig betänksam inför tillskapandet av ett nytt ämbetsverk, och det föreligger väl trots allt som talats av försvarsministern en del risker

Inrättande av försvarets forskningsanstalt. (Forts.)

för en byråkratisering av forskningen. Det som emellertid för mig är det avgörande skälet för att yrka bifall till reservationen 2) är, att jag icke anser det rimligt, att riksdagen nu i år fattar ett principbeslut om forskningsanstalten utan att ha en klar överblick över de verkliga kostnaderna. Det borde enligt min mening ha förelegat en fullständig plan även över byggnaderna och kostnaderna för desamma. Här redovisas olika alternativ i denna fråga, som alltså ställes på framtiden, och det förefaller mig, som tiden nu borde vara inne för att riksdagen, även när det gäller militära anslag, kan överblicka konsekvenserna av ett beslut.

Jag ber, herr talman, att med dessa ord få yrka bifall till reservationen 2), då jag anser det vara ett rimligt krav, att riksdagen har klart för sig de ekonomiska konsekvenserna av vad som beslutas av riksdagen.

Herr Hall: Herr talman! Det är från min sida ingenting att invända mot försvarsministerns redogörelse för sin uppfattning om den vetenskapliga forskningens betydelse för vårt militära försvar. Tvärtom kan det nog icke tillräckligt ofta understrykas, hur viktigt det är för ett litet land, som icke har stora materiella resurser och obegränsade tillgångar, att i stället vara så mycket bättre rustat i kvalitativt avseende. Men från ett erkännande av en allmän uppfattning om forskningens betydelse för försvaret och ett bifall till det här föreliggande förslaget är ändå steget ganska långt.

Den militära forskningen har, såsom statsrådet nyss skildrat, måst ordnas provisoriskt under kriget. Den egentliga anledningen till att man anser det vara brådskande med en omorganisation är heller icke den, att den nuvarande organisationen är mycket oändamålsenlig och icke fungerar på ett tillfredsställande sätt, utan anledningen är helt enkelt den, att om man icke ger forskarna en fastare anställning med garanterade pensionsförmåner, komma de helt naturligt att söka sig till andra anställningar, där dessa förmåner kunna beredas dem. Det är rimligt att handla på det sättet, ty det skulle vilken medborgare som helst göra i deras ställe. Då förefaller det emellertid ändå, som om det vore riktigt, att man, i det läge vari frågan nu befinner sig, och med den blott ofullständiga utredning, som man hittills kunnat åstadkomma, begränsat förslaget till att ge dessa människor — tre eller fyra eller fem stycken eller hur många det kan vara — en fastare anställning och av riksdagen begära ett anslag för detta ändamål. Jag är övertygad om att, ifall statsrådet kommit med en annan proposition med den utomordentliga motivering, som han nyss muntligen presterat, riksdagen icke skulle haft några betänkligheter — i varje fall skulle aldrig jag rest några invändningar — mot förslaget. Jag anser en sådan väg vara praktisk och mycket lättare framkomlig än den som nu föreslagits.

En av de huvudinvändningar som man nu kan resa mot föreliggande förslag är den, att riksdagen änyo inbjudes att fatta ett principbeslut om vars ekonomiska konsekvenser vi endast kunna göra oss ganska vaga föreställningar. Det är rimligt, att man förfarit på det sättet, när det gällt försvarsanslag under kriget. Jag tror, att man kan sträcka sig så långt, att man kan säga, att det vore rimligt, om försvarsministern en och annan gång hädanefter också, när det gäller anskaffande av beväpning eller andra mera aktuella anslagskrav, skulle förfara på samma sätt, nämligen begära ett principuttalande av riksdagen och sedan förbehålla regeringen avgörandet, om det får kosta en eller annan miljon mera. Riksdagen har på denna punkt i många stycken avhänt sig den rätt som den tidigare höll så strängt på, nämligen att icke fatta ett beslut om vars ekonomiska följder den icke har någorlunda säkra föreställningar. Är det emellertid anledning, att riksdagen skall fortsätta med detta, när det gäller anslag som huvudsakligen röra en organisation inom försvarsmakten under en

Inrättande av försvarets forskningsanstalt. (Forts.)

mer eller mindre lång fredsperiod efter kriget? På den punkten ha betänkligheter anmält sig. Skall man acceptera en behandlingsmetod, som reellt ställer riksdagen utanför avgörandet beträffande även sådana anläggningar som icke kunna ha någon betydelse för nu pågående krig och som icke i något avseende nu kunna lätta våra bekymmer?

Det är vidare en annan angelägenhet som också här anmäler sig. Jag förmodar, att riksdagen om ett par månader på grundval av det principbeslut som den kanske i dag fattar får taga emot en proposition med begäran om byggnadsanslag, och dessa byggnadsanslag skola då, eftersom det gäller en militär anläggning, utanordnas med förmånsrätt. Det är icke blott pengar utan även järn och tegel som behövas för anläggningen och som skola ställas till förfogande utan att man företager något slags prövning i den ordning som gäller för den civila byggnadsverksamheten. Ett annat statsråd har nyligen offentligen meddelat tidningspressen, hur ytterst bekymmersamt vårt läge är, då det gäller att disponera tillgängligt byggnadsmaterial, och huru osäkra förhållandena på byggnadsmarknaden överhuvud taget äro under nästa år. Vi veta överhuvud taget ganska litet om förutsättningarna för att kunna bygga någonting för civilt bruk under nästa år — bland annat beroende på bränslesituationen. Under sådana förhållanden kan man nog mer än en gång fundera över om icke uppförandet av militära byggnader, som icke kunna ha betydelse ur beredskapssynpunkt, kunde anstå och i stället utgöra en lämplig del av det investeringsprogram som vi väl ändå en gång måste sätta i gång för att bekämpa en väntad arbetslöshet. Den forcering av den militära byggnadsverksamheten, i vilken detta nya förslag är ett led, anser jag, i det läge vari vi nu befinna oss, vara i hög grad olyckligt. Det kan i längden icke vara ändamålsenligt att försvaret i oträngt mål för fram behov framför andra som i nuvarande läge ändå måste anses vara mera aktuella och av högre angelägenhetsgrad.

Då jag nu ger min anslutning till avslagsyrkandet, gör jag det således icke därför att jag vågar hoppas på att det i världen skall bli fred efter kriget eller i några förhoppningar om att vi skola kunna snabbt avveckla stora delar av vårt militära försvar, utan jag gör det, därför att jag tror, att övervägande praktiska synpunkter tala för att riksdagen får se på denna fråga i ett sammanhang och att byggnaderna få komma till uppförande vid en lämpligare tidpunkt än under krig. Jag ber alltså, herr talman, att få yrka avslag på utskottets hemställan.

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet **Sköld**: Herr talman! När jag satt och lyssnade till herr Halls anförande som var mycket skickligt, fick jag ändå det intrycket, att det var skickligare i upplägningen än till den sakliga bakgrunden. Herr Hall ville göra gällande — det antyddes även från annat håll — att denna proposition skulle innefatta ett förslag som var ofullständigt utrett. Beträffande denna forskningsanstalts organisation äro utredningen och propositionen lika fullständiga som de utredningar och förslag riksdagen brukar få i sådana stycken och brukat få även före kriget. Här finnas i propositionen forskningsanstaltens uppgifter redovisade. Här finns redovisad organisationen. Här finns redovisat befattningshavarnas antal. Här finnas beräkningar över lönekostnaderna och beräkningar över andra kostnader. Detta förslag företer i dessa avseenden icke någon skillnad mot vad som brukar förekomma. Det skulle alltså vara därför att dessa ting icke äro utredda och därför att förslagen kunna få konsekvenser som herr Hall icke vill vara med. Men i nästa andedrag är han villig att gå med på att riksdagen beviljar pengar till fasta pensionsreglerade tjänstemän.

Inväntande av försvarets forskningsanstalt. (Forts.)

Jag undrar på vilken krok de skola hängas, i vilket verk de skola vara anställda. Kosta icke löner och pensioner till dem lika mycket, som om de tillhörde forskningsanstalten? Behöva icke de arbetspengar? Är det icke omkostnader för dem? Jag måste säga, att om någonting vore lättsinnigt skulle det väl vara att bevilja pengar till pensionsreglerade tjänstemän utan att veta någonting om hur den organisation, i vilken de skola fogas in, skall se ut. Jag måste säga, att propositionens förslag är hundrafalt fastare till sina konturer och sin utbredning än de utkast som herr Hall gjort. Den punkt, där man kan säga, att förslaget icke är så mycket utrett som eljest brukar vara fallet, gäller byggnadsfrågorna, men frånhänder man å andra sidan riksdagen något inflytande på dessa ting i föreliggande förslag? Här ligger ett förslag, av vilket var och en kan se, hur organisationen är avsedd att bli. Det föreligger en utredning om byggnadskostnaderna, där man inom en mycket smal marginal redan nu kan bedöma vad dessa byggnader skola komma att kosta. Riksdagen vet i huvudsak konsekvenserna. Sedan skall det icke byggas några hus, förrän riksdagen på nytt fattat ståndpunkt i byggnadsfrågan. Det föreligger då full möjlighet för riksdagen att granska detta byggnadsprojekt och göra de inskränkningar eller utvidgningar som riksdagen till äventyrs skulle vilja göra. Jag kan för min del icke finna, att någon kan anse, att riksdagens rätt att bestämma över utgifterna trädes för nära med detta förslag. Jag måste säga, att ett sådant påstående är en karikatyr.

Sedan kommer frågan, när dessa hus skola byggas. Var och en förstår, att med den uppläggning som ärendet fått kunna dessa byggen icke sättas i gång under år 1945. Det skall alltså först förekomma en utredning om var dessa byggnader skola ligga, och sedan skall det göras upp ett projekt som kan föreläggas riksdagen. Därefter skola byggnaderna ritas och konstrueras, och det kan icke gärna bli tal om att dessa byggnadsarbeten kunna sättas i gång under år 1945. Man får tills vidare klara sig med provisoriska lokaler. För övrigt kommer denna byggnadsfråga liksom andra att bli underkastad byggnadsberedningens prövning rörande tidpunkten för arbetets igångsättande. Det är ett fullkomligt misstag, om herr Hall tror, att byggnadsföretag för försvaret utan hänsyn tränga sig före andra byggnadsföretag. Jag försäkrar, att det kommer att prövas ytterst omsorgsfullt vilka byggnadsföretag för försvarets räkning som skola få sättas i gång. Låt mig taga ett exempel. Redan före kriget beviljade riksdagen pengar för utflyttning av både Svea artilleriregemente och Svea livgarde till Järvafältet. När det blev ont om byggnadsmaterial sades det ifrån, att dessa hus icke fingo byggas, och frågan fick vila. Nu har den kommit fram igen, och nu sättas dessa byggen i gång, men de sättas inte i gång därför att det är militärt oavvisligt att bygga på Järvafältet för dessa regementen. De sättas i gång för att det skall kunna beredas bostadsmark åt Stockholms stad, för att man skall kunna bygga bostadshus i Stockholm. Det är ett civilt ändamål. Det kanske i verkligheten är så, att när man kommer in i frågorna och försöker tränga till botten med dem, motive-ringen för att en sak sker, ofta är en helt annan än den man kan gå och inbilla sig i sin fantasi.

Och så till slut: herr Hall sade, att det finns ju nu en organisation och den fungerar. — Det finns en organisation, men den fungerar icke. Vi ha försvarsväsendets kemiska anstalt, vi ha en teleteknisk avdelning på annat håll, och vi ha en fysisk avdelning på ett tredje, under olika principaler så att säga. Vi ha olika andra forskningsgrenar i gång, som ligga spridda överallt. Jag har försökt att nödtorftigt sammanknyta dem inom försvarsväsendets forskningsnämnd, men ingen kan säga, att detta är tillfredsställande. Det är tvärtom, och den omständigheten att jag inte använde även detta argument i mitt

Inrättande av försvarets forskningsanstalt. (Forts.)
förra anförande, betyder icke att det icke fanns. Det finns många, många flera argument att anföras till detta förslag, men man kan inte nämna allt som finns.

Herr talmannen hade under detta anförande återtagit ledningen av förhandlingarna.

Herr **Hall** erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Jag skall heller inte bjuda till att säga allt som kan sägas. Jag vill bara gentemot försvarsministern framhålla, att jag tror inte det är någon övermänsklig svårighet att hitta ett ställe, där dessa forskare kunna anställas, så att man slipper skapa en speciell anstalt. Försvaret har ju så många avlöningsstater, att om man anser sig vilja ha kvar en kunnig man, man nog kan hitta en krok att hänga honom på, som det heter, där han kan få både fast anställning och pensionsrätt.

Härpå anförde

Herr **von Friesen**: Herr talman! Jag vill bara säga några ord i anledning av vad herr Törnkvist från utskottets sida anförde.

Det ena rörde, om anstaltens ledare skall vara forskare eller militär. Herr Törnkvist anför som ett argument för den föreslagne civile forskningschefen, att forskarna vilja inte ha en militär, och militärerna vilja inte heller ha en militär. Jag tror emellertid att detta är att något förenkla problemställningen. Jag har här framför mig ett dokument, som för övrigt också är redovisat i utskottsbetänkandet och som visar, att åtminstone två mycket framstående forskare på detta område just ha föreslagit en militär chef, och jag vidhåller nog fortfarande den uppfattningen, att det säkerligen hade varit det lyckligaste, om man enat sig om den lösningen, inte minst av det skälet att det är mycket svårare att få tag på en civil forskare med de kvalifikationer, som erfordras, än att få tag på en militär administrativ chef.

Jag skall också säga några ord i förläggningsfrågan. Herr Törnkvist anförde som ett väsentligt skäl mot att förlägga den nya fysiska anstalten vid militärförvaltningens byggnad å Ladugårdsgärde, att de ekonomiska synpunkterna i första hand hade gjort sig gällande i statsutskottet, och det rör sig, som jag redan påpekat, här om en differens mellan 3 019 000 och 2 775 000 kronor till förmån för Lilla Ursviksalternativet. Nu är jag mycket känslig för min del just för dessa ekonomiska argument, men jag vill ifrågasätta, om det inte i själva verket ur effektivitetssynpunkt och följaktligen ur ekonomisk synpunkt ligger något i militärfysiska anläggningens förläggande till Ladugårdsgärde, därför att detta är ur tidssynpunkt ekonomiskt. Det sparar betydande tid för såväl forskarna som militären. Det är ju på det sättet, att många gånger måste det bli ett dagligt samråd mellan forskarna och militären, och det skulle bli en onödig tidsförlust, om de hade så långa vägar att resa. Visserligen kan invändas, att de ha ju andra möjligheter att kommunicera — man kan telefonera, skriva brev etc. — men här föreligger ett förhållande, som bör beaktas, nämligen att det ur sekretessynpunkt är mindre lämpligt med en dylik kommunikation. Vi veta ju, att telefonsamtal kunna avlyssnas ganska ogenerat i alla möjliga syften, och det skulle säkerligen kunna äga rum även här. Dokument kunna också komma på avvägar. Av det skälet, som jag tycker är väsentligt, nämligen att man utan onödig tidsförlust skall kunna få en personlig kontakt mellan olika vederbörande, är det som jag har tillåtit mig att förorda alternativ II.

Inrättande av försvarets forskningsanstalt. (Forts.)

Herr **Törnkvist**, som nu på begäran erhöll ordet för kort genmäle, yttrade: Herr talman! Jag har tydligen blivit missförstådd av herr von Friesen. Det var i alla fall min avsikt att säga, att forskarna äro inte rädda för en vetenskapsman som ledare och militärerna äro inte pigga på att få en militär, och så tror jag också att jag sade.

I övrigt, herr talman, vill jag inte medverka till att förlänga debatten angående förläggningen. Jag förutsätter att departementschefen tar hänsyn till de rent budgetära och ekonomiska frågorna vid planläggningen.

Härefter anförde:

Herr **Lundell**: Herr talman! Jag skall i detta ärende inte yttra mig mer än om en särskild punkt.

Jag har intet annat än gott att säga om huvudinitiativet, att man nu sent omsider åstadkommer en försvarets forskningsanstalt. De exempel, som här anförts av statsrådet och chefen för försvarsdepartementet, böra kunna visa var och en, vilka konsekvenser det kan ha, om det inte finns vetenskapliga forskare som äro inställda på att, så snart nya vetenskapliga framsteg bli bekanta, uppmärksamma, huruvida de kunna tillämpas på försvarets problemställningar. Jag har alltså intet intresse för den avslagsmotion, som har väckts och som här har debatterats.

Däremot har jag ett inte så litet intresse för den motion, som är väckt av herr von Friesen. Det är ju inte alltid som han och jag ha samma uppfattning i en hel del frågor, men här får jag lov att konstatera, att jag har ungefär samma uppfattning som han, åtminstone i fråga om ledningen av denna forskningsanstalt. Minoriteten inom de sakkunniga, alltså professorerna Sievert och Siegbahn, har ju föreslagit att chefen för anstalten skulle vara en tekniskt intresserad militär i överstes tjänstegrad, som eventuellt kunde befordras till generalmajor. Nu säger försvarsministern om denna minoritetens propos, att det vore lämpligare att ha en förständig människa med en naturvetenskaplig allmänbildning. Jag kan inte finna, varför man inte skulle kunna få en förständig människa med naturvetenskaplig allmänbildning, som dessutom vore officer. Det finns inte så få officerare — åtminstone har jag träffat inte så få — med teknisk och vetenskaplig bakgrund, tillräcklig för lämplighet till en sådan chefsbefattning. Om här, som det befaras, cheferna för de olika sektionerna komma in på vetenskapliga forskningsbanor, som leda bort ifrån försvarets problemställningar, så tro anhängarna av majoritetsförslaget att en sådan chef, alltså en officer, inte skulle kunna återföra dem till de problem, som de huvudsakligen böra syssla med, nämligen sådana som ligga inom ramen för deras uppdrag. Jag kan inte finna, varför så skulle vara fallet. Jag tror att en officer mycket bättre kan göra detta än en civil chef, som kanske lättare misstänkes ha andra motiv för sina uppmaningar till dessa chefer att återgå till de egentliga ärendena.

Jag skulle dessutom vilja säga, att när dessa sakkunniga, professorerna Sievert och Siegbahn, ha föreslagit en militär chef eller att det icke skulle vara en civil forskare, som i någon utsträckning behärskar alla de tre områden, som det närmast är fråga om, så står det visserligen i propositionen, att endast få av dem som ha yttrat sig i ärendet ha understött reservanterna, men jag vill påpeka, att bland dem som ha delat reservanternas ståndpunkt stå dels kanslern för rikets universitet, dels de matematisk-naturvetenskapliga sektionerna vid universiteten i både Uppsala och Lund. Jag tycker alltså att den ståndpunkten, att det icke bör vara en civil chef, har ett så kvalificerat stöd bakom sig som gärna är möjligt. Dessa fakulteter böra ju tämligen väl kunna bedöma den fråga det här gäller.

Inrättande av försvarets forskningsanstalt. (Forts.)

Fördelen med en militär chef för anstalten skulle väl dessutom vara, att han i alla lägen oupphörligt bör kunna hålla sektionsscheferna orienterade om den ram, inom vilken de stridsmedel, det kan vara fråga om, kunna tänkas komma att användas, och det är ju en sak som en civil chef har ganska svårt att överblicka. Han kanske har gjort sin värnplikt och kanske varit med vid många föreläsningar, men han kan ändå inte ha tillräcklig erfarenhet från alla försvarsgrenarna, och alla vapenslag, för att ständigt kunna ge råd i fråga om hur dessa stridsmedel böra vara utformade för att lämpligen kunna användas.

Herr talman! Jag har inte velat yttra mig i någon annan sak än om denna ledarfråga. Jag har icke något yrkande. Jag kan inte finna, att herr von Friesen har ställt något yrkande om bifall till sin motion. Jag vill endast hoppas, att då statsrådet och chefen för försvarsdepartementet i propositionen i viss mån har ställt frågan om ledningen av denna forskningsanstalt öppen, han närmare tar under övervägande också besättandet av själva chefsposten.

Herr **Lundberg** i Hälsingborg: Herr talman! Jag begärde ordet i ett tidigare skede av denna debatt men avstod från att då taga till orda, sedan jag hört statsrådet Skölds första anförande, som jag fann i alla avseenden mycket klarläggande. Sedan dess ha emellertid en hel del uttalanden gjorts som föranlett mig att nu begära ordet.

Innan jag går in på dem skulle jag vilja uttala ett allmänt omdöme om denna proposition. Jag anser mig ha en viss befogenhet att göra detta alldenstund jag i min verksamhet har att syssla med en hel del teknisk forskning. Det är nämligen så, att inom den kemiska industrien måste man för närvarande bedriva intensiv forskning på såväl det kemiska som det fysikaliska området. Vi ha funnit — och jag tror vi inte äro ensamma om det, utan exemplen kunna verifieras på många områden — att det är av allra största vikt att den administrativa ledning, som har att utöva inflytande på forskningens ram, besitter sådan teknisk vetenskaplig allmänbildning, att den rätt kan förstå forskarnas eget språk och kan bedöma deras anspråk på assistenthjälp och hjälpmedel.

Jag kommer därefter in på frågan om detta ledarskap. Jag är av den uppfattningen, att ledaren för denna försöksanstalt bör vara en vetenskapsman eller en man med så stor allmän teknisk vetenskaplig utbildning som möjligt. Det är visst ingalunda säkert att man inte kan finna en militär, men i de allra flesta fall torde man få söka denna administrativa kraft på annat håll. Det är så, som herr Törnkvist redan framhållit, att den sagesman från militärens sida, som hade företräde inför avdelningen, uttryckligen meddelade, att det var inte något som helst önskemål från militärens sida att denne ledare skulle tagas från militärt håll. Det är nämligen så, herr Lundell, att en hel del av de tekniska uppgifterna i fråga om anfalls- eller försvarsvapnen blir måhända begränsade uppgifter inom denna forskningsområde. Vi ha hört statsrådet Sköld tala om de oerhört stora forskningsuppgifter, som äro att söka just på t. ex. teleteknikens område. Där är det ju mera rent allmänt vetenskapliga synpunkter som få läggas till grund.

Frågan om byggnadernas förläggning har försvarsministern inte tagit ställning till, utan den står alldeles öppen. Jag måste säga att jag finner större skäl tala för att förlägga samtliga institutioner till Lilla Ursvik, ty man måste ju räkna med att dessa olika avdelningar, den kemiska, fysikaliska och teletekniska, böra ha ett intimt samarbete. Detta samarbete sker bäst, om dessa anläggningar bli belägna så nära varandra som möjligt. Kontakten med de militära myndigheterna kan ju upprätthållas betydligt mycket enklare än ge-

Inrättande av försvarets forskningsanstalt. (Forts.)

nom att lägga en stor anstaltsbyggnad i anslutning till de militära förvaltningsbyggnaderna på Gärdet, där det ingalunda är några billiga tomter och vilken plats kanske inte heller ur luftskyddssynpunkt är den lämpligaste för en sådan anläggning.

Herr talman! Jag yrkar bifall till statsutskottets förslag.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den av herrar Gustaf Karlsson och Åkerström avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Åkerström begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 242, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej. har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit den av herrar Gustaf Karlsson och Åkerström avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, företogs omröstning genom upprensning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 111 ja och 66 nej, varjämte 9 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 8.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 243, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om bemyndigande att överskrida det å allmän förskottsstat I uppförda anslaget till Bidrag till internationellt återuppbyggnadsarbete.

Bemyndigande för Kungl. Maj:t att överskrida anslaget till Bidrag till internationellt återuppbyggnadsarbete.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr **Lundell**: Herr talman! Jag har tillåtit mig begära ordet i detta ärende. Det är icke min avsikt att beröra den politiska sidan av de krediter det här är fråga om, ehuru väl åtskilligt skulle vara att säga även därom, utan det är den statsfinansiella aspekten av saken som jag ville säga några ord om.

Här är det ju fråga om exportkrediter till mycket stora belopp. Det gäller lån och icke några gåvor. Nu lämnar varken propositionen eller utskottsutlåtandet någon upplysning om de villkor på vilka exportkrediterna ha lämnats till Norge, Nederländerna och Finland. Man borde nog kunna begära, när det gäller så stora belopp — först beviljades 200 miljoner kronor, så ytterligare 200 miljoner och nu föreslås 150 miljoner kronor, alltså tillsammans 550 miljoner kronor — att riksdagen finge upplysning om villkoren för dessa exportkrediter. Såvitt jag förstår, är det meningen, att krediterna skola fixeras i pengar. Det är alltså icke fråga om något låne- och uthyrningsavtal efter amerikansk modell, där det alltså finns rätt att återbekomma realvärdena i samma mängd som de hade, när de lämnades.

Bemyndigande för Kungl. Maj:t att överskrida anslaget till Bidrag till internationellt återuppbyggnadsarbete. (Forts.)

Att det är fråga om penningkredit, sluter jag mig till närmast av den beskrivning, som lämnats i en senare proposition. I propositionen nr 306 är det nämligen fråga om en ytterligare kredit till Norge på 100 miljoner kronor. Där står talat om att riksgäldskontoret skall taga emot skuldförbindelser av vederbörande stat, i detta fall av den norska londonregeringen. Sedan skola norska statens skuldförbindelser läggas i riksbanken som säkerhet för en låt oss säga checkräkning, där den norska statsmyndigheten skall kunna draga belopp undan för undan upp till den överenskomna summan. Därav drar jag den slutsatsen, att det är fråga om penningkredit. Men det står icke här talat någonting om för hur lång tid dessa krediter äro avtalade och icke heller vilket myntslag det gäller. Jag förmodar emellertid, att det är fråga om svenska kronor. Det står heller icke någonting, om ränta är utfäst i fråga om dessa krediter, ännu mindre vilken räntefot det är fråga om. Icke heller framgår här, om man garderat sig mot sådana förluster som kunna uppkomma på grund av penningvärdets framtida fall. Vi ha ju kanske framför oss åtskilliga år av en avvecklingsperiod — kriget skall ju avvecklas någon gång — och vi ha här i landet en riksdagsmajoritet som är ganska frikostig i fråga om penninganslag — man kanske skulle kunna säga vårdslös i fråga om penninganslag — och som kan komma att förstöra penningvärdet under mellantiden från dessa krediters beviljande och till den tid, då de komma att återbetalas.

Det kan vara av intresse att höra, om statsutskottet har övervägt dessa frågor, om statsutskottet överhuvud taget har reda på om dessa krediter skola löpa med ränta — alltså inte om dessa statsskuldförbindelser skola löpa med ränta, utan om det i fråga om detta konto eller dessa konton, som tyckas skola uppläggas i riksbanken, är någon ränta fixerad — ifall nu de tidigare exportkrediterna äro ordnade på samma sätt som denna nya norska kredit, som föreslås i propositionen 306. Det kan ju inte vara någon fördel för landet, om det blir så, att här exporteras så och så många ton maskiner och så och så många ton spannmål under den tid, man lyfter pengar på dessa checkräkningar, och sedan om åtta eller tio år vederbörande utländska makter sätta in pengar igen på dessa checkräkningar, och det då kanske visar sig, att för de pengar som sättas in icke kan köpas mera än hälften så många ton maskiner av samma slag eller hälften så många ton spannmål som på sin tid exporterades. En sådan historia skulle nationalekonomiskt bli ytterligt förlustbringande. Exportörerna lida givetvis ingen förlust, eftersom de få betalning med detsamma genom de medel som de kunna lyfta på riksbanken, men det blir en förlust för hela nationen, när lånet blir återbetalt i betydligt sämre pengar än dem som lånades ut.

Det är klart, att en sådan sak som penningvärdets fall kan upphjälpas genom att det debiteras ränta på kontona, men det är också klart, att om det är fråga om en stor försämring av penningvärdet, ett räntepåförande icke ens med ganska hög räntefot kan ge ersättning för penningvärdets fall. Låt oss tänka oss, att det lades på fem procents ränta under tio år och att man icke räknade med ränta på ränta utan endast med enkel ränta samt att vi lånade ut 100 miljoner kronor och finge tillbaks 100 miljoner jämte 50 miljoner kronor i ränta efter tio år. Detta gör 150 miljoner kronor. Under tiden har penningvärdet fallit låt oss säga till hälften. Då kan för dessa 150 miljoner kronor icke köpas mer, än vad man kunde göra för 75 miljoner kronor på den tid, då varorna fördes ur landet.

Jag skulle vilja veta, om sådana överväganden gjorts i statsutskottet och om man lyckats åvägabringa några garantier. Det är denna sida av saken som jag velat fästa uppmärksamheten på, alltså — i den händelse det nu är fråga om penningkredit — på frågorna, huruvida ränta är utfäst och huruvida man

Bemyndigande för Kungl. Maj:t att överskrida anslaget till Bidrag till internationellt återuppbyggnadsarbete. (Forts.)

har några slags anordningar för att skydda landet mot de nationalekonomiska förluster som kunna uppkomma genom penningvärdets fall.

Herr **Eriksson** i Stockholm: Herr talman! Den föregående ärade talaren beklagade, att varken propositionen eller statsutskottets utlåtande innehöll några närmare förklaringar över användningen av det anslag varom det här är fråga.

Det är självklart, att när Kungl. Maj:t icke ansett det lämpligt att i tryck återge de motiv som ligga bakom detta ärende, så har icke heller statsutskottet ansett sig böra framföra några motiv. Men jag vill försäkra kammaren, att statsutskottet har behandlat denna fråga med samma omsorg som varje annan anslagsfråga, och framför allt anser jag denna omsorg betingad av att det här rör sig om så avsevärda belopp. Vi ha sålunda på den avdelning inom statsutskottet som berett detta ärende haft föredragning av sakkunniga personer från olika håll, varvid vi fått i detalj redogjort för innehållet i denna proposition och vartill det belopp, som här ifrågasättes, skulle användas samt också om de närmare villkoren för denna kredit.

Som jag nyss sade, är det icke möjligt för mig att här inför kammaren redogöra för dessa synpunkter. Jag vill bara som svar på herr Lundells fråga förklara, att statsutskottets tredje avdelning har fått alla de detaljupplysningar som utskottet ansett vara av nöden för att fatta ståndpunkt i frågan. Där emot har statsutskottets tredje avdelning icke ansett sig i detta sammanhang kunna gå in på de stora finansiella problem som herr Lundell berörde i slutet av sitt anförande, hurudant penningvärdet kan vara om ett tiotal år och vilka eventuella förluster som det svenska samhället på grund härav kan få vidkännas, därest man visserligen får beloppet åter men återbetalt i ett annat penningvärde än det nuvarande. Denna fråga har statsutskottet alltså icke ansett sig böra ta upp till behandling i förevarande sammanhang.

Med hänsyn till sakens natur har jag icke någon möjlighet att säga mer än vad jag nu sagt, och jag ber med vad jag anfört att få yrka bifall till statsutskottets hemställan.

Herr **Hagberg** i Luleå: Herr talman! Jag vill icke yrka avslag på själva saken, men jag måste säga, att jag i alla fall anser det ganska anmärkningsvärt, att riksdagen icke kan erhålla uppgifter om sådana frågor som hur man tänkt reglera återbetalningen, vilken ränta som skall utgå och dylikt, när det gäller dessa stora lån. Jag har icke kunnat låta bli att uttala min förvåning däröver. Även om statsutskottets ledamöter blivit informerade om dessa förhållanden, är det ändå ytterst riksdagen som skall taga ställning till frågan. Det är ganska märkligt, att det icke nu skall gå an att ge sådana informationer i en sådan fråga som denna, så att man kan få veta, vilka förpliktelser riksdagen egentligen åtager sig.

Herr **Lundell**: Herr talman! Det är icke så ofta jag delar herr Hagbergs åsikt i någon fråga, men jag tänkte just i en replik säga detsamma som han sade, att nog är det egendomligt, att det icke kan meddelas, om dessa krediter löpa med ränta. Jag har för mig, att när vi för åtskilliga år sedan debatterade frågan om en exportkredit till Sovjetunionen, fingo vi en ganska noggrann beskrivning av dessa förhållanden. Det meddelades då i propositionen, vilken ränta som skulle komma att löpa, och även återbetalningsförhållandena voro ganska noga fixerade.

Därutöver vill jag också säga, att nog är det minst lika egendomligt, att

Bemyndigande för Kungl. Maj:t att överskrida anslaget till Bidrag till internationellt återuppbyggnadsarbete. (Forts.)
 statsutskottet icke har fäst avseende vid en sådan fråga som de stora national-ekonomiska förluster som kunna uppkomma på grund av ett framtida fall i penningvärdet. Därmed har man ju nästan bortsett från själva huvudfrågan beträffande dessa krediter.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 9.

Ändrad lydelse av 20 § 1—3 mom. förordningen om erkända arbetslöshetskassor, m. m.

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande, nr 71, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändrad lydelse av 20 § 1—3 mom. förordningen den 15 juni 1934 (nr 264) om erkända arbetslöshetskassor, m. m., dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 10 november 1944 dagtecknad proposition, nr 301, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över socialärenden, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

1) förordning angående ändrad lydelse av 20 § 1—3 mom. förordningen den 15 juni 1934 (nr 264) om erkända arbetslöshetskassor,

2) förordning angående beloppet av barntillägg och hustrutillägg enligt förordningen om erkända arbetslöshetskassor, samt

3) förordning om kristillägg å daghjälp från erkända arbetslöshetskassor.

I samband med propositionen hade utskottet till behandling förehåft tre i anledning av densamma väckta motioner, nämligen likalydande motionerna nr 361 i första kammaren av herr *Arrhén* och nr 565 i andra kammaren av herr *Hagård* samt motionen nr 564 i andra kammaren av herr *Lindberg*.

I de båda förstnämnda motionerna hade hemställts, att riksdagen med avslag å propositionen måtte

antingen besluta nya grunder för statsbidrag till de erkända arbetslöshetskassorna i syfte att bereda dessa möjlighet att inom försäkringens ram lämna de försäkrade bättre och i stort sett med propositionens förslag överensstämmande förmåner, därvid vederbörande utskott torde utarbeta och för riksdagen framlägga förslag i överensstämmelse med de riktlinjer, som angivits i motionerna,

eller — därest det icke läte sig göra att på föreliggande utredning utarbeta och för denna riksdag framlägga förslag i nyssberörda hänseende — i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om skyndsamt utredning med förslag till ändrade grunder för statsbidrag till de erkända arbetslöshetskassorna så att dessas medlemmar på försäkringsteknisk väg kunde beredas det ökade ekonomiska skydd som propositionen avsåge, samt att därvid de i motionerna angivna synpunkterna måtte vinna beaktande.

Utskottet hemställde,

A. att riksdagen med förklarande, att de genom propositionen framlagda förslagen icke kunnat av riksdagen i oförändrat skick antagas, måtte för sin del antaga av utskottet framlagda förslag till

1) förordning angående ändrad lydelse av 20 § 1—3 mom. förordningen den 15 juni 1934 (nr 264) om erkända arbetslöshetskassor;

2) förordning angående beloppet av barntillägg och hustrutillägg enligt förordningen om erkända arbetslöshetskassor;

3) förordning om kristillägg å daghjälp från erkända arbetslöshetskassor;

Ändrad lydelse av 20 § 1—3 mom. förordningen om erkända arbetslöshetskassor, m. m. (Forts.)

B. att motionerna I: 361 och II: 565 icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd; samt

C. att motionen II: 564 måtte anses besvarad genom vad utskottet under A. anfört.

Reservation hade avgivits av herrar *Wisstrand*, *Hagman* och *Hagård*, vilka inom utskottet yrkat bifall till motionerna I: 361 och II: 565.

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde:

Herr **Hagård**: Herr talman! Det är andra gången inom en relativt kort tid som förslag föreligger om en mera avsevärd förstärkning av de förmåner som kunna erhållas genom den frivilliga arbetslöshetsförsäkringen. Det senaste tillfället, då denna fråga behandlades, var vid 1941 års riksdag, och de förmåner som då beviljades voro ganska betydande.

Anledningen, eller i varje fall den närmaste anledningen, till att denna fråga kommit fram är densamma nu som 1941, nämligen att i vissa fall förmånerna genom den allmänna arbetslöshetshjälpen kommit att överstiga de förmåner som erhållas genom den frivilliga arbetslöshetsförsäkringen. Genom särskilda åtgärders vidtagande har frågan denna gång blivit aktuell, och jag vill i korthet skildra förloppet.

Någon gång i vintras genomförde fattigvårdsnämnden i Stockholm en höjning av fattigvårdsunderstödet. Detta gav arbetslöshetskommittén i Stockholm anledning att fästa statens arbetsmarknadskommissions uppmärksamhet på detta förhållande, som den med rätta ansåg vara olämpligt. Med anledning härav utarbetade kommissionen ett förslag som innebar en avsevärd förbättring av de förmåner som erhöles genom den allmänna arbetslöshetshjälpen. När bland andra socialstyrelsen yttrade sig över detta förslag, påpekade styrelsen, att om detta förslag genomfördes, innebar det, att förmånerna genom arbetslöshetsförsäkringen komme att vida understiga förmånerna genom den allmänna arbetslöshetshjälpen. Emellertid fattade Kungl. Maj:t beslut i enlighet med det förslag som förelåg från arbetsmarknadskommissionen, och därefter har sedermera socialstyrelsen måst fullfölja sin bebådade avsikt att framlägga ett förslag som innebär en förstärkning av den arbetslöshetshjälp, som erhålles genom den frivilliga försäkringen.

Det förlopp som jag nu skildrat ger anledning till ett par reflexioner. Den ena är, att man kan fråga sig, om åtgärder från fattigvårdsnämndens i Stockholm sida bort medföra en sådan riksomfattande åtgärd som här föreligger. Det kan hända, att saken kunnat ordnas på ett annat sätt exempelvis genom ett lokalt ingripande. Den saken är dock redan passerad, och därom är ingenting mer att säga nu. Emellertid är det en annan punkt, där man med skäl kan lägga fram en begäran om en annan sakernas ordning, och det är, att när statsmakterna syssla med denna fråga och med en eller annan gren av arbetslöshetshjälpen, så böra de beakta förmånerna från olika delar av arbetslöshetshjälpen, så att det inte blir, vad som nu förekommer, en ständig saxning från den ena grenen av denna verksamhet till den andra, och så står man där ett tu tre i ett svårighetsläge. Lämpligt vore enligt mitt förmenande att beakta samtliga synpunkter på en gång.

Det är emellertid uppenbart, att en arbetslöshetshjälp, som utgår på grund av insatser från den enskilda medborgarens sida, i form av en frivillig arbetslöshetsförsäkring helt enkelt måste ge bättre förmåner än dem, som utgå från hjälpproformer där det ingår en hundra procentig samhällshjälp. Med andra ord: försäkringsvägen bör vara förmånligare.

Ändrad lydelse av 20 § 1—3 mom. förordningen om erkända arbetslöshetskassor, m. m. (Forts.)

När man emellertid i detta sammanhang säger, att om man icke här omedelbart gör en ändring, så föreligger det en stor fara för själva försäkringens bestånd, då anser jag mig böra för min del säga, att genom ett sådant uttalande gör man sig skyldig till en bestämd överdrift. Den frivilliga arbetslöshetsförsäkringen, sådan den är organiserad hos oss, innebär en sådan förmån för de försäkrade, för arbetslöshetskassornas medlemmar, att den inte kan äventyras i första taget. Man kan med andra ord också säga, att försäkringstanken på detta område har slagit väl igenom. Den innebär en styrka icke bara för de organisationer som det här närmast gäller utan som sagt även för den enskilde kassamedlemmen.

Det förslag som nu här föreligger har utarbetats av socialstyrelsen, och Kungl. Maj:t har i huvudsakliga delar följt socialstyrelsen, men gjort en betydande ändring, nämligen i fråga om ett tillägg som har betecknats som kristillägg. Beträffande de uttalanden från olika håll, som här föreligga, vill jag erinra om att även socialvårdskommittén haft tillfälle att yttra sig. Socialvårdskommittén har givetvis måst se detta spörsmål i belysningen av vad som försiggår i kommittén, när det gäller att få fram en obligatorisk arbetslöshetsförsäkring, och därför har socialvårdskommittén varit mycket starkt kritisk mot det resonemang som har förts. Det är helt naturligt att kommittén måste vara det. Den måste omedelbart tänka sig, vilka konsekvenser detta kommer att föra med sig på ifrågavarande område.

Man kan med tanke på det kristillägg som är föreslaget fråga sig, om det verkligen är så, att vi för närvarande befinna oss vid en skiljeväg. Är det meningen, att vi skola bortse från försäkringsprincipen, när det gäller vår socialförsäkring, och skall man lösa de spörsmål, som härmed sammanhånga, på annan väg? Skall man kanske finansiera det hela skattevägen? Det vore av betydelse, att man på denna punkt klarlade, vad meningen är, så att de omfattande och även kostsamma utredningar som för närvarande pågå icke behöva i onödan utföras. Det förefaller mig, efter vad som hänt under den sista tiden, att vi stå vid ett ganska betydelsefullt ställningstagande.

När det gäller de olika förbättringar som här föreslås, har jag för min del ingenting att erinra mot att barntillägget höjes från 60 öre till 1 krona. Inte heller har jag skäl att göra några starkare invändningar mot att det hustrutillägg, vilket liksom barntillägget infördes 1941, höjes från 1 krona till 1:25, även om försiktigheten kanske bort bjuda, att man inte tagit detta steg, som inte står i full samklang med anordningarna inom andra grenar av socialförsäkringen, som det nu föreligger förslag om.

Beträffande höjningen av daghjälpens maximigräns från nuvarande belopp till 7 kronor finns inte heller någon mer vägande erinran att göra. Man vill dock gärna uttala en önskan om att denna höjning av taket på försäkringen, så att säga, verkligen kommer att utnyttjas av de försäkrade och att arbetslöshetskassornas ledning begagnar sig av den möjlighet, som här föreligger, att på ett enkelt sätt få till stånd en höjning av förmånerna. Faktum är ju, att för närvarande över halva antalet kassamedlemmar hålla sig med ett daghjälpbelopp av ungefär 3 kronor, trots att man kan komma upp till 6 kronor, och att det genomsnittliga daghjälpbeloppet för kassamedlemmarna utgör kronor 4:20. Det kan därför vara berättigat att uttala en förhoppning om att försäkringsmöjligheterna utnyttjas på ett mer tillfredsställande sätt.

Inte heller när det gäller ändringen av överförsäkringsregeln, d. v. s. höjningen av maximibeloppet för den, som har hustru och mer än två barn, från nuvarande 80 till 90 procent av arbetsförtjänsten, har jag någon invändning att göra. Det är dock här en omständighet, som alltid måste beaktas, nämligen

Ändrad lydelse av 20 § 1—3 mom. förordningen om erkända arbetslöshetskassor, m. m. (Forts.)

att man inte går så långt i fråga om understödets storlek, att man minskar intresset för de försäkrade att söka sig ut på arbetsmarknaden.

På två andra punkter ha emellertid herr Arrhén i första kammaren och jag i de likalydande motioner, som vi väckt, anfört synpunkter, som stå i motsättning till vad Kungl. Maj:ts förslag innebär, och det är i fråga om det nyssnämnda kristillägget samt hyreshjälpen.

Beträffande kristillägget påpeka vi — och jag anser att vi göra det med rätta — att detta tillägg innebär ett avsevärt avsteg från försäkringsprincipen och kan medföra stora olägenheter när det gäller att i framtiden organisera en obligatorisk försäkring. I socialstyrelsens yttrande framhålles, att för i varje fall vissa kassor föreligga inga som helst svårigheter att med nuvarande avgifter höja daghjälsbeloppen. Inte mindre än tre kassor kunna enligt socialstyrelsens mening ställas vid sidan av det hela. Däremot säges det beträffande ett antal av sex kassor, att man kan tänka sig få fram en höjning av daghjälsbeloppen i kristilläggsform med 25 öre, beträffande 13 andra kassor med 50 öre och för ytterligare tio kassor med 75 öre. Det kan i detta sammanhang också antecknas, att de, som det här närmast gäller, genom sina representanter i den särskilda nämnd, som är tillsatt för arbetslöshetsförsäkringen, vid ett sammanträde så sent som den 19 oktober uttala, att man i huvudsak gillade socialstyrelsens förslag. Emellertid har Kungl. Maj:t på denna punkt ändrat förslaget så att det skulle bli ett enhetligt kristillägg av enbart statsmedel med 75 öre per dag och arbetslös, och mot detta avsteg från försäkringsprincipen ha vi motionärer velat inlägga vår gensaga.

Utskottet säger, när det behandlar motionen, att utskottet är fullt enigt med motionärerna därom att det finns starka skäl för att se till att själva försäkringsprincipen icke skadas. Emellertid säger utskottet i samma andedrag, att det just nu kan föreligga skäl att göra vissa avsteg från denna princip, och detta motiveras med att det annars kunde bli fråga om en höjning av avgifterna, som de försäkrade skulle ha svårt att komma ut med på grund av reallönens sänkning. Gentemot detta vill jag påpeka att enligt vad som framgår av handlingarna i övrigt utgör reallönens sänkning för industriarbetarna — och det är i allmänhet sådana det här är fråga om — 4 à 5 procent. I motionen har emellertid inte sagt annat, och detta vill jag understryka, än att statsbidragsgrunderna böra göras sådana, att förmånerna för kassamedlemmarna bli fullt likvärdiga med dem som Kungl. Maj:t tänkt sig i sitt förslag.

Vidare säger utskottet, att det ligger ingen fara i att ta det förslag, som Kungl. Maj:t på denna punkt framlagt, ty det är endast fråga om en provisorisk åtgärd. Man räknar alltså med att detta kristillägg skall kunna avskaffas. Men det är väl ingen i denna kammare som har varit med om, att ett provisoriskt tillägg, som inneburit en bestämd förmån för en viss grupp, sedermera har kunnat borttagas. Även i detta fall får man nog räkna med att har man sagt A, får man också säga B, d. v. s. tillägget kommer att bli bestående i en eller annan form.

När 1941 års riksdag fick förslag om förbättrade förmåner för kassamedlemmarna, hade Kungl. Maj:t den gången byggt förslaget på en förstärkning av förmånerna på två vägar. Å ena sidan ville man genom daghjälpens höjning få till stånd en viss förbättring, och å andra sidan ville man öppna en dörr inom varje kommun, där det skulle kunna släppas in kommunala medel i arbetslöshetsförsäkringen. Man tänkte sig dessutom att till dessa kommunala medel lägga åtminstone något statsbidrag. Mot denna uppdelning på två vägar reagerades det emellertid, inte minst inom andra lagutskottet, som då förberedde ärendet, och riksdagen godtog också utskottets syn på saken, nämligen

Ändrad lydelse av 20 § 1—3 mom. förordningen om erkända arbetslöshetskassor, m. m. (Forts.)

att det icke var önskvärt att kassamedlemmarna skulle på två skilda vägar få sitt understöd. Det kan inte vara riktigt, att den som har gjort sin insats i form av avgifter till en försäkring skall dessutom nödgas underkasta sig behovsprövning. Det är mot detta, som jag för min del fortfarande reagerar på det bestämdaste. När man här säger, att det nu inte är fråga om annat än att helt obetydligt lätta på förlåten till den kommunala porten — det skulle vara blott en ringa uppmjukning på detta område — så kvarstår dock den allmänna anmärkningen mot att kassamedlemmarna skola behöva gå till kommunala organ, som skola pröva deras behov. Hjälpen från arbetslöshetsförsäkringen är nämligen klart byggd på att den skall, när vissa förutsättningar föreligga, utan vidare utgå.

Jag är, herr talman, medveten om att det är ganska vanskligt och riskfyllt att ha en mening, som avviker alltför mycket från den allmänna, när det gäller frågan om hur socialpolitiken skall utformas och vilka vägar man därvid skall gå. Jag har ett ganska bestämt intryck av detta från överläggningarna föregående onsdag och deras eftermäle ute i landet. Man framställer ganska lätt den, som har en annan mening, inte om målet men om medlen, så, att hon eller han har en antisocial inställning, och man är omedelbart färdig att bryta staven över en sådan person. Jag har emellertid, herr talman, det oaktat vågat föra fram de synpunkter, som jag här gjort, då jag anser att ett beaktande av dem skulle vara till förmån för den försäkring, som uppbyggts på detta område, och skulle befria kassamedlemmarna från vissa olägenheter, som vidlåda det förslag, som här föreligger, bl. a. genom uppmjukningen av grunderna för hyreshjälpen.

När jag nu, herr talman, i enlighet härmed skall göra mitt yrkande, måste jag hemställa om bifall till utskottets förslag i punkterna 1) och 2) men beträffande punkt 3), där det talas om kristilläggen, hemställer jag om bifall till alternativ 2) i min motions kläm. Vidare nödgas jag — för att på något sätt också markera min inställning till frågan om hyreshjälpen — hemställa att vad som i utskottsutlåtandet på sid. 14, andra stycket, säges i motiveringen till denna punkt, måtte så ändras att det kommer att heta: »Med anledning av vad i nyssnämnda båda motioner anförts rörande den förordade uppmjukningen av villkoren för hyreshjälp till kassamedlemmar, som föreslagits i den kungl. propositionen, anser sig utskottet böra göra det uttalandet, att någon ändring av villkoren för hyreshjälps utgående icke bör komma till stånd.»

Herr statsrådet **Erlander**: Herr talman! Jag ber först att få uttala min tillfredsställelse över det sätt, på vilket utskottet har behandlat den proposition, varom nu är fråga, och jag är också glad över att det inom utskottet har rått så stor enighet om de principer, som ha kommit till uttryck i propositionen, att dessa ha kunnat av utskottet förordas.

Med anledning av vad herr Hagård här sagt vill jag emellertid göra ett par påpekanden.

Herr Hagård började sitt anförande med att framhålla den fara för en ständig uppskrivning av understödsbeloppen, som blir följden av den nuvarande splittringen när det gäller arbetslöshetshjälpen. Jag delar herr Hagårds mening, att det vore önskvärt, att man kunde undvika den nuvarande splittringen på arbetslöshetsförsäkring och på arbetslöshetshjälp via arbetsmarknadskommisionen och kommunernas fattigvård. Men det är kanske inte så lätt att undgå detta, framför allt inte den splittring som ju måste uppstå mellan den statliga och den kommunala understödsverksamheten, och jag fäste mig särskilt vid att herr

Ändrad lydelse av 20 § 1—3 mom. förordningen om erkända arbetslöshetskassor, m. m. (Forts.)

Hagård, såsom den erfarne socialvårdsman han är, var mycket försiktigare i sina omdömen på den punkten än hans partivän i första kammaren herr Wistrand. Jag vill emellertid säga, att om jag bleve övertygad om nödvändigheten därav, så skulle jag knappast hesitera inför genomförandet av en reglering, som omöjliggjorde för kommunerna att tillämpa andra regler för sin understödsverksamhet härvidlag än dem som gälla för den statliga arbetslöshetshjälpen, även om det inte är någon enkel sak att göra en sådan reglering. Den skulle nämligen innebära ett mycket betydande ingrepp i den kommunala självstyrelsen, i det att vi givetvisinge införa såväl maximi- som minimitaxor för den kommunala understödsverksamheten och på det viset göra marginalen för kommunernas rörelsefrihet mycket mindre än för närvarande. Det är klart att om man blir tvingad att vidtaga en sådan åtgärd, kan man göra det, men det glädde mig att herr Hagård, att döma av hans försiktighet på denna punkt, insåg att vi här äro inne på en mark, som kan vara ganska farlig.

Däremot är jag inte så tveksam, när det gäller att förorda ett starkare samband mellan kontantunderstödsverksamheten genom arbetsmarknadskommisionen och arbetslöshetsförsäkringen. Det föreligger ju för närvarande ett förslag från efterkrigskommisionen, där frågan om ett förenhetligande av de olika understödsformerna på detta område tages upp. Tyvärr är detta förslag inte någonting annat än en rätt löslig principskiss över hur det hela skall ordnas — alla de invecklade detaljfrågorna kvarstå olösta — men trots att det sålunda bara är fråga om ett principförslag, ha vi ansett förslaget vara av den vikt, att vi sänt ut det på en omfattande remiss, som väl kommer att vara avslutad i mitten av januari. Jag skall med största intresse taga del av de synpunkter, som där framkomma, och jag vill redan nu beträffande en av de organisatoriska åtgärder, som efterkrigskommisionen gått in för, nämligen att man skulle på en hand förena arbetsmarknadskommisionens kontantunderstödsverksamhet och arbetslöshetsförsäkringen, deklarerat att det alltid förefallit mig rimligt att man hade en sådan organisatorisk enhet. Om det inte vid remissbehandlingen skulle komma fram skäl, som övertyga mig om att kommisionen för ekonomisk efterkrigsplanering och jag ha fel, är jag alltså för min del — fastän kanske med någon annan motivering än som anförts från kommisionens sida — böjd att gå in för ett förenhetligande. Jag anser nämligen att det är omöjligt att i längden upprätthålla ett tillstånd, där arbetsförmedlingen, som är det arbetsvillighetskontrollerande organet, är skilt från det penningutgivande organet, nämligen arbetslöshetsförsäkringen. Detta skäl för ett förenhetligande anser jag, uppriktigt sagt, vara väsentligare än det skäl, som ligger i den nuvarande splittringen inom understödsverksamheten och de konsekvenser beträffande understöden, som den till äventyrs kan medföra, ty det är ju ändå viktigare att man ser till att folk kommer i arbete än att de få 25 eller 50 öre högre understöd. Som en biprodukt till detta enhetliggörande skulle vi emellertid få — något som jag också anser vara en vinst — en enhetlig ledning av kontantunderstöds- och försäkringsverksamheten.

Jag vill vidare rätta ett misstag, som förekommit såväl i debatten här och i första kammaren som i tidningspressen, nämligen det att vi från statens sida skulle sitta och se på när understödsbeloppen från fattigvården ute i kommunerna höjas för att sedan omedelbart företaga en höjning av våra understödsbelopp. Det förhöll sig inte alls så, att socialminister Möllers förslag i våras om en höjning av understödsbeloppen hade sin starkaste motivering i den omständigheten, att fattigvården i Stockholm hade höjt understödsbeloppen, utan förhållandet var det — något som han upprepade gånger framhållit — att socialministern fann de belopp, som föreslogos av de ansvariga myndigheterna, skä-

Ändrad lydelse av 20 § 1—3 mom. förordningen om erkända arbetslöshetskassor, m. m. (Forts.)

liga och kunde konstatera, att det icke från något håll gjordes gällande att beloppen icke skulle vara skäligen. Det var också ganska naturligt, att han sade sig, att om nu arbetslöshetsförsäkringen genom vår försummelse råkat så på efterkälken i fråga om understödsbeloppen, att man t. o. m. kunde få understöd från fattigvården, som voro större, så måste vi från statens sida se till att det skedde en höjning av dessa belopp. Hela denna cirkelhistoria får sålunda helt andra proportioner än man gjort gällande i den offentliga debatten. Vad som skett är inte något annat än att vi fått en påtaglig påminnelse om att statens understödsbelopp voro för låga, ty hade, herr talman, den höjning, som vidtagits i Stockholm, varit sådan, att den måst betraktas som oskälig, hade detta icke föranlett någon åtgärd från statens sida. Det är ju uppenbart att staten här måste ha i sin hand att göra en skälighetsprövning.

Herr Hagård yttrade, att vi helt nyligen behandlat ett förslag om arbetslöshetsförsäkringen. Det var icke så alldeles nyss. Det var år 1941, och vi äro väl nu utomordentligt tacksamma för att vi antogo det förslaget. Jag deklarerar min tacksamhet för den medverkan, herr Hagård lämnade vid detta tillfälle. Jag är övertygad om att vi, när vi om några år återigen komma att diskutera arbetslöshetsförsäkringen, skola finna, att det förslag, som vi i dag stå i begrepp att bifalla, var ett lyckat förslag. Ifrån att ha varit av mycket ringa omfattning har den statliga arbetslöshetsförsäkringen efter 1941 års beslut blivit den stora arbetslöshetshjälpen i form av understöd i detta land. Beträffande det bidrag, som lämnats av de försäkrade arbetarna själva, kanske jag får lov att nämna ett par siffror, som kunna ha sitt intresse. Hittills har den statliga arbetslöshetsförsäkringen under åren fram till 1943 kostat staten 22,6 miljoner kronor, men kassamedlemmarnas egna insatser ha gått till 68,8 miljoner kronor. I fjol, år 1943, var statsbidraget 4,9 miljoner kronor, under det att kassamedlemmarnas och fackföreningarnas bidrag var 21 miljoner kronor. Ett i arbetslöshetshänseende så gynnsamt år som 1943 kanske vi icke ännu en gång få uppleva, men det är ju ganska fantastiskt, att statsbidraget inskränker sig till ett belopp, motsvarande allenast det dubbla organisationsbidraget. Jag förutsätter, att kammarens ledamöter ha sig väl bekant, att organisationsbidraget uppgår till omkring 3 kronor per medlem. Oavsett arbetslöshetssituationen blir det ett bidrag på ett par miljoner kronor. Den statliga hjälpen till arbetslöshetskassorna var således 1943 av underordnad betydelse och av ringa storleksordning. Då är det väl också klart, att om kassorna i så stor utsträckning ha bidragit och komma att bidraga till arbetslöshetsförsäkringen, ha de också rätt att pretendera på att arbetslöshetsförsäkringen blir effektiv, så att den verkligen blir en hjälp, som betyder någonting och i varje fall icke blir sämre än den hjälp, som lämnats i andra understödsformer.

Nu säger herr Hagård, att han vill ha besked av regeringen på en punkt. Han vill ha besked, om vi ämna lämna försäkringslinjen och i stället gå på kontantunderstödslinjen och låta arbetslöshetsförsäkringen bliva ett organ för utdelning av kontantunderstöd. Anledningen till herr Hagårds oro är att vi nu för första gången stå i begrepp att införa en speciell hjälpform, nämligen kristillägg, som till 100 % betalas av statsmedel. Ja, herr talman, redan de siffror, som jag har anfört, låt vara beträffande ett högkonjunkturår som år 1943, visa hur pass kraftiga de enskilda försäkringsavgifterna äro, och det finns icke någon risk för att vi med denna mycket modesta reform skola förrycka proportionerna. Det finns således icke något underlag för talet om att vi nu stå vid en skiljeväg. Det var, såvitt jag förstod, det enda överordet i herr Hagårds anförande. Jag kan icke deklarerera någon annan mening än

Ändrad lydelse av 20 § 1—3 mom. förordningen om erkända arbetslöshetskassor, m. m. (Forts.)

min, då jag säger, att jag tror, att försäkringslinjen, när det gäller arbetslöshetshjälpen, har så stora fördelar, att det icke finnes någon anledning att gå på en annan linje. Vi böra fortsätta på det sätt, som vi ha börjat. Jag vill i det sammanhanget säga, att hela detta trassel med fattigvård och annan kommunal hjälpverksamhet komma vi aldrig ifrån, förrän vi inom olika områden av socialvården ha skapat sociala försäkringsgrenar, som möjliggöra varaktig trygghet vid inkomstbortfall. Beträffande arbetslöshetsförsäkringen är varje förbättring, som ligger inom rimliga gränser, icke ett avsteg från strävandena att bereda hjälp genom försäkring utan raka motsatsen. Vi avlägsna oss från beroendet av den kontantunderstödsverksamhet, som vi ha i den kommunala fattigvården. Jag tror, att dagens beslut i den praktiska tillämpningen kommer att visa sig minst lika lyckobringande på denna punkt som 1941 års beslut.

Jag skall icke gå in på några tekniska detaljer. Jag vill bara säga en enda sak beträffande beloppet 75 öre i kristillägg. Det har sagts, att man icke borde behöva betala hela kristillägget med statsmedel, då det finns kassor, som ha så låga veckoavgifter, att de borde ha råd att höja veckoavgifterna och på det viset höja sina understödsbelopp. De kunna ju höja dem ända upp till 6 kronor, och då borde det väl icke vara omöjligt att begära, att en mängd kassor, som ha låga understödsbelopp och låga veckoavgifter, själva skola gå in för en höjning. Det låter mycket bestickande, men jag måste säga mig, att den villighet att höja avgifterna, man till äventyrs kan mobilisera hos kassorna, den måste vi först och främst använda till att verkligen få upp kassornas dagunderstödsbelopp. Även med kristillägget kommer det att visa sig, att det är en rad kassor, som ligga med så små dagunderstödsbelopp, så att det blir svårt för dem att få till stånd en ordentlig försörjning. Jag tror, att det finns utrymme för en påverkan från oss alla. Om vi kunna nå detta resultat, kommer det att visa sig, att statens utgifter för detta kristillägg å 75 öre äro väl använda pengar. Man bekostar kristillägget med statsmedel och försöker sedan få kassorna att gå upp från 2—3—4 kronor till högre belopp. Det är lätt för oss att tala om att det icke betyder någonting med en höjning av avgifterna för arbetslöshetsförsäkringen. Statsbidrag utgår för närvarande, som herr Hagård mycket väl vet, efter arbetslöshetsrisken. Kassornas avgifter äro fastställda efter arbetslöshetsrisken och efter det understödsbelopp, som man vill ha. Arbetstagare med låga inkomster måste taga så låga understödsklasser. därför att avgifterna, som för oss te sig ganska bagatellartade, te sig avskräckande för dem. Tag till exempel lantarbetarna. De ha en låg arbetslöshetsrisk. I och för sig blir det därför relativt lågt statsbidrag till dem, men de ha icke ansett sig ha råd att gå högre upp i dagunderstöd än till 2 kronor per arbetslöshetsdag. Det är detta, som förklarar, att lantarbetarnas arbetslöshetskassor ligga med veckoavgifter på mellan 10 och 11 öre. Det kan väl ändå inte vara rimligt, att man går till lantarbetarna och säger: nu skola ni få ett statsbidrag, som på grund av att er arbetslöshetsrisk är liten, blir relativt litet, men vi begära, att ni skola höja edra understöd, så att ni få en något så när hyggelig försörjning. Trots den låga arbetslöshetsrisken skulle det för lantarbetarna på grund av det låga statsbidraget betyda en höjning, som — det kan jag försäkra herr Hagård — skulle bliva mycket kännbar för dem. Det skulle väl förefalla besynnerligt för dem, om de samtidigt säge, att staten införde hyggligare möjligheter för exempelvis målarnas kassor att få bidrag. Enligt socialstyrelsens förslag skulle målarna få 50 öre om dagen i kristillägg, medan lantarbetarna, som redan nu tvingas att ha en så låg understöds-klass, skulle få ett väsentligt lägre understödsbelopp — endast 25 öre. Jag

Ändrad lydelse av 20 § 1—3 mom. förordningen om erkända arbetslöshetskassor, m. m. (Forts.)

tror, att jag med dessa exempel, lantarbetarna och målarna, har klargjort, varför regeringen icke ansett sig kunna acceptera socialstyrelsens förslag med en olikartad gradering av kristillägget. Samma argumentation gäller för högerreservanternas ståndpunkt, att man med en höjning av understödsklassen skulle kunna åvägabringa detsamma som med regeringens förslag, ty reservanterna måste väl ändå mena, att statsbidragsgrunderna skola vara ungefärligen de nu grällande, och då bliva verkningarna sådana, som jag här antytt. Vi funno därför, när vi granskade förslaget, att det vore rimligt och att det icke innebure någon risk att införa detta kristillägg, helt betalt av statsmedel. Jag vill gärna deklarerera, att vid den översyn, som jag i början av mitt anförande utlovade, skola vi naturligtvis taga hänsyn till alla beaktansvärda synpunkter, som kunna komma fram, och det är självfallet, att skulle det visa sig, att vi ha gått för långt, så ha vi nu konstruerat hela bidraget som ett rent provisorium. Men jag vill deklarerera den förutfattade meningen, att vid denna översyn kommer det att visa sig, att de sämst ställda grupperna komma att behöva statsbidrag för sin arbetslöshetsförsäkring, vilka faktiskt äro större än vad vi nu ha föreslagit, och därför kan jag icke finna annat än att regeringen valt en mycket försiktig linje. Det är inga äventyrligheter, som kammaren ger sig in på, om kammaren väljer Kungl. Maj:ts och utskottets förslag.

Fröken Hesselgren: Herr talman! Egentligen behöver jag icke yttra mig i denna fråga. Efter statsrådets anförande har nämligen klarhet vunnits beträffande alla osäkra punkter och rörande alla de delar av förslaget, som blivit angripna. Kanske är jag dock skyldig att säga, att man inom utskottet hyste rätt stor betänksamhet mot denna nya form av statsbidrag med ett direkt kristillägg. Man beslöt sig emellertid för att förorda förslaget, därför att man befann sig i en sådan situation, att det icke var tänkbart att inom rimlig tid få utrett, om det skulle finnas andra vägar än denna med direkta tillägg. Majoriteten i utskottet enade sig därför om att förorda Kungl. Maj:ts förslag men med den motiveringen, att utskottet förutsätter att vid den utlovade utredningen en avveckling skall kunna ske genom att i någon form inarbeta kristillägget i det system, som för närvarande finnes. Utav vad som här har sagts av statsrådet finner jag, att vi kunna vara lugna på denna punkt och att vi icke behöva riskera någon brytning med den princip, som ligger till grund för hela försäkringssystemet. Vi voro också livligt medvetna om att det behöves snar hjälp. Jag kan vidare peka på det förhållandet, att arbetslöshetsförsäkringen sedan år 1941 har blivit en hela landet omfattande försäkring. Kassornas antal har ökat från 4 till 30. Man har fått med de stora fackföreningsgrupperna. Man kan befara, att det blir en utvandring från kassorna, om situationen blir alltför ohållbar. Detta var också en av anledningarna, varför vi ansågo oss vara berättigade att godtaga denna nya form av hjälp till kassorna. Jag tror, herr talman, att jag ej behöver gå in på några detaljer. Jag skall nöja mig med att yrka bifall till utskottets förslag i dess helhet.

Herr Hagård: Herr talman! Statsrådet Erlander talade om sammanhanget mellan arbetslöshetsförsäkringen och den kommunala socialvården. Statsrådet pekade på att man icke ansett sig böra ingripa, när det gällde fattigvårdsunderstöden i kommunerna, ty därigenom skulle man kränka den kommunala självbestämmanderätten. Något i den vägen yttrade han. Jag har precis samma uppfattning, och jag drog in frågan om fattigvårdsunderstöden i det sammanhanget allenast därför att jag ville framhålla, att man icke behövt taga höj-

Ändrad lydelse av 20 § 1—3 mom. förordningen om erkända arbetslöshetskassor, m. m. (Forts.)

ningen av understöden i Stockholm till intäkt för en riksomfattande åtgärd. Jag hade litet svårt att följa med statsrådet, men, om jag fattade honom rätt, yttrade han, att man skulle kunna samordna kontantunderstödsverksamheten med försäkringen via exempelvis arbetsförmedlingen. Jag fattade saken på det sättet, att arbetsförmedlingen skulle vara med som organ för utbetalningen av understöd. Då äro vi inne på en linje, som enligt mitt förmenande är fullständigt oriktig. Kanske jag missuppfattade statsrådet på denna punkt. I så fall vore jag tacksam för ett beriktigande.

Jag är tacksam för en mycket viktig upplysning, som herr statsrådet lämnade. Jag använde uttrycket skiljeväg. Måhända tog jag det ordet i min mun därför att det använts på annat håll. Statsrådet förklarade emellertid, att man, inom socialförsäkringen, i varje fall icke på nu föreliggande område inom regeringen hade för avsikt att torpedera försäkringslinjen. Man vill fortfarande bygga hjälpverksamheten för de arbetslösa på försäkringslinjen. Det antecknade jag med tacksamhet. Man kan således med tillförsikt fortsätta arbetet med utredningen på detta område.

Statsrådet framhöll, att jag medverkat vid genomförandet av 1941 års reform på detta område. Det har jag, herr statsråd, ingen anledning att ångra, ty 1941 års beslut har medfört en påtaglig uppyrckning av den frivilliga arbetslöshetsförsäkringen och fört med sig en omfattande anslutning. Det hundra-procentiga kristillägget innebär emellertid trots allt en principiell avvikelset. Statsrådet sade sig hoppas, att det nu föreliggande förslaget i praktiken skulle visa sig lika lyckobringande som 1941 års reform. Statsrådet syntes således förutsätta, att detta kristillägg skulle bibehållas, ty man kan väl icke på annat sätt tolka hans uttalande i detta sammanhang.

Statsrådet anmärkte, att motionärerna förutsatte en höjning av avgifterna. Motionärerna förutsätta icke detta i en omläggning av statsbidragsgrunderna behöver icke betyda en ökning av avgifterna.

Herr Lindberg: Herr talman! Jag har väckt en motion i anledning av den proposition, som behandlats av utskottet. Jag har icke begärt ordet för att yttra mig i anledning av motionen. Utskottet har visat sig tillmötesgående, och jag har därför ingen anledning att tala om motionen. Jag begärde ordet, när jag hörde herr Hagårds första anförande. Som ett av skälen för reservationen anförde han, att man inom kassorna icke till fyllest utnyttjat de möjligheter, som försäkringen nu ger. Statsrådet Erlander har ju här tidigare uttalat sig i frågan och gjort det på ett sådant sätt, att jag knappast behöver säga någonting, men jag skall i alla fall lämna ett litet meddelande från den arbetslöshetskassa, som jag representerar, ett meddelande, som kanske kan övertyga herr Hagård om, att det på vissa håll icke finns möjlighet att utnyttja hela försäkringen sådan den nu är. Inom sjöfolkets erkända arbetslöshetskassa ha vi gått in för en understödsklass på 3 kronor om dagen, lika för alla. Vi ha tidigare gjort ett par andra mycket viktiga begränsningar. Enligt lagen har man ju rätt att ha 120 understödsdagar per år. Vi ha varit tvungna att begränsa antalet till 90. Vi ha vidare varit tvungna att införa en »säsongbestämmelse». Endast 30 dagars understöd får utgå under månaderna januari—april, således under den tid, då den största risken för arbetslöshet föreligger för sjöfolket. Varför har man varit tvungen att vidtaga dessa åtgärder? Jo, helt enkelt därför att sjömännen icke ha råd att betala de avgifter, som skulle erfordras, därest man skulle ha 120 dagars understöd per år utan någon säsonginskränkning. Avgiften är för närvarande 55 öre per vecka för detta understöd av 3 kronor per dag. Det är ett avgiftstryck på nä-

Ändrad lydelse av 20 § 1—3 mom. förordningen om erkända arbetslöshetskassor, m. m. (Forts.)

got över 18 öre per understöds-krona, således ett mycket kraftigt avgiftstryck. Det finns ju andra kassor, som ha ännu högre avgiftstryck. Det beror på ungefär liknande förhållanden. Det har icke funnits någon möjlighet för arbetarna att betala hela den kostnad, som skulle behövas, om de skulle kunna helt utnyttja försäkringsförmånen. Nu har det ju också visat sig, att de kontantunderstöd, som utgå ifrån arbetslöshetsnämnderna, ganska avsevärt överstiga de kontantunderstöd, som kunna erhållas ifrån arbetslöshetskassor med lågt understöd. Man får därvid räkna med att i många fall kontantunderstöd utlämnas till personer, som icke ha erlagt eller erlägga någon som helst avgift för försäkring. De få således ett högre understöd utan att göra några egna prestationer, medan de andra icke kunna få kontantunderstöd så länge de uppbära understöd från arbetslöshetskassa eller i varje fall ha mycket svårt att få något sådant. Detta gör ju att en hel del medlemmar av arbetslöshetskassorna resonera som så att det är skäligen meningslöst att vara försäkrad i en arbetslöshetskassa, när man, om man låter bli att betala, om man således är slarvig och icke själv vill sörja för sig, får högre understöd av det allmänna. Nu kan det invändas, och det vet jag också har invänts, att de, som få kontantunderstöd, ju i alla fall få vara med om att betala skatt och således på den vägen hjälpa till att bidra till sitt eget understöd. Ja, det är ju riktigt, men kassornas medlemmar äro icke undantagna från skyldighet att erlägga skatt, och följaktligen få de betala en dubbel tribut för att få sitt understöd. Jag kommer mycket väl ihåg, att när frågan om arbetslöshetskasseförordningen år 1934 behandlades i andra lagutskottet — jag var ju där då och gästspelade under behandlingen av den proposition, som då förelåg — gjorde man alla möjliga försök för att skapa svårigheter för de arbetslöshetsförsäkrade. Man var så rädd för att denna försäkringsform på något sätt skulle kunna missbrukas, att man säkerligen den gången genomförde en rad bestämmelser, som voro ägnade att hindra och motverka en gynnsam utveckling på arbetslöshetsförsäkringens område. Det var ju därför mycket tillfredsställande, när de senaste ändringarna kommo år 1941. Den reform, som då genomfördes, har ju, som redan framhållits, visat sig vara lyckad. Det försäkringsbara antalet medlemmar i fackföreningarna har sjunkit ganska avsevärt sedan dess. Nu är en mycket stor del av fackföreningarnas medlemmar försäkrade, och jag är övertygad om att med den åtgärd, som man nu vidtager, kommer försäkringsformen att anlitas ännu mer än den hittills gjort, och det kan ju icke vara till någon nackdel för samhället.

Med dessa ord ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr statsrådet **Erlander**: Herr talman! Jag ville bara rätta ett missförstånd, som kom till uttryck i herr Hagårds anförande. Den tanke, som jag förklarade mig sympatiskt inställd emot, så vida icke remissbehandlingen gäve mig anledning till annat, var icke den tanken, att arbetsförmedlingen skulle bliva ett utbetalande organ, utan den tanken att ställa arbetsförmedlingen och kassorna under enhetlig central ledning. Centralorganet skulle därigenom få den nödiga överblicken. Jag ville bara rätta detta missstag.

Härmed förklarades överläggningen avslutad. Herr talmannen framställde först beträffande utskottets hemställda propositioner dels på bifall till utskottets hemställda dels ock på bifall till berörda hemställda med den ändring däri, som under överläggningen yrkats av herr Hagård; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Hagård be-

Ändrad lydelse av 20 § 1—3 mom. förordningen om erkända arbetslöshetskassor, m. m. (Forts.)

gärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller andra lagutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 71, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets berörda hemställan med den ändring däri, som under överläggningen yrkats av herr Hagård.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, företogs omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet hava röstat för ja-propositionen. Rösträkning begärdes likväl av herr Hagård, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 139 ja och 25 nej, varjämte 10 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit vad utskottet hemställt.

Härefter gav herr talmannen beträffande motiveringen propositioner dels på godkännande av utskottets motivering dels ock på godkännande av utskottets motivering med den ändring däri, som under överläggningen yrkats av herr Hagård; och blev utskottets motivering av kammaren godkänd.

§ 10.

Fru **Andersson** erhöll på begäran ordet och yttrade: Herr talman! Behovet *Interpellation.* av mera hygieniska och ändamålsenliga bostäder ej minst för mindre bemedlade och barnrika familjer är känt. Statsmakterna ha också beslutat omfattande åtgärder för att sanera bostadseländet och stimulera bostadsproduktionen. För efterkrigstiden äro också vittgående åtgärder planerade på bostadsområdet i syfte att bereda sysselsättning och förbättra bostadsstandarden. Men de av statsmakterna vidtagna eller planerade bostadsåtgärderna förutsätta medverkan i någon form av primärkommunerna för att kunna föras ut i livet. Där primärkommunerna sakna intresse för bostadspolitiken, komma de av statsmakterna skapade möjligheterna att ligga outnyttjade. Tyvärr måste konstateras en mycket stark tendens i många kommuner att försumma taga den av statsmakterna erbjudna hjälpen i anspråk. Detta går ofta i främsta rummet ut över mindre bemedlade och barnrika familjer, som måste nöja sig med trånga och undermåliga bostäder. Till belysning av det verkliga tillståndet på många håll i landet vill jag anföra ett typiskt fall, som inträffat i Malmöhus län.

En lantarbetare anhöll i skrivelse den 2 november hos egnahemsnämnden i länet om uppgift, vart han skulle vända sig för att erhålla någon sorts förbättringslån. Egnahemsdirektören verkställde den 10 november besiktning av lantarbetarens fastighet och erhöll därvid följande uppgifter.

Vederbörande hade år 1941 vänt sig till kommunalnämnden i sin socken med anhållan om ett barnrikelån. Samtidigt hade han träffat avtal om inköp av ett s. k. Borohus. Kommunalnämnden vägrade emellertid att förmedla det sökta lånet, varför man fullföljde byggnadsarbetena, vilka finansierades dels med ett amorteringslån å 4 000 kr. och dels med ett lån i en sparbank å 5 600 kr. Årliga omkostnaden för ränta och amortering uppgår till ca 700 kr.

Boningshusets läge var mindre fördelaktigt. Dess inredning och de utförda arbetena kunde däremot betecknas som medelgoda. Huset var avsett för central-

Interpellation. (Forts.)

värme, men de upplånade medlen hade icke räckt till för anskaffning av sådan, varför samtliga tre bostadsrum saknade uppvärmningsanordning. Då man därtill icke kunnat anskaffa medel för invändig målning, hade tätningslister i fönstren ännu icke blivit insatta.

Familjen hade 4 barn i åldern 13—6—4—2 år, och det femte barnet väntades inom den allra närmaste tiden. Hur socknens hälsovårdsnämnd kunnat tillåta, att denna barnrika familj under 3 år bott i ett hus, som icke blott saknade uppvärmningsanordning utan därtill måste betecknas som synnerligen dragigt, är en öppen fråga. Trots dessa vidriga bostadsförhållanden verkade hemmet förhållandevis välskött, och husmodern syntes göra vad hon kunde för att vårda icke blott barnen utan även hemmet i övrigt.

Jag fick ett starkt intryck av, att här förelåg ett mycket stort hjälpbehov, och att det måste anses vara synnerligen behjärtansvärt att anskaffa den behövliga hjälpen. Tyvärr kan man genast här konstatera, att egnahemsnämnden saknade möjligheter att ingripa. Visserligen skulle det kunna tänkas, att nämnden beviljade ett bostadsegnahemslån, men enligt gällande författning få sådana lån icke beviljas till högre belopp än 75 % av fastighetens värde. Detta innebär, att nämnden icke ens kan bevilja så stort lån, som skulle behövas för inlösen av befintliga skulder. Medel för husets färdigställande kan följaktligen icke anskaffas på denna väg. En annan utväg var om förbättringsbidrag kunde beviljas för husets färdigställande, men enligt gällande författning torde en sådan lösning icke vara möjlig. Egnahemsnämnden ansåg att här icke kunde göras annat än att uppmana vederbörande att inlämna en förnyad anhållan om s. k. barnrikelån till kommunalnämnden.

Detta exempel från mitt eget län är säkert endast ett av många liknande runt om i landet. Det är sannolikt, att kommunalnämnden i nämnda socken i likhet med många andra landsortsrepresentanter bittert klagat över flykten från landsbygden, men detta hindrar icke, att man samtidigt saboterat statens åtgärder för att skaffa drägliga bostäder åt socknens innevånare. Denna inställning är tyvärr mycket vanlig och gäller icke endast de s. k. barnrikelänen. Många kommuner önska nämligen använda de medel, som anvisats för bostadsförbättringsverksamheten, dels för att nedbringa utgifterna för fattigvården och dels för att hålla bostadskostnaderna nere på en nivå, som allvarligt hindrar erforderlig nyproduktion av bostäder.

Ett sätt att stimulera tillkomsten av bättre bostäder på landsbygden torde vara att bringa kommunernas egna små egoistiska intressen i samklang med deras önskan att förbättra bostadsstandarden. Detta skulle åstadkommas, om kommunerna måste tillskjuta en viss del av de bidrag, som beviljas för tillfällig förbättring av mindervärdiga bostäder. Kommunerna skulle i så fall få påtagliga bevis för att ett mindervärdigt bostadsbestånd vore en mycket dyrbar historia, och de skulle sannolikt mycket snart på allt sätt främja de statliga åtgärderna för anskaffning av människovärdiga bostäder. Åtgärden torde i vissa fall behöva kombineras med skärpt bostadsinspektion och en sådan vore kanske inte helt obefogad även under nuvarande förhållanden. Även en del andra åtgärder från statsmakternas sida äro tänkbara för att stimulera kommunernas intresse för en verklig sanering av bostadseländet inom sitt område och för att höja bostadsstandarden för sina innevånare. Under alla förhållanden är det önskvärt och nödvändigt att statsmakterna snabbt och grundligt undersöka medel och vägar att på bästa sätt eliminera nuvarande missförhållanden.

Med stöd av vad som anförts får jag vördsamt begära kammarens tillstånd, att till herr statsrådet och chefen för socialdepartementet få rikta följande två frågor:

Interpellation. (Forts.)

Har herr statsrådet observerat den i ovan anförda fall konstaterade tendensen hos vissa kommuner att sabotera statsmakternas åtgärder i syfte att sanera och förbättra bostäderna för de mindre bemedlade och barnrika familjerna?

Om så är fallet, ämnar statsrådet vidtaga några särskilda åtgärder för att söka stimulera kommunernas intresse för att mera aktivt och villigt medverka i statsmakternas strävanden i syfte att skapa bättre bostäder?

Denna anhållan bordlades.

§ 11.

Anmäldes och godkändes andra lagutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 489, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändrad lydelse av 20 § 1—3 mom. förordningen den 15 juni 1934 (nr 264) om erkända arbetslöshetskassor, m. m.

§ 12.

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 4.11 em.

In fidem
Sune Norrman.

Lördagen den 9 december.

Kl. 4 em.

§ 1.

Föredrogs den av fru *Andersson* vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda, men då bordlagda anhållan att få framställa interpellation till herr statsrådet och chefen för socialdepartementet, angående kommunernas intresse för bostadsförbättring för mindre bemedlade och barnrika familjer.

Kammaren biföll denna anhållan.

§ 2.

Interpellation. Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

Herr **Lundell**, som anförde: Herr talman! I vårt land uppehålla sig för närvarande ett stort antal politiska flyktingar, hitkomna från olika länder och av olika anledningar.

Enligt meddelanden, som dagligdags förekomma i olika pressorgan, synes behandlingen från myndigheternas sida av dessa politiska flyktingar vara synnerligen oenhetlig. En del flyktingar synes åtnjuta nästan obehindrad rörelsefrihet såväl lokalt som i fråga om väljandet av sysselsättning. Under det att andra inspärras och sysselsätts ungefär såsom straffångar.

I pressen ha även förekommit meddelanden om att ett främmande lands beskickning skulle erhållit tillstånd att utöva något slags kontroll- och upplysningsverksamhet bland sådana politiska flyktingar, som kommit från av detta land behärskade områden. Utövändet av sådan kontroll- och upplysningsverksamhet bland politiska flyktingar förefaller skäligen främmande för det politiska flyktingskapets idé, och meddelanden ha ej förekommit, huruvida avsikten är, att sådan upplysningsrätt skall upplåtas även till övriga beskickningar i fråga om flyktingar härrörande från av respektive länder behärskade områden.

På grund av vad sålunda förekommit får jag anhålla om andra kammarens tillstånd att till hans excellens statsministern framställa följande frågor:

1) Är ovan anmärkta olikformiga behandling av i landet såsom politiska flyktingar inkomna utländska medborgare och/eller den anmärkta kontroll- och upplysningsverksamheten från vederbörande beskicknings sida i överensstämmelse med internationella konventioner eller annars under tidigare år gällande vanor på detta område?

2) Om så icke är fallet är det att förvänta att behandlingen av ifrågavarande flyktingar inom vårt land inom närmaste tid kan göras mera enhetlig och mera överensstämmande med vad som kan anses lämpligt gentemot politiska flyktingar?

Denna anhållan bordlades.

§ 3.

Till bordläggning anmälades:

statsutskottets utlåtanden och memorial:

nr 244, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inköp av tackjärn;

nr 245, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till reglering av en kredit åt Norge;

nr 246, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avskrivning av nya kapitalinvesteringar å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1944/45;

nr 247, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag jämte i ämnet väckta motioner; och

nr 248, angående tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1944/45;

bankoutskottets utlåtanden och memorial:

nr 74, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående undantag i vissa fall från bestämmelser i förordningen den 5 juni 1942 (nr 325) om jordbrukets kreditkassor;

nr 75, i anledning av delegerades för riksdagens verk framställning angående provisorisk förbättring av löneställningen för vissa befattningshavare vid nämnda verk;

nr 76, i anledning av delegerades för riksdagens verk framställning angående ändrade bestämmelser om ersättning för flyttningskostnad åt befattningshavare vid nämnda verk; och

nr 77, angående ersättning till en hos 1944 års riksdag anställd vaktmästare vid inkallelse till militärtjänstgöring; samt

jordbruksutskottets utlåtande, nr 74, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av 12 § förordningen den 20 juni 1941 (nr 577) angående bekämpande av tuberkulos hos nötkreatur.

§ 4.

Anmälades och godkändes jordbruksutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 494, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående räntan å ogulden köpeskilling för viss kronoegendom;

nr 495, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående befrielse för G. Karlsson från viss betalningsskyldighet på grund av borgen; och

nr 496, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avskrivning av visst i flottledsfonden ingående fordringsbelopp.

§ 5.

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 4.06 em.

In fidem
Sune Norrman.